

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΗΗΤΟΥ
ΔΙΔ. ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΝ ΤΩ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΩ
ΓΥΜΝΑΣΙΩ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΙΣ ΜΑΘΗΤΕΥΟΝΤΩΝ

ΕΓΚΡΙΣΕΙ

ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΚΑΙ ΕΠΙΔΟΚΙΜΑΣΙΑ:

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

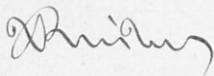
«Υποτύπουν ἐγὼ ὑμῶν λόγον, ὃν
παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ
τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». (Β'. Τιμ. α. 13).

ΕΝ ΣΑΜΩ

ΕΚ ΤΟΥ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1905

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως.

A handwritten signature in cursive script, appearing to be the name 'Παύλος' (Paulos).

ΤΩ ΘΕΙΟΤΑΤΩ ΚΑΙ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΩ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΤΩ Γ.

ΑΓΙΔΙΟΥ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΔΕΙΓΜΑ

ΜΕΤΑ ΒΑΘΥΤΑΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΟΥ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΠΟΝΗΣΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ ἐπταετίας διατελῶν καθηγητὴς τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τῷ Πυθαγορείῳ Γυμνασίῳ τῆς Σάμου ἐπεχείρησα ἐν ὧραις ἀνέσεως τὴν ἐκλόνησιν τῆς παρούσης Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως χάριν τῶν μαθητῶν τῆς τρίτης γυμνασιακῆς τάξεως, ἐν ἣ κατὰ τὸ ἐν ἰσχύϊ παρ' ἡμῖν ἐπίσημον πρόγραμμα πάνυ ἐλλόγως τὸ Δογματικὸν αὐτῆς μέρος διδάσκεται μετὰ τῆς ἐξηγητικῆς τῶν κατὰ τὰς Κυριακὰς ἀναγιγνωσκομένων Ἀποστολικῶν περικοπῶν.

Ἐν νῷ δὲ θέμενος πρὸ παντὸς κατὰ τὴν συγγραφὴν, ὅτι ἀτομικαὶ γνῶμαι καὶ θεωρίαι ἥμισυ ἀπομόζουσιν εἰς διδακτικὰ βιβλία καὶ δὴ θεοσηκευτικῆς ὕλης, καὶ ὅτι ἡ Κατήγησις δεῖν νὰ ἦ τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἐπίσημον διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἣς τὸ φρόνημα ἐκπροσωπεῖ αὐτή, προσελάθησα, ὅση μοι δύναμις, ἵνα ἐκθέσω τὸ περιεχόμενον ταύτης συμφώνως πρὸς ὅ,τι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ ἐν-θεσμος ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις διδάσκει. Πλὴν δὲν ὤκησα νὰ χρησιμοποιήσω κατὰ τὸ ἐφικτὸν καὶ ὅ,τι ἐκ τῆς θύραθεν σοφίας καὶ ἐπιστήμης συμβάλλεται εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῶν τῆς ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν, θεωρήσας τοῦτο τὰ μάλιστ' ἀνύσιμον εἰς μαθητὰς ἀνωτέρας τάξεως τοῦ Γυμνασίου. Ἐνιαχοῦ τῆς Κατηγήσεως προσέθηκα ἱστορικὰς τινὰς καὶ ἄλλας ὑποσημειώσεις πρὸς ἀκριβεστέραν διασάφησιν τῶν ἐν ταῖς διαφόροις παραγράφοις ἀναπτυσσομένων θεμάτων.

Ἐν δὲ τῇ κατανομῇ τῆς ὕλης προὔτιμησα τὴν εἰς δύο μέρη διαίρεσιν τῆς Κατηγήσεως, ὡς ἐπικρατεστέραν καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν διδακτῶν ἐν αὐτῇ ἀντικειμένων ὑπαγορευομένην ἐνῶ ἡ τοιμερῆς διαίρεσις αὐτῆς εἰς Δογματικόν, Ἠθικὸν καὶ Τελετουργικὸν ἢ ἐν τισι νεωτέροις διδακτικοῖς ἐγχειριδίοις ἀπαντῶσα λίαν εὐλόγως ὑπὸ πολλῶν ὑφηγουμένου τοῦ ἀειμνήστου Ν. Δαμαλά ὡς ἄσχοπος καὶ οὐχὶ ὀρθῆ ἐκρίθη.

Ἴνα δὲ μὴ τι ἀπὸ τῆς ἀντιδόξου τῆς ὀρθοδοξίας παρεμφερῆς ἢ ἐν τῷ κεμένῳ ἐκ παραδρομῆς ἀναποφεύκτου εἰς τὴν ἀνθρωπίνην

ἀτέλειαν καὶ πρὸς ἔγκροσιν πάσης τυχὸν πλάνης, ἐθεώρησα ὀρθὸν καὶ προσήκον πρὶν ἢ παραδώσω εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ παρόν, καὶ περιβλήθῃ τὸ ταπεινὸν μου ἔργον τὸ κύρος τῆς ἀνοτάτης ἡμῶν ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, κατακολουθῶν ἐν τούτῳ τοῖς ἀλλαγῶν εἰς τε καὶ καλῶς ἰσχύουσιν ὡς πρὸς τὰ διδακτικὰ βιβλία τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων. Ὅθεν δι' αἰτήσεώς μου πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ὑπέβαλον ἐν χειρογράφῳ τὴν παροῦσαν Κατήχησιν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς Πατριαρχικῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἣτις ἐπισταμένως μελετήσασα ταύτην καὶ εὐροῦσα αὐτὴν “χρησιμωτάτην καὶ δυναμένην ἵνα συντελέσῃ εἰς μόρφωσιν τῆς νεολαίας, δι' ἣν προώρισται, δι' ἐκθέσεως αὐτῆς ἐξηνεγκε τὴν σεβαστὴν αὐτῆς διαγνώμην, ἐπιμνησθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἱεράς Συνόδου ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 7ης Ἰουνίου ἐ. ἔ.

Οὕτω δὲ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων καταρτίσας τὴν μετὰ χειρὸς Κατήχησιν ἤγαγον ταύτην θείᾳ συνίρσει εἰς αἴσιον πέρας, χωρὶς νὰ ἔχω παντάπασι τὴν ἀξίωσιν ὅτι καινοφανές τι καὶ τέλειον εἰς φῶς παρουσιάζω, τοσοῦτόν μᾶλλον ὅσῳ τῆς Ὁρθοδόξου Κατηχήσεως τὸ περιεχόμενον εὔρηται μὲν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, θαυμασιῶς δὲ διευπλώθη ἐν τε ταῖς Οἰκουμενικαῖς συνόδοις καὶ τοῖς συγγράμμασι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀξιολόγως δὲ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ὑπὸ νεωτέρων τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογικῆς ἐπιστήμης μυσταγωγῶν καλλιεργεῖται.*

Εἰ δέ τι ἐν αὐτῇ πλημμελές καὶ ἀτελές ἀπὸ διδακτικῆς ἢ ἄλλης ἀπόψεως ὑπάρχει, διότι κατὰ τὸ Ξενοφόντειον “οὐ πάνυ γε ῥαδίον ἔστιν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχῃ· χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν· χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώμονι κοιτῇ περιτρυχεῖν, (Ἀπομν. Β, 8, 5), εὐχομαι ἀπὸ καρδίας, ὅπως ἄλλοι κρείσσονες ἐμοῦ προβῶσιν εἰς τὴν σύνταξιν τελειότερων διδακτικῶν ἐγχειριδίων, θεραπεύοντες μὲν τὰς ἀνάγκας τῶν ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐκπαιδευτηρίοις μαθητευόντων, ἱκανοποιῶντες δὲ κατὰ καθήκον ὀρθὸν καὶ δίκαιον πόθον πρὸ πολλοῦ ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Σ. Ἡγεμονικῆς Κυβερνήσεως ἐκφρασθέντα.

Εὐτυχῆς, ἂν τὸ ταπεινὸν μου τοῦτο πόνημα συντελέσῃ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον εἰς τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν καὶ ἠθικὴν διάπλασιν τῆς μαθητιώσης νεότητος ὑπὲρ ἧς καὶ κυρίως συνετάχθη, καὶ ὅπερ ἀ-

* Ἐν τῇ συντάξει τοῦ παρόντος ἔσχον ὑπ' ὄψει καὶ ἄλλα μὲν θρησκευτικὰ καὶ θεολογικὰ ἔργα, μὲν ὑγιоῦς χριστιανικοῦ πνεύματος συντεταγμένα, ἰδίᾳ δὲ τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν καὶ τὰς λοιπὰς πολυτίμους συγγραφὰς τοῦ σεβαστοῦ μοι διδασκάλου καὶ διαπρεποῦς καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῇ Θεολ. Σχολῇ τῆς Χάλκης κ. Βασιλείου Ἀντωνιάδου.

ναμφιλέκτως ἔσεται μοι ἡ μόνη χαρὰ καὶ ἡ ὑψίστη ἀμοιβὴ ἀνθ' ὧν
ἐμόγησα.

Ἐγγραφον ἐν Λιμ. Βαθέος Σάμου
τῇ ἑορτῇ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, 1905.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΗΗΤΗΣ

Διάκονος

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Έννοια τῆς Κατήχσεως.

Ἡ λέξις Κατήχσις παράγεται ἐκ τοῦ ρήματος κατηχεῖν, ὅπερ ἀρχικῶς σημαίνει πληροῦν τι ἤχου, μεταφορικῶς δὲ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ σημαίνει διδάσκειν τινὰ διὰ ζωσῆς φωνῆς τὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας (Λουκ. α'. 4. Πρῶξ. ιη'. 25. Α'. Κορ. ιδ'. 19). Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης σημασίας ἐκλήθη Κατήχσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἡ γινομένη εἰς τοὺς μελλόντας νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. οἵτινες πρὸς διάκρισιν τῶν πιστῶν καὶ βεβαπτισμένων ἐλέγοντο κατηχοῦμενοι.

Κατήχσις ἐπίσης λέγεται καὶ ἡ εἰς τοὺς βεβαπτισμένους ἤδη παῖδες γινομένη διδασκαλία τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι μετὰ τὴν ἐπιγράτησιν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ ἡ μήτηρ Ἐκκλησία ἐφρόντισεν, ὅπως τὰ τέκνα τῶν πιστῶν μὴ μένωσιν ἀκατήχητα, ἀλλὰ νὰ διδάσκωνται ταῦτα μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ ἐν καταλλήλῳ ἡλικίᾳ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐβαπτίσθησαν.

Ὡστε ἡ πρὸς τοὺς κατηχοῦμενους κατήχσις διαφέρει τῆς εἰς τοὺς πιστοὺς γινομένης· ἐκεῖνη μὲν σκοπεῖ νὰ μεταδώσῃ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας εἰς τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, αὕτη δὲ προτίθεται τοὺς ἤδη χριστιανοὺς νὰ διδάξῃ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι ἀποδεχθεῖσαν πίστιν, ἵνα μὴ ἀνεπιγνώστως πιστεῦωσι.

§ 2. Ὅρισμός τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατήχσεως.

Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ κατήχσις καλεῖται ἡ συνοπτικὴ καὶ συστηματικὴ διδασκαλία τῶν ἀληθειῶν τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς θρησκείας.

§ 3. Περί Θρησκείας.

Θρησκεία είναι ἡ ἀμοιβαία σχέσις καὶ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐκφράζεται ἀπὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ θρησκευτικῷ συναισθηματι καὶ τῇ τοῦτου ἐκδηλώσει, ἀπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀποκαλύψει τῶν ἰδίων τελειοτήτων καὶ τῇ εἰς αὐτὸν μεταδόσει τῶν ἰδίων ἀγαθῶν.

§ 3. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα.

Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐννοίας, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος περὶ Θεοῦ. Παρατηρῶν δηλ. οὗτος τὴν θαυμασίαν διάταξιν τῆς φύσεως, τὰ διήφορα φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια εὐεργετικῶς ἢ ἐπιβλαβῶς ἐπιδρῶσιν ἐπ' αὐτοῦ, ἀγεται εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἀνώτερόν τι. Ὁν, ὁ Θεός, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἰδέα τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρ' Αὐτοῦ ἐξαρτήσεως γεννᾷ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀνάλογα συναίσθημα πρὸς τὸν Θεόν, ἣτοι φόβον μὲν διὰ τὰ δεινὰ, ἀγάπην δὲ καὶ εὐγνωμοσύνην διὰ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια παρέχει εἰς αὐτόν. Τὰ θρησκευτικὰ ταῦτα συναίσθηματα προσπαθεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ζωηρῶς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Θεὸν πρὸς ἀπάλλαξίν τῶν περικυκλούντων αὐτὸν δεινῶν ἢ νὰ εὐχαριστήσῃ Αὐτόν ὡς δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ.

Τὸ θρησκευτικὸν ὁμῶς συναίσθημα δὲν εἶναι ἐπιπόνημα ἀνθρώπων ἀπατεῶνων, οὐδὲ προίον ἀνατροπῆς ἢ συνηθείας, ἀλλ' εὐρίσκεται ὡς ἐν σπέρματι ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναπτύσσεται, ὅταν δοθῶσιν οἱ ἀναγκαῖοι πρὸς τοῦτο ὄροι. Ὅτι δὲ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶναι ἐμφυτον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἣτοι ὅτι γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος μετὰ τῆς δευτικότητος πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀποδεικνύει ἐναργῶς ἡ καθολικότης τῆς θρησκείας. Πάντες οἱ λαοὶ παντὸς χρόνου καὶ τόπου, εἰς οἵανδήποτε κατάστασιν καὶ ἂν εὐρίσκωνται, συναισθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ λατρεύσωσι τὸ θεῖον (Πράξ. ιζ'. 27) καὶ ἡ σταθερὰ αὕτη τάσις τοῦ ἀνθρώπου ἀνέκλιθεν ἐξεδηλώθη διὰ θυσιῶν, προσευχῶν καὶ ἄλλων τελετῶν (1).

(1) Ὁ τῆς Χαιρωνείας φιλόσοφος Πλούταρχος λέγει: «Εὐροῖς δ' ἂν ἐπιὼν καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους, νομίσματος μὴ δευόμενας, ἀπείρους θεάτρων καὶ γυμνασίων· ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χωρμένης εὐχαίς, μὴδὲ ὄρκις, μὴδὲ μαντείαις μὴδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μὴδ' ἀποτροπαις κακῶν, οὐδαίς ἐστιν, οὐδ' ἔσται γεγὼνως θεατής· ἀλλὰ πόλις ἂν μοι δοκεῖ μάλλον ἐδάφους χωρῆς, ἢ πολιτείας τῆς περὶ θεῶν ὁδοῆς ἀναίρεθείσης παντάπασι, σύστασιν λαβεῖν ἢ λαβούσα τηρήσαι». (Πρὸς Κολώτην 31). Ὁμοίως καὶ ὁ Κικέρων μαρτυρεῖ ὅτι «δὲν ὀ-

§ 4. Τὰ διάφορα θρησκευτά.

Ἐλέχθη προηγουμένως, ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἀδύνατον οὗτος νὰ μὴ ἔχῃ θρησκείαν, καὶ διὰ τοῦτο ὅπουδήποτε γῆς εὐρέθη ἄνθρωπος, ἐκεῖ εὐρέθη καὶ θρησκεία. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐκκλίνας ἕνεκα τῆς ἀμαρτίας, ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς θρησκείας, καὶ ἐπισκοτισθεὶς νοῦν καὶ καρδίαν, διέστρεψε τὴν ἀλήθειαν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν καὶ ἐφαντάσθη τὸ θεῖον ὡς ὑπεργόρευσον αὐτῷ καὶ ἴδια διαθέσεις καὶ οὐχὶ ἀσχέτως πρὸς τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Συμφώνως δὲ πρὸς ταῦτα ἐδημιούργησε καὶ ἀνάλογον θρησκείαν.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀρθῶς λέγει, ὅτι οἱ ἔθνη οἰκιστὰς τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν» (Ρωμ. α' 23) ἐντεῦθεν βλέπομεν παρὰ τοῖς ἀγρίοις λαοῖς τῆς Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας νὰ λατρεύωνται λίθοι, φυτὰ καὶ δένδρα· ἐπίσης διάφορα ζῶα, ὡς ὁ βοῦς Ἄπις, ὁ κροκοδείλιος κτλ. παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις. Τὸ πῦρ, ὁ ἥλιος καὶ οἱ ἀστέρες παρὰ τοῖς Πέρσαις καὶ Χαλδαίοις. Ὅμοιος οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐθεοποίησαν διαφόρους ἥρωας ἢ ἐπροσωποποίησαν τὰς δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τέλος δὲ οἱ Σῖνοι καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἐταύτισαν τὸν Θεὸν μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, δημιουργήσαντες τὸν πανθεισμόν.

Καίτοι διάφορα παρὰ διαφόροις λαοῖς ἐν τῇ ἐξέλιξι· τῶν αἰῶνων ἐμορφώθησαν θρησκευτά, ἐν τούτοις ἡ ἀληθὴς θρησκεία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει ὀρθὴ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἶναι μόνη ἡ Χριστιανικὴ, διότι αὕτη μόνη στηρίζεται ἐπὶ τῆς πλήρους θείας ἀποκαλύψεως.

§ 5. Θεία ἀποκάλυψις.

Ἀποκάλυψις γενικῶς σημαίνει φανέρωσις ἀγνώστου, ἀγνωσμένου τινός· ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ὄψει γλώσση ἀποκάλυψιν λέγοντες ἐννοοῦμεν πᾶν ὅ,τι ὁ Θεὸς κατέστησε γνωστὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ θελήματος. Ἐφανέρωσε δὲ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον διττῶς, φυσικῶς καὶ ὑπερφυσικῶς· τούτου ἕνεκα καὶ ἡ θεία ἀποκάλυψις διακρίνεται εἰς δύο σπουδαϊότατα μέρη, εἰς τὴν λεγομένην φυσικὴν ἀποκάλυψιν ἢ φυσικὴν

πάρχει λαὸς ὅσον βάρβαρος καὶ ἀπολίτευτος καὶ ἂν ὑποτεθῇ, μὴ ἔχων τὴν ἰδέαν τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ». (Περὶ νομ. II, 8). Ἡ δὲ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Αὐστραλίας καὶ ἄλλων ἀγνώστων χωρῶν ἐν ταῖς νεωτέροις χρόνοις ἐπεθεβαίωσαν τὴν ἀλήθειαν τῆς καθολικότητος τῆς θρησκείας.

θεογνωσίαν, και εις την υπερφυσικην αποκαλύψιν η υπερφυσικην θεογνωσίαν.

Η φυσική αποκαλύψις συνίσταται εις την επί μέρους γνῶσιν του Θεου και των ιδιοτήτων αυτού εκ του κόσμου και της ανθρώπινης συνειδήσεως. Η φυσική αυτή θεογνωσία προσιδιάζει τῷ ἀνθρώπῳ ἀπ' ἀρχῆς. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ ἄνθρωπος διαφθαρείς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐπεσκοτίσθη τὴν ὀρθὴν φυσικὴν θεογνωσίαν και ἐμόρφωσεν ἀτελεῖς περὶ Θεοῦ ιδέας, προέκυψεν ἡ ἀνάγκη τῆς υπερφυσικῆς αποκαλύψεως.

Ὁ Θεὸς δηλ. βλέπων, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἑαυτοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑψωθῆ εἰς καθαρὰς περὶ Θεοῦ ιδέας, οὐτε εἰς ἄλλας ἀφορώσας τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, μὴ θέλων δὲ και τὴν καταστροφὴν τοῦ πλάσματος αὐτοῦ, εὐθὺς μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν πρωτοπλάσιων ἔδωκεν αὐτοῖς γενικῶς τὴν πρώτην ἐπαγγελίαν περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπὼν ὅτι «τὸ σπέρμα τῆς γυναίκος συντρίψει τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφειος». (Γεν. γ'. 15) (1). Ἐπειδὴ δὲ ἀκολούθως ἐπληθύνθη ἡ ἀθρησκότης, ἐξελέξατο ἐξ αὐτῆς ἴδιον λαόν, τὸν Ἰουδαϊκόν, τὸν ὁποῖον ἀμέσως πορασκευάζει εἰς σωτηρίαν, ἀποκαλύπτων ἑαυτὸν και τὸ θεῖον οὐτοῦ θέλημα. Ἡ φανέρωσις αὐτῆ τῶν εἰς σωτηρίαν ἀληθειῶν ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ δὲν ἐγένετο ἀμέσως, ἀλλὰ βαθμηδὸν και κατ' ὀλίγον και μάλιστα συμβολικῶς διὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν Πατριάρχων, ἰδίᾳ δὲ διὰ τῆς Μωσαϊκῆς νομοθεσίας και τῶν προφητειῶν.

Ἡ πλήρης και τελεία ἀποκαλύψις ἐγένετο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁστις Θεὸς ὢν τέλειος και μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναναστραφείς ἐδίδασκε και ἀπεκάλυψε τοῖς ἀνθρώποις τὸν Πατέρα και τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα. Οὕτω ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει «Πολυμερῶς και πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ» (Ἐβρ. α' 1). Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀποφαίνεται: «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰωάν. α' 18) (2).

(1) Ἡ ἐπαγγελία αὕτη δικαίως ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πρωτευαγγέλιον, διότι εἶναι ἡ πρώτη εὐφρόσυνος ἀγγελία τῆς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάσιων ἄρχεται τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

(2) Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι ἀλήθειαι τοῖς Ἰουδαίοις δὲν ἀφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενομένων ἀποκαλύψεων ὡς πρὸς τὰ θεμελιώδη δόγματα τῆς πίστεως, ὡς τὸ περὶ ὑπάρξεως ἐνός Θεοῦ δημιουργοῦ και προνοητοῦ, τὸ περὶ ὕλικου και πνευματικοῦ κόσμου, τὸ περὶ ἀρετῆς και κακίας, τὸ

Τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενομένην θεϊὰν ἀποκάλυψιν διέτηρησαν καὶ μετέδωκαν ἡμῖν οἱ Ἀπόστολοι, συστηματικῶς δὲ διετύπωσαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις φωτισζόμενοι ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὰς ἀποκαλυφθείσας ταύτας ἀληθείας δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ Παραδόσει.

§ 6. Ἁγία Γραφή.

Ἅορισμὸς καὶ διαίρεσις αὐτῆς.

Ἁγία Γραφή ὀνομάζεται τὸ σύνολον τῶν ἱερῶν ἐκείνων βιβλίων, τὰ ὅποια συνεγράφησαν κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ προφητῶν, ἀποστόλων καὶ ἄλλων ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ τὰ ὅποια ἀνέκαθεν ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ὡς γραπτὰς πηγὰς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Καίτοι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι μία ἀπ' ἀρχῆς, ἔχει ὁμῶς δύο μεγάλας περιόδους, τὴν πρὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν μετ' αὐτόν. Τούτου ἕνεκα καὶ τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀναλόγως τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς αὐτῶν διαίρουσιν εἰς δύο τμήματα, εἰς τὰ γραφέντα πρὸ τῆς ἐλευσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ εἰς τὰ γραφέντα μετὰ τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ὀνομάζονται Παλαιὰ Διαθήκη, τὰ δὲ δευτέρᾳ Καινὴ Διαθήκη. (!). Ἀμφότεραι αἱ διαθήκαι περιστρέφονται περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονός, τὸ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν Π. Διαθήκη περιέχει τὰς ἀληθείας τὰς δοθείσας εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν πρὸς προπαρασκευὴν καὶ ὑποδοχὴν τοῦ λυτρωτοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

περὶ κρίσεως καὶ ἀναποδόσεως, τὸ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ Μεσσίαυ κτλ. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἄρχεται κυρίως εἰπεῖν ἀπὸ τῶν πρωτοπλάστον. Ἐν τούτοις ὁ Ἰουδαϊσμός ὡς θρησκεία προπαρασκευαστικὴ εἰς Χριστὸν ἦτο ἀτελής, οὐδὲ ἐκτιθεναὶ ἐν αὐτῷ αἱ θρησκευτικαὶ διδασκαλίαι ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ καὶ τελειότητι, ὡς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ. Ἐπειτα πολλαὶ διατάξεις τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ὡς τύπος μόνον καὶ σκιὰ τῶν μελλόντων καταργοῦνται ἢ ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἀντιτύπων τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

(1). Ἡ λέξις διαθήκη σημαίνει ἐνταῦθα συμφωνίαν, σύμβασιν, ὡς τοιαύτη δὲ χαρακτηρίζεται ἡ ἐξ ἀποκάλυψεως θρησκεία, ὡς τις δηλ. συνθήκη καὶ σύμβασις μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, καθ' ἣν ὁ μὲν ἄνθρωπος ἔδει νὰ ἐκτελῇ πιστῶς τὸ Θεῖον θέλημα, ὁ δὲ Θεὸς ὑπεσχεθῆ εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα δὲ μετονομαστικῶς (περιέχον ἀντὶ τοῦ περιεχομένου) δηλοῖ καὶ τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

ἡ δὲ Καινὴ περιέχει τὰς πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἀναγομένας ἀληθείας. (2).

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης ἀναλόγως τοῦ ἐπικρατεστέρου αὐτῶν περιχομένου δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς τρεῖς κατηγορίας, εἰς Ἱστορικά, Διδακτικά καὶ Προφητικά.

Καὶ τὰ μὲν Ἱστορικά βιβλία τῆς Π. Διαθήκης περιέχουσι κυρίως διάφορα ἱστορικά γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων καταδεικνύεται πῶς ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραάμ γεννηθησομένου Σωτήρος τοῦ κόσμου, εἶνε δὲ τὰ ἐξῆς: Ἡ Γένεσις, ἡ Ἐξοδος, τὸ Λευϊτικόν, οἱ Ἀριθμοί, τὸ Δευτερονόμιον, (ἅτινα Πεντάτευχος καὶ Νόμος κληθῶνται), ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, οἱ Κριταί, ἡ Ρούθ, τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Βασιλειῶν, τὰ δύο τῶν Παραλειπομένων, ὁ Ἐσθρας, ὁ Νεεμίας καὶ ἡ Ἐσθίρ. (3).

(2). Τὰ ἱερὰ βιβλία ἑκατέρας τῶν Διαθηκῶν, ἅτινα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς συνεγράφησαν, συλλεγέντα εἰς ἓν ὅλον, ἀπετέλεσαν τὸν Κανὸνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Καὶ ὁ μὲν Κανὼν τῆς Π. Διαθήκης καθιερώθη μετὰ τὴν ἐπιστροφήν τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας εἰς Ἱερουσαλήμ (περὶ τὰ μέρη τῆς Ε'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος) ὑπὸ τοῦ Ἐσθρα καὶ Νεεμίου· ὁ δὲ Κανὼν τῆς Κ. Διαθήκης ἤρξατο ἀπαρτιζόμενος ἀπὸ τοῦ Β'. μ. Χ. αἰῶνος, συνετελέσθη δὲ ὡς ἔχει νῦν κατὰ τὰ τέλη τῆς Δ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ 59ου κανόνος τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ Συνόδου (387—368).

(3). Ἡ Γένεσις περιγράφει τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων ἀνθρώπων καὶ τῶν Πατριαρχῶν. Ἡ Ἐξοδος διηγεῖται τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξοδὸν τῶν Ἑβραίων καὶ τὸν ἐπὶ Σινᾷ δοθέντα διὰ τοῦ Μωϋσεως νόμου. Τὸ Λευϊτικὸν καθορίζει ἀκριβέστερον τὰ τῆς λατρείας, πραγματευόμενον περὶ θυσιῶν καὶ προσφορῶν γενικῶς, καὶ περὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἱερατικῆς τάξεως. Οἱ Ἀριθμοὶ ἀναγράφουσι τὴν γενομένην ἀπαρίθμησην τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τὸ Δευτερονόμιον ὁ νόμος καὶ ἀναπέσσει τὰς προηγουμένας διατάξεις. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ διατρίβει περὶ τὴν κατάκτησιν τῆς γῆς Χαναάν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἀναφέρει τὴν διανομὴν αὐτῆς καὶ τὰς πρὸς τὸν λαὸν τελευταίας αὐτοῦ ὁμιλίας. Οἱ Κριταὶ τὸ βιβλίον τοῦτο διηγεῖται τὰ ἔργα τοῦ Πεδεῶν, τοῦ Σαμφῶν καὶ ἄλλων Κριτῶν, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ θεία πρόνοια ἐγειρόμενοι ἐκάστοτε ἐκυβερνοῦν τὸν λαὸν καὶ ἔσωζον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ γεικοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς ἀποστασίας ἀπὸ τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἡ Ρούθ ὑπόθεσιν ἔχει τὴν γαριεστατὴν ἱστορίαν τῆς Μωαβίτιδος Ρούθ, προμήτορος τοῦ Δαυὶδ, δι' ἧς ὑποδεικνύεται ὅτι ὁ μὲν Δαυὶδ κατάγεται ἀπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα καὶ ὅτι ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Ἰακώβ περὶ τοῦ βασιλικοῦ σκήπτρου τῆς φυλῆς ταύτης (Γεν. μβ'. 8 κ. ἐξ.). Τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν ἐκθέτουσι τὰ

Τα διδακτικά περιέχουσι διαφόρους συμβουλὰς καὶ παραινέσεις πρὸς διακρῦθμιν τοῦ βίου συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι ταῦτα ὁ Ἰώβ, τὸ Ψαλτήριον τοῦ Δαυὶδ, αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος, ὁ Ἐκκλησιαστής καὶ τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων (4).

Προφητικά δὲ βιβλία λέγονται τὰ ὑπὸ τῶν Προφητῶν συγγραφέντα καὶ περιέχοντα διαφόρους προφητείας ἀναφερομένας ἰδίᾳ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ. Οἱ Προφῆται εἶναι δέκα καὶ ἔξ τῶν ἀριθμῶν καὶ διακροῦνται ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς μείζονας καὶ εἰς ἐλάσσονας. Μείζονες Προφῆται εἶναι τέσσαρες: ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιὴλ καὶ ὁ Δανιὴλ· οἱ δὲ λοιποὶ δώδεκα ἐλάσσονες: Ὡσηέ, Ἀμώς, Μιχαίας, Ἰωὴλ, Ὀβδιού, Ἰωνᾶς, Ναούμ, Ἀββακούμ, Σοφονίας, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας (5). Ἡ διαίρεσις αὕτη τῶν Προφητῶν ἀφορᾷ οὐχὶ τὴν μεί-

τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Σαμουὴλ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν δύο βασιλείων τοῦ Ἰουδα καὶ τοῦ Ἰσραὴλ μέχρι τῆς καταλύσεως αὐτῶν. Τὰ βιβλία τῶν Παλαιῶν Συμφωνῶν συμπληροῦσι τὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἱστορικοῖς βιβλίοις παραλειφθέντα, κυρίως ὁμῶς ὑπόθεσιν ἔχουσι τὴν ἱστορίαν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰουδα, ἰδρυθέντος μὲν διὰ τοῦ Δαυὶδ, καταλυθέντος δὲ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων. Ἐστὶ δὲ καὶ Νεμείας ἀμφοτέρω ὑπόθεσιν ἔχουσι τὴν ἐπιστροφήν τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς Βαβυλώνης καὶ τὸν ἀνασχηματισμὸν νέας θρησκευτικῆς Κοινότητος ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ἡ Ἐσθὴρ περιγράφει τὴν σωτηρίαν τῶν ἐν τῷ Περσικῷ κράτει Ἰουδαίων ἀπὸ τινος πανοικθρίας, ἣν παρασκευάσαν αὐτοῖς ὁ ὑπουργὸς Ἀμάν.

(4) Τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ. Ἐν αὐτῷ ἐκτίθενται αἱ περιπέτειαι τοῦ πολυπαθοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς καὶ ἀναπτύσσεται ἡ διδασκαλία ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μόνον τοὺς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς δικαίους πολλακίς παιθεύει, δοκιμάζων τὴν πίστιν αὐτῶν. Οἱ Ψαλμοὶ ἄποτελοῦνται ἔξ 150 Ψαλμῶν, τῶν πλείστον ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ συντεθέντων. Περιέχουσι πλείστας προφητείας τοῦ Μεσσία καὶ εἶναι τὸ ἀριστοῦργημα τῆς Ἑβραϊκῆς ποιήσεως διὰ τὴν ἔξαρσιν τῆς φαντασίας καὶ τὸν πλοῦτον τῶν νοημάτων. Αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος ἐν εἴδει παροιμιῶν περιέχουσι παντοίας παραινέσεις, νόμους καὶ παραγγέλματα πρὸς διακρῦθμιν τοῦ βίου καθόλου. Ὁ Ἐκκλησιαστής (δημηγοροῦσα) ἐξετάζει τὴν ἀληθῆ ἀξίαν τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων καὶ τὴν δέουσαν αὐτῶν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν. Τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων (τὸ καλλίστον τῶν ᾠμάτων) ἐξεικονίζει ἀλληγορικῶς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ λαὸν ὑπὸ τὸν τύπον δύο ἀγαπομένων προσώπων.

(5). Ὁ Ἡσαΐας προσεφῆτευσεν τὴν ἀρχιμαλωσίαν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰουδαίων, προτρέψας αὐτοὺς σὺναμα εἰς μετάνοιαν. Ὁμοίως τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτινος ἐναργέστατα περιέγραψε διάφορα γεγονότα τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν πολλοὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὠνόμασαν αὐτὸν μεγαλοφωνότατον καὶ εὐαγγελιστὴν τῆς Π. Διαθήκης. Ὁ Ἰερεμίας ὀλίγον πρὸ τῆς Βαβυλω-

ζωνα ἢ ἐλάσσονα αὐτῶν ἄξιαν, ἀλλὰ κυρίως τὴν ἔκτασιν τῶν προφητικῶν βιβλίων· τούτου ἕνεκα οἱ μὲν μείζονες προφήται ἐρέροντο ἕκαστος κατ' ἰδίαν, οἱ δὲ ἐλάσσονες, ἵνα μὴ διὰ τὴν σμικρότητα αὐτῶν ἀπολεσθῶσιν, ἦσαν πάντες ὁμοῦ συνηνωμένοι εἰς ἓν βιβλίον δωδεκακαιορόφητον λεγόμενον. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω βιβλίων ὁ Κανὼν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περιέχει τὰ ἐξῆς ἑπτὰ βιβλία: Τωβίτ, Ἰουδίθ, Σοφία Σολομῶντος, Σοφία Σειράχ καὶ τρία βιβλία τῶν Μακκαβαίων. Τὰ βιβλία ταῦτα ἔλλειπουσιν ἐκ τοῦ Κανόνος τοῦ Ἐσδρα καὶ Νεεμίου, διότι ἄλλα μὲν ἴσως δὲν εὐρέθησαν κατὰ τὴν

νίου αἰχμαλωσίας ἀκράτως προεῖπε τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, τὴν βεδήλωσιν τοῦ ναοῦ καὶ θρηναί διὰ τῶν θρήνων αὐτοῦ τὰ θειὰ τῆς αἰχμαλωσίας. Ὁ Ξ ε ζ ε κ ι ἦ λ προεῖπε τὴν καταστροφὴν πολλῶν ἔθνων ἐχθρῶν τοῖς Ἰουδαίοις, τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀπαγγέλλει αἰχμαλωσίας εἰς Βαβυλῶνα παραμυθίζεται τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ ἀναγγέλλον ἐγγιζοῦσαν τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς δουλείας καὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Δ α ν ι ἦ λ νεανίσκος ἔτι ἀπήχθη εἰς Βαβυλῶνα κατὰ τὴν πρώτην αἰχμαλωσίαν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, προεῖπε τὴν κατάλυσιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ τὴν μετὰ τοῦτο ἔλευσιν τῶν Μήδων, Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. ὤρτισεν ἀκριβέστατα διὰ τῶν 70 ἑπταετῶν ἑβδομάδων τὸν χρόνον τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ω σ η ἔ προεφῆτευσεν τὴν κλήσιν τῶν ἔθνων εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἀπίστων Ἰσραηλιτῶν, ὡς καὶ τὴν καθάρσιν τοῦ ἕδου καὶ τοῦ θανάτου. Ὁ Ἄ μ ω ς προανήγγειλε τὴν διὰ τοῦ Μεσσοῦ ἀνεγερσιν τῆς πεπτοκωίας σικηρῆς τοῦ Δαυὶδ καὶ τὴν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ προσέλευσιν τῶν ἔθνων. Ὁ Μ ι γ α ἰ α ς κατέδειξεν ἀκριβῶς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄρισεν ἅμα καὶ τὴν αἰδίον αὐτοῦ ὑπαρξίν. Ὁ Ἰ ω ἦ λ προεφῆτευσεν τὴν ἔκχυσιν τοῦ ζωογονοῦ καὶ προφητικοῦ πνεύματος εἰς τοὺς πιστούς. Ὁ Ὁ θ δ ι ο ὕ προεῖπε τὴν καταστροφὴν τῆς Ἰουδαίας καὶ τὸν θράμβον τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἰ ω ν ἄ ς ἀποσταλεῖς εἰς τὰ ἔθνη κήρυξ τῆς μετανοίας, ἐγένετο πρόδρομος τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διὰ τῶν παθημάτων αὐτοῦ προειτύπωσεν τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Ὁ Ν α σ ὀ μ παραμυθούμενος τοὺς ἐν τῇ πατρίδι ἀπολειφθέντας ἀδελφοὺς αὐτοῦ, προεῖπεν αὐτοῖς τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τὴν μέλλουσαν ἀπελευθέρωσιν τοῦ λαοῦ. Ὁ Ἀ θ θ α χ ο ὀ μ προανήγγειλεν, ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τιμωρήσῃ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν διασφορὰν τῶν Ἰουδαίων διὰ τῆς ἐπίδρομῆς τῶν Χαλδαίων, καὶ ὅτι ἀκολούθως θὰ φέρῃ τὴν σωτηρίαν. Ὁ Σ ο φ ο ν ἰ α ς προεφῆτευσεν τὴν διὰ τοῦ Μεσσοῦ ἀποκατάστασιν τῆς βασιλείας τοῦ Δαυὶδ καὶ τὴν ἐν αὐτῇ εὐλογίαν πάντων τῶν ἔθνων. Ὁ Ἀ γ γ α ἰ ο ς προανήγγειλεν, ὅτι ἡ δόξα τοῦ ἀνακαινισθέντος ναοῦ ἔσται μείζων τῆς τοῦ πρώτου διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἐμφάνισιν τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Ζ α χ α ρ ἰ α ς προεφῆτευσεν τὴν εἴσοδον τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, τὴν ἀντὶ 30 ἀργυρίων παράδοσιν αὐτοῦ καὶ τὸν διασκορπισμὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ. Ὁ Μ α λ α χ ἰ α ς προεῖπε τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου ἐν τῷ προσώπῳ Ἠλίου τοῦ Θεσβίτου.

σύνταξιν τοῦ Ἑσδραίου Κηνόνοσ, ἄλλα δὲ διότι ἐγράφησαν μετ' ἐγενέστερον. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀποδέχεται ταῦτα ὡς ψευδῶσ καὶ χροσίων καὶ συνιστᾷ τοῖσ πιστοῖσ πρὸσ ἀνάγνωσιν, ἀποκαλοῦσα ταῦτα πρὸσ διχρησιν ἀναγινωσκόμενα (1).

Καὶνὴ Διαθήκη. Ἡ Κ. Διαθήκη ὀνομαζέται καὶ Εὐαγγέλιον (ἐκ τοῦ εὐ ἀγγέλειν), διότι περιέχει τὴν εὐφρόσυνον ἀγγελίαν τῆσ εἰσ τὸν κόσμον ἐλευσέωσ τοῦ Σωτῆροσ ἡμῶν.

Τὰ βιβλία τῆσ Κ. Διαθήκησ, ὡσ καὶ τὰ τῆσ Παλαιᾶσ, διαιροῦνται ἀναλόγωσ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν εἰσ Ἱστορικά, Διδασκτικά καὶ Προφητικά. Καὶ τὰ μὲν Ἱστορικά βιβλία τῆσ Κ. Διαθήκησ περιγράφουσι τὸν ἐπὶ γῆσ βίον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὰσ ἐνεργείασ τῶν Ἀποστόλων πρὸσ διάδοσιν τῆσ Χριστιανικῆσ θρησκείασ καὶ τοιαῦτα εἶνε τὰ τέσσερα Εὐαγγέλια, τὸ τοῦ Ματθαίου, Μάρκου, Λουκά, Ἰωάννου καὶ αἱ Πράξεισ τῶν Ἀποστόλων.

Τὰ δὲ διδασκτικά περιέχουσι παραινέσεισ, ὁδηγίασ καὶ τὴν ἐπίλυσιν διαφόρων δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν, εἶνε δὲ τὰ ἐξῆσ: Αἱ δεκατέσσαρεσ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (μία πρὸσ Ρωμαίουσ, δύο πρὸσ Κορινθίουσ, ἡ πρὸσ Γαλάτασ, ἡ πρὸσ Ἐφεσίοουσ, ἡ πρὸσ Φιλιππησίουσ, ἡ πρὸσ Κολοσσαίεισ, δύο πρὸσ Θεσσαλονικείεισ, δύο πρὸσ Τιμοθεον, ἡ πρὸσ Τίτον, ἡ πρὸσ Φιλήμονα καὶ ἡ πρὸσ Ἐβραίοουσ) καὶ αἱ ἐπτὰ Καθολικαὶ (ἧτοι: μία τοῦ Ἰακώβου, δύο τοῦ Πέτρου, τρεῖσ τοῦ Ἰωάννου καὶ μία τοῦ Ἰούδα), οὕτω κληθεῖσαι διότι ἀπευθύνονται πρὸσ ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν.

Προφητικὸν βιβλίον ἡ Κ. Διαθήκη ἔχει ἓν μόνον, τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου, προλέγουσαν ἀλληγορικῶσ τὸν θρίαμβον τῆσ Χριστιανικῆσ θρησκείασ.

§ 7. Ἡ πρωτότυποσ γλῶσσα τῆσ Ἁγίασ Γραφῆσ καὶ αἱ κυριότεραι αὐτῆσ μεταφράσεισ.

Τὰ βιβλία τῆσ Π. Διαθήκησ συνεγράφησαν πρωτότυπωσ ἐβραϊστί:

(1) Ὁ Τωβίτ περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Τωβίτ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ταβίου, δι' ἧσ διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸσ προνοεὶ πάντοτε περὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ λατρευτῶν. Ἡ Ἰουδαῖοσ ἱστορεὶ τὴν ὑπὸ τῆσ Ἰουδαῖοσ ἀπελευθέρωσιν τῆσ πολιορκουμένησ πόλεωσ Βετυλοῦασ καὶ διὰ ταύτησ ἐμμέπωσ τὴν σωτηρίαν πάσῆσ τῆσ Ἰουδαίας. Ἡ Σοφία Σολομῶν τοσ ἐξομνεὶ τὴν σοφίαν ὡσ τὴν πηγὴν παντὸσ ἀγαθοῦ καὶ πάσῆσ εὐδαιμονίασ. Ἡ Σοφία Σεραχ ἐξετάζει τὸν βίον κατὰ τὰσ διαφόρουσ αὐτοῦ ὄψεισ καὶ δίδει τὰσ ἀναγκαίασ ἠθικὰσ συμβουλάσ καὶ παραινέσεισ. Τὰ βιβλία τῶν Μακκαβαίων διηγούνται τοὺσ ἀγῶνασ καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τῆσ ἡρωϊκῆσ γενεᾶσ τῶν Μακκαβαίων πρὸσ ἀπελευθέρωσιν τῆσ Παλαιστίνησ ἀπὸ τῶν Σελευκιδῶν.

ἐξαιρέσει τῆς Σαφείας Σιλομῶντος, τοῦ Β', καὶ Γ', βιβλίου τῶν Μακκαβαίων, γραφέντων ἀρχικῶς ἐλληνιστί, τῆς Σαφείας Σειραχ, περισηθίσης ἐν ἐλληνικῇ μεταφράσει καὶ μερῶν τινῶν τοῦ Δανιὴλ (Β', 4—Ζ.) γραφέντων χαλδαϊστί. Ἡ δὲ πρωτότυπος γλῶσσα πάντων τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης εἶναι ἡ ἐλληνικὴ, ὡς ἡ μάλλον γνωστὴ καὶ διαδεδομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς αὐτῶν.

Ἀμφότεραι αἱ Διαθήκαι, ἡ τε Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ, μειογράθησαν εἰς διαφόρους ἀρχαίαις καὶ νεωτέρας γλώσσας. Ἡ ἀρχαιοτάτη πᾶσιν τῶν μεταφράσεων τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἡ γενομένη εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου τῷ 278 π. Χ. ὑπὸ 72 Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων (1).

Ἡ μετάφρασις αὕτη γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μετάφρασις τῶν Ο'. ἐκείνητο ἀνεκὰθεν κύρος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, θεωρηθεῖσα ὡς γενομένη τῷ δικτύῳ τῆς θείας Προνοίας, ἵνα δι' αὐτῆς προετοιμασθῶσι τὰ ἔθνη εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ταύτην δὲ ἄχρι τοῦ νῦν μεταχειρίζεται ἡ ἡμετέρα Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς αὐθεντικὴν κείμενον (2).

Ἐρ' ὅσον ἐν τῇ Λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ, οὐδεμίαν ἀνάγκη μεταφράσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὑπῆρχεν ὅτε ἐμῶς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἀντικατέστησεν ἡ λατινικὴ,

(1) Ἐκ παραδόσεως φερομένης τὸ πρῶτον παρ' Ἀριστέα, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάделφος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἐπιθυμῶν ἵνα πλουτίσῃ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ τοῦ νόμου τῶν Ἑβραίων μεταπεφρασμένον εἰς τὴν ἐλληνίδα φωνήν, τῇ εἰσηγήσει Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἔγραψε πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ἐλεάζαρον ζητῶν ἀντίγραφον τῆς Π. Διαθήκης καὶ ἐρμηνευτὰς ὅπως μεταφράσωσι ταύτην. Ἡ αἴτησις εἰσηκούσθη, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἐπέμψεν τὸν αἰτηθέντα νόμον καὶ 72 ἄνδρας Ἰουδαίους Ἑλληνιστάς, ὅπως μεθερμηνεύσωσι τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Γραφῶν. Τούτους εὐμένως ὑπέδεσθη ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας κειμένην νῆσον Φάρον, ἵνα ἐξέπεραν τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως πρὸς Φίλων, παρὶ βίου Μουσῆως βιβλ. 2. Ἰωσήπος Ἰουδ. Ἀρχαιολ. βιβλ. 2. Ἰουστίν. λόγος παλαιν. πρὸς Ἑλλήνας 13 κτλ.).

(2) Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀπαντῶσι 275 περικοπαὶ τῆς Π. Διαθήκης, αἰτινες πᾶσαι σχεδὸν εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τοῦ κειμένου τῶν Ο'. Τῷ παραδείγματι τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων ἐπόμενοι οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' ἡρμηνεύσαν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν καὶ ταύτης χρῆσιν ποιοῦντο ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνέδοις. Ὡστε ἐκ πασῶν τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν μόνῃ ἡ ἡμετέρα Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία μεταχειρίζεται τὴν μὲν Π. Διαθήκην ἐν μεταφράσει ἐπιδοκιμασθεῖσῃ ὑπὸ τῆς χρήσεως τοῦ Κυρίου, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τὴν δὲ κ. Διαθήκην ἐν ἡ γλώσσῃ ἐγράφῃ ὑπὸ τῶν θεσπευστων Ἀποστόλων.

τότε μεταγλωττίσθη καὶ ἡ ἁγία Γραφή εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην. Ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν μεταφράσεων εἶναι ἡ καλουμένη Itala, ὡς οὕτως ἐν χρήσει ἐν Ἰταλίᾳ. ἤτις ἐγένετο ὁμοίως ἐκ τῶν Ο'. καὶ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου τῆς Κ. Διαθήκης. Ἄγνωστον ὁμοίως εἶναι πότε ἀκριβῶς ἐγένετο αὕτη καὶ τίς ἐστὶν ὁ τὴν μετάφρασιν ταύτην φιλοπονήσας. Ὅτε δὲ τῷ 382 ὁ Ἰερωνύμος ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ρώμην. ὁ Πάπας Δάμασος ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν ἀναθεώρησιν τῆς Ἰτάλας, τὴν ὁποίαν εὐρών οὗτος κατὰ πολλὰ πλημμελεῖ, ἐπεχείρησε νέαν μετάφρασιν τῆς ἁγίας Γραφῆς εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰερωνύμου μετάφρασις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν πρωτοτύπων κειμένων ἐν διαστήματι 15 ἐτῶν (390—405)· οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε'. μ. Χ. αἰῶνος ἀπετελέσθη ἡ νέα τῶν Γραφῶν μετάφρασις εἰς τὴν Λατινικὴν κληθεῖσα Vulgata (λαϊκή). Ἐκτοτε ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν μετάφρασιν ταύτην ὡς τὸ μόνον αὐθεντικὸν κείμενον.

Ἔτε, αἱ ἀρχαῖαι μεταφράσεις τῆς ἁγίας Γραφῆς εἰς γλώσσας ἀνατολικὰς εἶναι αἱ ἐξῆς: α.) Ἡ Σαμαρειτικὴ. β.) αἱ Χαλδαϊκαὶ παραφράσεις. γ.) ἡ Συριακὴ. δ.) ἡ Ἀραβικὴ. ε.) ἡ Αἰθιοπικὴ. ς.) ἡ Περσικὴ. ζ.) ἡ Κοπτικὴ. η.) ἡ Ἀρμενικὴ. θ.) ἡ Γοτθικὴ καὶ ι.) ἡ Σλαβωνικὴ. ἤτις ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ'. αἰῶνος ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, Ἑλλήνων ἐκ Θεσσαλονίκης, αἵτινες ἐπέμφθησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ραδίσλαυον τὸν ἠγεμόνα τῶν Μοραβίων καὶ ἐκήρυξαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὸ πολυφυλὸν γένος τῶν Σλαβῶν.

Ἐκ τῶν νεωτέρων μεταφράσεων εἰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας κυριώτεραι εἶναι: α.) αἱ Ἰταλικαὶ β.) αἱ Ἰσπανικαὶ γ.) αἱ Γερμανικαί, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ ὑπὸ τοῦ Μαρτίνου Λουθήρου γενομένη καὶ ἐν χρήσει οὕσα παρὰ τοῖς Δικηματορομμένοις Γερμανοῖς. δ.) αἱ Ὀλλανδικαὶ ε.) αἱ Ἀγγλικάι ς.) αἱ Γαλλικάι (1).

§ 8. Ἡ Θεοπνευστία τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Πάντα τὰ βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης ἐγράφησαν, ὡς ἐρρέθη, ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν καὶ ἐποπτεῖαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὸ καὶ θεοπνευστὰ λέγονται. Ἡ Θεοπνευστία δια-

(1) Σήμερον ἐνεργεῖται τῶν ἰδουβαίων ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ Ἱερογλυφικῶν Ἐταιρειῶν ἡ ἁγία Γραφή εὐρίσκειται μεταφρασμένη εἰς 150 γλώσσας καὶ διαλέκτους, ὧν αἱ πλείστα τὸ πρῶτον ἤδη ἐγένοντο γραπτά.

φέρει τῆς ἀποκαλύψεως, διότι ἡ μὲν ἀποκάλυψις δύναται νὰ κληθῆ φανέρωσις ἀγνωσμένης ἀληθείας, ὡς καθιστῶσα γνωστὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἀνθρωπίνη διάνοια ἦτο ἄδύνατον ἀφ' ἐαυτῆς νὰ εὑρῆ, οἷα αἱ προφητεῖαι καὶ τὰ μυστήρια, ἐνῶ ἡ θεοπνευστία περὶ τῆς ὁμοίας, προϋποτίθεισα τὴν ἀποκάλυψιν ἐγκρίεται ἐν τούτῳ, ὅτι οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς ἐπιθέμενοι τὰς εἰς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἀληθείας (ὁθενδήποτε γνωσθεῖσας αὐτοῖς) ἐρωτίζοντο καὶ ὠδηγοῦντο ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως μὴ ὑποπέσωσιν εἰς πλάνας. Κατὰ ταῦτα ἡ θεοπνευστία ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὰς λέξεις, οὐδ' εἰς τὸ ὕφος τῶν συγγραφέων, ἀλλ' εἰς τὰ νοήματα τῶν πρὸς σωτηρίαν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν. Ἐξέστητον δὲ τὰς θεῖας ἀληθείας οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς οὐχὶ ὡς ὄργανα ἑτεροκίνητα ἀνευ ἰδίας σκεψείας καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' ἐν πλήρει συνειδήσει καὶ νηφαλιότητι διανοίας, ὡς πολλοὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐδίδαξαν (1).

Ἡ θεοπνευστία τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι λογικὸν συμπέρασμα τῆς θείας ἀγαθότητος. Διότι ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἐξ ἀγάπης κινούμενος κῦδόκησεν ν' ἀποκαλύψῃ τὰς θεῖας ἀληθείας, εἶδε αὐταὶ ἀλανθάστως νὰ γνωσθῶσι τοῖς ἀνθρώποις, οἱ δὲ κληθέντες νὰ μεταδώσωσι ταύτας, πρὸς ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν εἶχον ἀνάγκην, ὡς ἄνθρωποι ἀτελεῖς, ἰδιαιτέρως ἐπιστασίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἀποπλανήσεως. Οὕτω ἡ θεοπνευστία τῶν ἱερῶν συγγραφέων καθίστησι τὴν Γραφὴν ὑπερτέραν παντὸς ἔργου ἀνθρωπίνης διανοίας, ὁ δὲ ἀπορρίπτων τὴν θεοπνευστίαν, ἀπορριμνοὶ τὴν ἁγίαν Γραφὴν παντὸς θεοῦ χαρακτήρος καὶ τίθησιν ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν ἐν αὐτῇ ἀληθειῶν.

Καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι, τὸ θεόπνευστον τῶν Γραφῶν ἀποδεχόμενοι, ἐδίδασκον ὅτι οὐδὲν οἱ Προφήται ἀφ' ἐαυτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ἐρμηνευτοὶ μόνον ἦσαν τῶν θεῶν ἐμπνεύσεως (2), ὁ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν οὐ

(1) Ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἄριστα διετύπωσε τὴν ἀλήθειαν ταύτην: «Τοῦτο μάντεως ἴδιον τὸ ἐξεστηκέναι, τὸ ἀνάγκην ὑπομένειν, τὸ ὀφείσθαι, τὸ ἔλκεσθαι, τὸ σῦρσθαι ὡσπερ μαινόμενον· ὁ δὲ προφήτης οὐγ' οὕτως, ἀλλὰ μετὰ διανοίας νηφούσης καὶ σωφρονούσης καταστάσεως καὶ εἰδώς, ἃ φθέγγεται φησὶν ἅπαντα» (Ὁμιλ. 24 εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθ.).

(2) Ὁ διάσημος ἱστορικὸς Φίλων ὁ Ἰουδαῖος λέγει: «ἐρμηνεύς ἐστὶν ὁ προφήτης ἐνδοθεν ὑπάρχοντος τὰ λεκτέα τοῦ Θεοῦ» (περὶ ἄθλων καὶ ἐπιτιμιῶν § 9. Μοναρχ. λογ. Α' § 9). Τοῦτ' αὐτὸ βεβαίως καὶ Ἰωσήπος λέγων «πᾶσι δὲ σύμφυτον ἐστὶν εὐθύς ἐκ τῆς πρώτης γενέσεως Ἰουδαῖοις τὸ νομίζειν αὐτὰ Θεοῦ δόγματα καὶ τούτοις ἐμμένειν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ δέοι. θνήσκειν ἡδέως «Κατὰ Ἀπίων. λόγ. Α' § δ).

μόνον δὲν ἐξήλεγξε τὴν παρὰ τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ κρατοῦσαν ταύτην γνώμην, ἀλλὰ καὶ μετὰ σέβασμῳ ἀνέφερε πάντοτε τὰς Γραφὰς καὶ ὄμιλοι· περὶ αὐτῶν ὡς περὶ θείου νόμου (Ματθ. κγ', 31, ε', 18, Λουκ. κδ', 44, Ἰωάν. ι', 35)· εἰς ταῦτα παρέπεμπεν οὗτος τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα ἐπιβεβαιώσῃ τοὺς λόγους καὶ ἵνα ἀποδείξῃ τὴν θεϊαν αὐτοῦ ἀποστολὴν (Ματθ. κβ', 31, Ἰωάν. ε', 9, θ', 46). Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Ἀπόστολοι σφραῖς ἐμαρτύρουν τὴν θεοπνευστιαν καθόλου τῶν Γραφῶν. Οὕτω ὁ Ἀπόστολος Πέτρος λέγει: «οὐ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι» (Β', Πέτρ. α', 2), ὁ δὲ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καταδεικνύων πρὸς τῆ ἐκ τῶν Γραφῶν ὠφέλειαν καὶ τὸ θεόπνευστον αὐτῶν συνεπάγεται: «ἀπᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ» (Β', Τιμ. γ', 16).

Τέλος πάντες οἱ Πατέρες καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, ἐγγύψαντες εἰς τὴν μελέτην καὶ ἐρμηνείαν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀνακηρύττουσι ταύτην θεόπνευστον καὶ ὡς τοιαύτην ὀφείλομεν πάντες οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἀποδεχώμεθα καὶ νὰ πιστεύωμεν.

§ 9. Ἱερὰ παράδοσις.

Ἡ ἱερὰ παράδοσις ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφὴν εἶναι ὁ ἄγραφος λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅστις προφορικῶς παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὡστε ἁγία Γραφὴ καὶ ἱερὰ παράδοσις εἶναι δύο ἰσότιμοι· βάσεις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. (1)

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως ὡς δευτέρας πηγῆς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐπιβάλλεται ὑπὸ πολλῶν καὶ ἀκαταμαχῆτων λόγων. Ἐν πρώτοις αὐτὸς ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἡμετέρας θρησκείας προφορικῶς μόνον ἐδίδασκε τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, χωρὶς νὰ καταλίπῃ γραπτὸν τι μνημεῖον. Ὁμοίως καὶ οἱ Ἀπόστολοι διὰ τῆς προφορικῆς διδασκαλίης διέδιδον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἴδρουν διαφόρους ἐκκλησίας. Ὅσοι δὲ τῶν Ἀποστόλων κατέλιπον γραπτὴν διδασκαλίαν, ἐκινήθησαν πρὸς τοῦτο ἐκ διαφορῶν ἀφορμῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὰ πλείεστα τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης ἀπευθύνονται πρὸς ὠρισμένας τοπικάς Ἐκκλησίας ἢ καὶ ὠρισμένα ἄτομα. Εἰ-

(1) Οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἀπορρίπτουσι τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀποδεχόμενοι ὡς αὐτάρκη καὶ μόνην πηγὴν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας τὴν ἁγίαν Γραφὴν.

ναι δὲ βέβαιον, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης γραφέντα κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τῆς α'. ἑκατονταετηρίδος. ἀρκετὸς δὲ παρήλθε χρόνος μέχρις οὗτου τὰ 27 βιβλία, τὰ ἀποτελοῦντα τὸν Κανόνα τῆς Κ. Διαθήκης, γίνωσι γνωστὰ εἰς ἅπασαν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ὡστε καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπῆρχε πλῆθος ἀμαζουσῶν ἐκκλησιῶν, μὴ ὄντος ἐτι κατηρητισμένου τοῦ Κανόνος τῆς Κ. Διαθήκης. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν, ἢ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐκυβερνᾶτο κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς πληροφορίας διδασκαλίας τῶν Ἀποστόλων (Εἰρην. III, 4, 2).

Ἄλλὰ καὶ ἀφοῦ ἀνεράνη καὶ διεδοθη ἡ Κ. Διαθήκη, ἀπετέλεσεν αὕτη τὸ γραπτὸν μέρος τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, οὐδαμῶς δὲ ἐγράφη ὅπως καταργήσῃ τὴν παράδοσιν καὶ χρησιμεύσῃ ὡς ἡ μόνη βᾶσις τῆς ἡμετέρας θρησκείας· τὸναντίον μάλιστα ἔχομεν πολλὰ χωρία τῆς ἁγίας Γραφῆς (Ἰωάν. κα' 23, Πράξ. α' 30, κ' 21, 35 Β'. Ἰω. 12. Α'. Κορινθ. ια' 34 κτλ.), ἐκ τῶν ὁποίων καταφαίνεται, ὅτι ἡ διδασκαλίη τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων δὲν καταγράφῃ ἅπασα ἐν βιβλίοις (1)· ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος ρητικῶς λέγει: «στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν» (Β' Θεσ. β' 15) καὶ ἀλλαχοῦ «τὰς παραδόσεις κητέχετε» (Α' Κορ. ικ' 2).

Ἐπειτα ἔχομεν τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν τῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἐδίδαξαν, ὅτι ἡ ἱερὰ παράδοσις εἶναι δευτέρη πηγή τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Οὕτω ὁ Μ. Βασίλειος γράφει: «Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων θυγατρῶν καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως διαδιδόντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεδόξαμεθα, ἅπερ ἀμφοτέρη τὴν αὐτὴν ἰσχύον ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν» (Περὶ ἁγ. Πνεύμ. Κεφ. 27 ἢ § 66). Ὁ δὲ ἱερός Χρυσόστομος λέγει: «Οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδουσαν (οἱ Ἀπόστολοι), ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως, ὁμοίως δὲ κἀκεῖνα καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἀξιοπίστα» (Ὁμιλ. εἰς τὴν Β'. πρὸς Θεσ. ἐπιστολ.).

Τέλος ἡ ἀναγκαιότης καὶ ἡ χρησιμότης τῆς ἱερᾶς παραδόσεως καταφανῆς τυγχάνει, διότι πρῶτον δι' αὐτῆς διεκρίθη τὸ γνήσιον κείμε-

(1) Τὰ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων συγγραφέντα θεόπνευστα βιβλία δὲν περιεσώθησαν ἅπαντα. Ἐκ τῆς Α'. πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς (ε' 9) πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος προαπέστειλε τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Κορινθίων ἄλλην ἐπιστολὴν ἀπολεσθεῖσαν· ὁμοίως δὲν περιεσώθη καὶ ἡ πρὸς Λαοδικεῖς ἐπιστολή, ἣς μνηθὼν ποιεῖται ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς (δ' 16) «καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε».

νον τῆς ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ τοῦ κυκεῶνος τῶν νόθων καὶ ψευδοπιγρά-
ρων αἰρετικῶν συγγραμμάτων καὶ ἀπετελέσθη ὁ Κανὼν τῆς ἁγίας
Γραφῆς. Δεύτερον ἡ ἱερά παράδοσις ἤριστος ἐστὶν ὁδηγὸς εἰς τὴν ὀρ-
θὴν ἐρμηνεύει τῆς ἁγίας Γραφῆς (Β'. Πέτρ. α' 20), διότι ὁ ζητῶν
νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἁγίαν Γραφήν ἀνευ τῆς χειραγωγίας τῆς ἱεράς πα-
ραδόσεως θὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀληθείας, ὡς τοῦτο πολλὰκις ἀπε-
δείχθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Τρίτον δὲ χρησιμεύει αὕτη εἰς
τὴν κανονικὴν ἐπιτέλεσιν τῶν μυστηρίων καὶ τὴν διατήρησιν εὐσεβῶν
ἐθίμων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. (1)

Ἡ ἱερά παράδοσις περιεσῶθη μέχρις ἡμῶν γραπτῶς μὲν εἰς τὰ
συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν
Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων, ἀγράφως δὲ ἐν τῇ πράξει καὶ
τῷ ἔθει τῆς Ἐκκλησίας.

§ 10. Ἀναγκαιότης τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως.

Ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως εἶναι ἀναγκαιοτάτη
καὶ ἀπαραίτητος εἰς πάντα Χριστιανόν, διότι πρωτίστως ὀφείλει πᾶς
Χριστιανὸς νὰ γινώσκῃ τὰς ἀληθείας τῆς Θρησκείας, εἰς τὴν ὁποίαν
ἀνήκει.

Καὶ περιέχονται μὲν αἱ ἀληθείαι τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἐν τῇ
ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ παραδόσει, ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν χριστια-
νῶν δὲν ἔχουσι τὰ ἀπαιτούμενα μέσα, ἵνα μόνον καταγίνωσιν εἰς τὴν
μελέτην καὶ κατανόησιν τῶν πηγῶν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἐ-
νεκα τοῦτου ἡ Χριστιανικὴ Κατήχησις ἀνάλαμβάνει τὸ ἔργον τοῦτο,
ἐκτιθεῖσα συνοπτικῶς καὶ καταλλήλως ἀπάσας τὰς ἀληθείας τῆς χρι-

(1) Ὁ Μ. Βασίλειος οὕτως ἀποφαίνεται περὶ τοῦ ζητήματος τούτου: «Τῷ
τύπῳ τοῦ Σταυροῦ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡλ-
πικώτας κατασημαίνεσθαι, τίς ὁ διὰ γράμματος διδάσκει; Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τε-
τραγῆαι κατὰ τὴν προσευχὴν, ποῖον εἰδίδασξεν ἡμᾶς γράμμα; Τὰ τῆς ἐπικλή-
σεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου
τῆς εὐλογίας, τίς τὸν ἅγιον ἐγγράφους ἡμῖν καταλείπειν; Οὐ γὰρ δὴ τού-
τοις ἀρκούμεθα, ὧν ὁ Ἀπόστολος ἡ τὸ Εὐαγγέλιον ὑπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ
προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλῃν ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον
τὴν ἰσχύϊν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Εὐλογοῦμεν δὲ τὸ τε
ὕδωρ τοῦ Βαπτίσματος καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βα-
πτιζόμενον, ἀπὸ ποῖων ἐγγράφων; Οὐκ ἀπὸ τῆς σιωπομένης καὶ μυστικῆς
παραδόσεως; Τίς δὲ αὐτοῦ τοῦ ἔλαιου τὴν χρίσιν, τίς λόγος γεγραμμένος ἐ-
δίδαξε; Τὸ δὲ τρεῖς βαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον, πόθεν; Ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τὸ
βάπτισμα, ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ
γραφῆς;» (Περὶ ἁγ. Πνεύμ. Κεφ. 27).

στιανικῆς πίστεως. Ἐν δὲ γενικῶς ἀπαιτεῖται διδασκαλία πρὸς ἐκμάθησιν οἰασθῆποτε τέχνης καὶ ἐπιστήμης, πολλῶ μᾶλλον ὑπάρχει ἀνάγκη τοιαύτης πρὸς ὅσον οἶόν τε κατανόησιν τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐπειτα ἡ συστηματικὴ ἀνάπτυξις καὶ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν παρέχει εἰς τοὺς διδασκομένους τὴν ἀεφάδαντον πεποιθήσιν περὶ τῆς ὀρθότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔτι μᾶλλον στηρίζονται οὗτοι ἐν τῇ πίστει αὐτῶν, τὴν ὁποίαν πρότερον ἔνευ ἐπιγνώσεω: ἐν τῷ βαπτίσματι διὰ τοῦ ἀναδόχου ὡμολόγησαν. Διὰ τοῦτο λίαν ὀρθῶς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοή διὰ ῥήματος Θεοῦ» (Ρωμ. ι', 17).

Τὴν μεγάλην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς Κατηχήσεω ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ Ἐκκλησία, ὡς πρόωτιστον αὐτῆς μέλημα θεώρησεν ἀνέκαθεν τὴν διδασκαλίαν ταύτης καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως ἀιέθηκε πάντοτε εἰς ἄνδρας μεμορφωμένους: τὴν τε θύραθεν καὶ ἔσω παιδεῖν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐλέγοντο Κατηχηταί, τὰ δὲ μέση ἔνθα ἐγενετο ἡ διδασκαλία τῆς κατηχήσεως ἐκαλοῦντο Σχολαὶ Κατηχητικά (1).

Ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως, ἵνα ἀποβῆ ἔτι μᾶλλον ἐπωφελής, ἀπαιτεῖται καὶ κατάλληλος διαίρεσις τοῦ περιεχομένου αὐτῆς.

§ 11. Διαίρεσις τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως.

Πᾶσαι αἱ ἀλήθειαι τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, τὰς ὁποίας συνοπτικῶς ἐκτίθησιν ἡ Κατήχησις, δύνανται νὰ διακριθῶσι κυρίως εἰς πιστευτέας καὶ εἰς προακτέας ἀληθείας, ἧτοι εἰς δόγματα καὶ εἰς ἐντολάς. Καὶ δόγματα μὲν εἶναι αἱ θεωρητικαὶ ἀλήθειαι τῆς θρησκείας ἡμῶν, τὰς ὁποίας ἕκαστος χριστιανὸς ὀφείλει ἀδιστακτικῶς νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ ὁμολογῇ. Ἐντολαὶ δὲ αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι τῆς ἡμετέρας πίστεως συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας ὀφείλει πᾶς χριστιανὸς

(1) Ἐπίσημος Κατηχητικὴ σχολή ἦτο ἡ Ἀλεξανδρινή, ἣτις κατ' ἀρχὰς διὰ τοὺς κατηχομένους προσωριθεῖσα, βραδύτερον προήχθη εἰς θεολογικὴν ἀκαδημίαν. Ἐν αὐτῇ ἐδίδασκον ὁ Πάνταινος, ὁ Κλήμης, ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὀριγένης, ὁ Δίδυμος, ὁ Ἀθανάσιος ὁ μέγας καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρειὸς πρὸ τῆς ἐκπτώσεως αὐτοῦ ἐκ τῆς ὀρθοδοξίας. Ὁμοίως τοιαῦται σχολαὶ ἀναφέρονται ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔνθα ἐδίδασκον ὁ Χρυσόστομος ἐν Ἱεροσολύμοις, ἔνθα ἐδίδασκεν ὁ Κύριλλος ἐν Ρώμῃ, ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης, ἐν Καρθαγένῃ καὶ ἄλλαχού.

νά ρυθμίξη τὸν ἐκυτοῦ βίον. Ὅθεν καὶ ἡ Χριστιανικὴ Κατήχησις ἀναλόγως τῆς φύσεως τῶν ὑπ' αὐτῆς διδασκομένων διακρίεται εἰς δύο μέρη, τὸ **Δογματικὸν** καὶ τὸ **Ἠθικόν**.

Καὶ ἐν μὲν τῷ Δογματικῷ μέρει ἀναπτύσσεται τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἡμῶν, ἐν δὲ τῷ Ἠθικῷ ἐρμηνεύεται ὁ Δεκάλογος τοῦ Μωϋσέως, ὡς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν συνεπληρώθη καὶ ἐτελείοποιήθη (Ματθ. Κεφ. ε', σ', καὶ ζ').

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

§ 12. Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Ὡς βᾶσις τοῦ δογματικοῦ μέρους τῆς Χριστιανικῆς Κατηχέσεως χρησιμεῖν τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, ἐν τῷ ὁποίῳ συνοπτικῶς ἐκτίθενται τὰ δόγματα τῆς Χριστιανικῆς Θεολογίας.

Ἡ περιληπτικὴ αὕτη ἐκθεσις τῶν δογμάτων τῆς πίστεως ἐκλήθη Σύμβολον ἐκ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων· διότι ὅν τρόπον ἐν καιρῷ πολέμου οἱ στρατιῶται ἔθνος τινὸς διακρίνονται τῶν ἐναντίων διὰ τῶν λεγομένων συμβόλων ἢ συνθημάτων, οὕτω καὶ οἱ Χριστιανοί, ὡς ἀληθεῖς στρατιῶται ἐπὶ γῆς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείας διακρίνονται τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἀπίστων διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συνταχθέν ὑπὸ τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῆς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνελθούσης τῷ 325 μ. Χ. καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 381, ἀποτελεῖται ἐκ δώδεκα ἄρθρων καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἧς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

9. Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. (1)

§ 13. Αἰτία τῆς συγγραφῆς τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Ἡ σύστασις καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως εἶναι ἡ ἐξῆς:

Ὁ Ἄρειος διατελὼν πρεσβύτερος ἐκκλησιαστικῆς τινὸς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀσεβῶς ἐδόξασεν, ὅτι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐγεννήθη πρὸ αἰῶνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ ἐπομένως οὐκ ἔστι Θεὸς ἀληθι-

(1) Οἱ Χριστιανοὶ καὶ πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου δὲν ἦσαν ἐστεριμένοι συμβόλων. Τὴν ἀνάγκην τῆς χρήσεως συμβόλων λίαν πρωίμως ἠσθάνθη ἡ Ἐκκλησία, διότι κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου οἱ μέλλοντες νὰ βαπτισθῶσιν ἔδει προηγουμένως νὰ διδαχθῶσι τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ νὰ ὁμολογήσωσι ταῦτα ἐπιστήμως πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Ὅθεν πρὸς εὐχερεστέραν ἐκμάθησιν τῶν κυριωτέρων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἀπερλεσθή κατ' ἀρχὰς σύντομος τις ὁμολογία πίστεως, περιλαμβάνουσα τὰς γενικωτέρας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀληθείας, περὶ ἁγίας Τριάδος, Ἐκκλησίας καὶ αἰώνιον ζωῆς. Ἐνεκεν ὅμως τῶν ἀναφαισίων ἀρέσεων ὁ ἀπλοῦς καὶ βραχὺς τύπος τοῦ Συμβόλου ἠρξήθη ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν διὰ διαφόρων προσθηκῶν πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης κακοδοξίας. Καὶ οὕτω ἐκάστη Ἐκκλησία εἶχε τὸ ἴδιον Σύμβολον, ἐξαλλάσσον μὲν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἔκφρασιν, σύμφωνον ὅμως κατ' οὐσίαν. Τῷ χρόνῳ προϊόντι κατηγορήθησαν πάντα ταῦτα, καὶ ἅπαντα αἱ Ἐκκλησίαι ἐδέξαντο ὡς κοινὸν σύμβολον τὸ τῆς Νικαίας ἐπικαλούμενον.

νός, ἀλλὰ κτίσμα καὶ δημιουργημα τοῦ Πατρὸς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ καθαιρεθεῖς, ἐξηκολούθει νὰ ἐμμένῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ κακοδοξίαν ἐλεύων πολλοὺς καὶ συνταράττων τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τοῦτο ἐδέησεν ὅπως συγκληθῆ ἔπι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου τῷ 325 ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. ἣτις κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας μέχρι τοῦ ὀγδόου ἄρθρου. Τὸ Σύμβολον τοῦτο ἀκολούθως συνεπλήρωσεν ἡ ἐν Κων)πόλει δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (381) ἐναντίον τῶν Πνευματομάχων. Ἡ δὲ ἐν Ἐφέσῳ τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὥρισεν, ὅτι εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται ἑτέραν πίστιν προσφέρειν ἢ συγγράφειν παρὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων, τῶν συνελθόντων ἐν Νικαίᾳ (Καν. 7).

Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐπεκύρωσαν αἱ μετὰ ταῦτα Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, αἵτινες διετήρησαν ἀλώβητον καὶ ἀπαραχάρακτον τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως. Ἐναντίον τῆς ἀποστάσεως ταύτης τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία τῷ 1014 ἐπι Βενεδίktου τοῦ Η΄ εἰσήγαγεν ἀυθαίρετως εἰς τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τὴν λέξιν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (filioque).

§ 14. Περιεχόμενα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Αἱ ἐν ταῖς δώδεκα ἄρθροις τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὑπάρχουσαι δογματικαὶ διδασκαλαὶ συνδέονται πρὸς ἀλλήλας διὰ τριῶν κυρίων ρημάτων: Πιστεύω, ὁμολογῶ καὶ προσδοκῶ. Ὅθεν ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὸ περιεχόμενον τοῦ Συμβόλου διαιρεῖται κυρίως εἰς ἐπτὰ προτάσεις, πραγματευομένας περὶ τῶν ἐξῆς ζητημάτων.

α΄) Περὶ Θεοῦ πατρὸς καὶ δημιουργοῦ πάντων τῶν κτισμάτων (ἄρθρ. 1).

β΄) Περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς Σωτῆρος καὶ λυτρωτοῦ (ἄρθρ. 2—7).

γ΄) Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (ἄρθρ. 8).

δ΄) Περὶ Ἐκκλησίας (ἄρθρ. 9).

ε΄) Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος (ἄρθρ. 10).

ς΄) Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (ἄρθρ. 11).

ζ΄) Περὶ μελλούσης ζωῆς (ἄρθρ. 12).

Αἱ προτάσεις αὗται ἀναπτυσσόμεναι θὰ ἀποτελέσωσιν ἐπτὰ ἴδια κεφάλαια τοῦ δογματικοῦ μέρους τῆς Κατηχήσεως, σύναμα δὲ θὰ ἐρμηνευθῶσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἑκείνα τῶν δογμάτων τῆς ἡμετέρας Ἐκ-

κλησίας, ἅτινα κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν ἀπορρέουσιν ἐκ τῶν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως ρητῶς ἀναφερομένων.

ΚΕΦ. Α΄

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

§ 15. Ἄρθρον α΄ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν».

Ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως διατυπώσεται ἡ διδασκαλία ὅτι ὑπάρχει εἰς Θεός, εἰς ὃν ὀφείλομεν ἀδιστακτικῶς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ εἰς Θεός ἐστι Πατὴρ πλήρης ἀγάπης, παντοδύναμος, καὶ ὅτι ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος κινουμένη ἡ ἀπειρος τοῦ Θεοῦ δύναμις, παρήγαγε πάντα τὰ δημιουργήματα, οὐ μόνον τὴν γῆν, τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὰ ὀρώμενα κτίσματα, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ πνευματικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἵτοι τὰ ἀόρατα πνεύματα.

§ 16. Περὶ πίστεως.

Πίστις γενικῶς ὀνομάζεται ἡ πεποίθις περὶ τῆς ἀληθείας γεγονότων μὴ ὑποπιπτόντων ἀμέσως εἰς τὰ αἰσθήσεις ἡμῶν· στηρίζεται δὲ ἡ πεποίθις ἢ ἐπὶ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ λέγοντος καὶ τότε λέγεται πίστις ἱστορική, ἢ ἐπὶ τῆς λογικότητος τῆς παραδεδεγμένης ἀληθείας καὶ τότε καλεῖται λογική.

Κατ' ἔννοιαν χριστιανικὴν, πίστις λέγεται ἡ ἀδιστακτος ἀποδοχὴ πᾶσιν ἐν γένει τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν καὶ ἡ τελεία ἡμῶν ἀφοσίωσις καὶ ὑποκὴ εἰς τὸν Θεόν. Ἡ χριστιανικὴ πίστις περιέχει ἀμφοτέρως τὰς ιδιότητας τῆς πίστεως, εἶναι ἱστορικὴ ἅμα καὶ λογική. Ἱστορική, διότι οἱ μεταδόντες γραπτῶς καὶ προφορικῶς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας εἶναι κατὰ πάντα ἀξιοπίστοι, καθόσον οὐδὲν αὐτομικὸν συμφέρον εἶχον νὰ ἐπινοήσωσι ψευδῆ γεγονότα, ὁ δὲ βίος αὐτῶν, ὃν ἐπισφράγισε τὸ μαρτύριον ὑπὲρ ἐκείνων ἅτινα ἐδίδαξαν, εἶναι τρανὴ ἀπόδειξις τῆς ἠθικότητος καὶ ἀξιοπιστίας αὐτῶν. Λογικὴ δέ, διότι τὰ μαρτυρούμενα γεγονότα καὶ αἱ διδασκόμεναι ἀληθείαι δὲν ἀντίκεινται πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου παραδεδεγμένας ἀρχάς.

Ἡ χριστιανικὴ πίστις περιέχει ἀληθείας, αἵτινες ὑπερβαίνουσι τὴν ἀνθρωπίνην κατάληψιν καὶ εἶναι ὄντως ὑπὲρ τὸν ἡμέτερον λόγον, ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἄπειρον, τὸ ὁποῖον θὰ ἔταυεν ὃν τοι-

οὔτον, ἐάν ἦτο κατὰ πάντα καταληπτὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐταὶ παρὰ λόγον.

Τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας διαμυρισθήτοισι μόνον οἱ ἀξιούντες νὰ ζῶσι συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς διεσθαρμένης αὐτῶν καρδίας, ὡς λέγει ὁ Ψαλμωδὸς «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐστὶ Θεὸς» (γ' 1). Προάπτουσι δὲ οὕτω, διότι θέλουσι νὰ ἀπαλλαξῶσιν ἑαυτοὺς τῶν καθηκόντων, τὰ ὅποια ὑπαγορεύει ἡ παραδοχὴ τῆς θρησκείας.

§ 17. Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ.

Ὅτι ὑπάρχει Θεὸς διδάσκει οὐ μόνον τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ ἡ Ἁγία Γραφή διὰ διαφόρων χωρίων, ἀλλὰ καὶ λογικῶς ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἀλήθεια αὕτη διὰ πολλῶν ἀποδείξεων, λημβανομένων ἐκ τῆς περικυκλούσης ἡμᾶς φύσεως καὶ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου.

α'). Κοσμολογικὴ ἀπόδειξις.

Πρώτη ἀπόδειξις εἶναι ἡ κοσμολογικὴ ἡ ὅποια στηρίζεται ἐπὶ τῆς λογικῆς παρατήρησεως τῶν ὁρατῶν κτισμάτων. Παρατηρῶν δηλ. ὁ ἄνθρωπος τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς καὶ λογικῶς σκεπτόμενος, ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῆ, ὅτι σύμπας ὁ κόσμος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προῆλθεν ἀφ' ἐαυτοῦ, ἀλλ' ἀναγκάσιως ἔχει τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν. Ὅπως οὐδὲν τεχνούργημα, οὐδὲν ἔργον, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ ἐργάτου, ἄνευ τεχνίτου, οὕτως ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐγένετο ἀφ' ἐαυτοῦ καὶ νὰ περῆχθῃ αὐτομάτως τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο τοῦ σύμπαντος οἰκοδόμημα. Ἄρα κατ' ἀναπόδραστον λογικὴν ἀκολουθίαν ὑπάρχει ἀρχικόν τι ὄν, ὁ Θεός, ὅστις ἐδημιούργησε πάντα ταῦτα καὶ ὅστις κατ' ἀνάγκην εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο μεταχειρίζομενος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «Πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός» (Ἐβρ. γ' 4). Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἀνωμολόγησαν πάντες σχεδὸν οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος, ὁ δὲ ἱερός Λύγουστινός μετὰ ποιητικῆς χάριτος ἐν ταῖς ἐξομολογήσεσιν αὐτοῦ δεικνύει πῶς πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ παραπέμπουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν Θεόν. Ἡ πρώτη, λέγει, τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μοι ἀπεκρίθησαν δὲν εἴμεθα ὁ Θεός σου· ἠρώτησα τὴν θάλασσαν, τὰς ἀβύσσους· αὐτῆς καὶ πάντα ὅσα ζῶσι καὶ ἔρπουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεκρίθησαν δὲν εἴμεθα ὁ Θεός σου, ζήτησον αὐτὸν ὑψηλότερα. Ἡρώτησα τοὺς πνεόντας ἀνέμους, τὴν ἀτμόσφαιραν μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς, τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, καὶ εἶπον δὲν εἴμεθα ὁ

Θεός, ὃν ζητεῖς. Τότε στραφεῖς εἶπον πρὸς πάντα τὰ περὶ ἐμέ, λέγετε, ὅτι δὲν εἴσθε ὁ Θεός μου; λαλήσατέ μοι λοιπὸν περὶ αὐτοῦ; Καὶ πάντα ὁμοφώνως ἀνέκραξαν· αὐτὸς ἐπίησεν ἡμᾶς.».

β'). Τελολογικὴ ἀπόδειξις.

Τελολογικὴ ἀπόδειξις καλεῖται ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς σκοπιμότητος, ἢ ὅποια ἀπαντᾷ γενικῶς εἰς πάντα τὰ δημιουργήματα.

Καὶ ἀληθῶς εἰς πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν μεγίστων σωμάτων μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων ἐντόμων παρατηρεῖται σοφιστὰτῃ κατασκευῇ, θαυμασίᾳ τάξει, ὀρισμένους σκοπός. Ἡ ὑπάρχουσα δὲ αὐτῇ ἀρμονικὴ διατάξις τοῦ παντός δὲν δύναται νὰ εἶναι τυχαία, διότι ἐκ τύχης οὐδὲν μετὰ λόγου καὶ σκοποῦ ἀποτέλεσμα προέρχεται. Δικαίως δὲ καὶ ὁ Κικέρων ἀναίρων τοῦ Ἐπικουρείου, οἵτινες ἀπέδεδέχοντο τὴν κατασκευὴν τοῦ κόσμου ἐκ τυχαίας συναρμογῆς τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης, ἔλεγεν ὅτι, τὸ νὰ διατεινῆται τις ὅτι τὸ πᾶν τυχαίως παρήχθη, εἶναι ὡς νὰ ὑποστηρίξη ὅτι διὰ τυχαίου συνδυασμοῦ καὶ ἐπισωρεύσεως τῶν εἰκασιτεσσάρων γρομμᾶταν τοῦ ἀλφαβήτου ἀπετελέσθη τὸ ἀριστούργημα τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως, ἢ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου. Ἄρα ἡ ἐν τῷ σύμπαντι ἀρμονία καὶ σκοπιμότης, μὴ οὐσα προῖόν τύχης, προϋποθέτει κατ' ἀνάγκην πάνσοφον διοικοῦντα Νοῦν.

Πολλοὶ δὲ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ τῶν ἰδρυτῶν τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἐκ τῆς σκοπίμου διατάξεως τῆς φύσεως ἐλλόγως κατενόησαν, ὅτι οὐχὶ τυφλὴ τύχη, ἀλλὰ Νοῦς πάνσοφος καὶ τέλειος ἐδημιούργησε καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον καὶ οὗτος εἶναι ὁ Θεός.

γ'). Ἠθικὴ ἀπόδειξις.

Ἡ καθ' ἑκάστην πείρα μαρτυρεῖ ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ποιεῖται διάκρισιν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, συγχρόνως δὲ αἰσθάνεται καὶ ἑαυτὸν ὑποχρεῶν νὰ διὰγῃ βίον ἠθικόν. Τὸ ἠθικόν τοῦτο αἰσθημα εἶναι κοινὸν παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς παντός χρόνου· καὶ τὰ μᾶλλον βάρβαρα φύλα ἀναγνωρίζουσι τὰς γενικὰς ἀληθείας τῆς ἠθικῆς, ὡς τὸ σέβας εἰς τοὺς γονεῖς, τὴν ἀλήθειαν, τὴν εὐγνωμοσύνην κτλ.

Ὁ ἔμφυτος αὗτος ἠθικὸς νόμος ἐκδηλοῦται διὰ τῆς συνειδήσεως, ἢ ὅποια πρὸ πάσης μὲν πράξεως παρίσταται ὡς ὀδηγός, ἀποτρέπουσα τοῦ κακοῦ καὶ πρότρέπουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἀγαθόν, μετὰ δὲ τὴν πράξιν παρυσιάζεται ὡς ἀδέκαστος κριτής, ἐλέγχουσα τὸν ἄνθρωπον διὰ πᾶσαν παράβασιν, ἀμείβουσα δὲ αὐτὸν διὰ πᾶσαν ἀγαθὴν πράξιν. Ἀλλὰ πᾶς νόμος προϋποτίθῃσι νομοθέτην τινά, ἢ δὲ συνειδήσις, ἐπειδὴ ἀντιστρατεύεται πολλάκις πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε διδασκαλίαις προῖόν δύναται νὰ εἶναι, οὔτε ἐπίνοια

αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὡστε ὁ μόνος νομοθέτης τοῦ ἠθικοῦ τούτου νόμου εἶναι Ὁ· τι ἀπολύτως ἅγιον καὶ δίκαιον· τὸ Ὄν τοῦτο εἶναι ὁ Θεός.

δ'). Ἱστορικὴ ἀπόδειξις.

Ὁ ἀνθρώπος θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, καὶ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, ἐὰν μὴ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐμφυτος ἢ ἰκανότης πρὸς ἀντίληψιν ἀνωτέρου ὄντος. Τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχουσαν ταύτην ἰκανότητα μαρτυρεῖ τραπῶς ἡ καθολικότης τῆς εἰς Θεὸν πίστεως. Σύμπτασα ἡ ἱστορία ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωποποιήσεως μαρτυρεῖ ὅτι οὐδὲν ἔθνος ὑπῆρξεν ἢ ὑπάρχει ἄθεον· οἱ ἀνθρώποι πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπίστευον εἰς Θεόν. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυρὰ εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπον ἡ συναίσθησις τῆς ὑπάρξεως ἀνωτέρως δυνάμεως, ὥστε οὗτος ἀγνοῶν τὸν ἀληθῆ Θεόν, προτίμησε νὰ θεοποιήσῃ λίθους, δένδρα, ζῶα, ἀνθρώπους ἢ νὰ διατελῇ μὴ πιστεύων εἰς τὴν ὑπαρξίν Θεοῦ.

Συγκεφαλαιωθέντες πάντα τὰ ἀνωτέρω συναγάμεν τὰ ἐξῆς: α') ὅτι ὑπάρχει Θεὸς δημιουργὸς τοῦ κόσμου· β') Θεὸς προσωπικὸς ἔχων νοῦν καὶ ἐλευθερίαν· γ') Θεὸς ἅγιος καὶ δίκαιος. Τριουτοτρόπως ἐπιβεβαιωῦνται ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος: «τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφ' ἑστέρας· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νουόμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης» (Ρωμ. α' 19, 20).

§ 18. Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ εἶναι παντελῶς ἀγνωστος καὶ ἀκατάληπτος εἰς ἡμᾶς. Ὁ πεπερασμένος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἄπειρον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως νὰ ὀρίσῃ αὐτὸν ἀκριβῶς· «ὁ Θεὸς φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον· ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» (Α', Τιμ. Γ', 16). Ὁ δὲ ἱερός Δαμασκηνὸς ἐπάγει: «Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ Θεός, δῆλον· τί δ' ἐστὶ κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν ἀκατάληπτον τοῦτο παντελῶς καὶ ἀγνωστον» (Ἐκδ. Ὁρθ. Πιστ. α' 4). Ὡστε τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἶναι φύσει ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν, δυνάμεθα μόνον νὰ γνωρίσωμεν τὰς τελειότητας τῆς θείας φύσεως, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Θεὸς ἠδύοχησε νὰ ἀποκαλύψῃ ἡμῖν περὶ ἑαυτοῦ.

Ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καλεῖται Πνεῦμα: «Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ἰωάν. δ', 24). Λέγοντες τὸν Θεὸν Πνεῦμα, δὲν ἐννοοῦμεν

μόνον, ὅτι εἶναι ἀμέτοχος πάσης ὕλης, ἀλλὰ συνάμα ὅτι εἶναι ὄν προσωπικόν, ὅπερ ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν ἐλευθέραν. Ἐννοεῖται δὲ ὁ Θεὸς ὡς τὸ ὕψιστον καὶ τελειότατον πνευματικὸν ὄν· καὶ ἡ τελειότης ἀναφέρεται γενικῶς εἰς πάσας τὰς ιδιότητες, τὰς ὁποίας ἀποδίδει ἡ Γραφή εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀτέλεια ἢ ἡτο ἐξάρτησις τοῦ Θεοῦ ἐξ ἑτέρου ὄντος, ὅπερ ἄτοπον.

Αἱ ιδιότητες αὗται δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς ιδιότητες ἀναγερομένης εἰς τὸν Θεὸν γενικῶς, ὡς τελειότατον πνευματικὸν ὄν, καὶ εἰδικῶς εἰς ιδιότητες τοῦ νοῦ καὶ τῆς θελήσεως αὐτοῦ.

§ 19. Ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ ὡς τελείου ὄντος.

Ὁ Θεὸς ὡς τελειότατον πνευματικὸν ὄν εἶναι α'.) αὐθύπαρκτος καὶ ἀνεξάρτητος. Ὑπάρχει δηλ. ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ οὐδενὶ ἐτέρφ ὀφείλει τὴν ἑαυτοῦ ὑπάρξιν. Εἰς τὴν Μωϋσῆ φανερούμενος λέγει: «Ἐγὼ εἰμι ὁ Ὄν,» ἦτοι ὁ ὄντως ὄν, ὁ ἐξ ἑαυτοῦ ἔχων τὸ εἶναι.

β'.) αἰώνιος καὶ αἰδιος. Ἡ ιδιότης αὕτη συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν περιορίζεται ἐν χρόνῳ, ὅτι δηλ. ἐν αὐτῷ οὔτε ἀρχή, οὔτε τέλος ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τι διηνεκὲς καὶ ἀμετάβλητον παρὼν. «Πρὸ τοῦ ὄρη γενεθῆνα· καὶ πλασθῆνα· τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ» (Ψαλμ. πθ'. 2—3).

γ'.) ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοιώτος. Ὁ Θεὸς δηλ. εἶναι ἀνεπίδεκτος πάσης μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως, διατελεῖ δὲ πάντοτε ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Ἡ μεταβολὴ προϋποτίθῃσι ἀτέλειαν, ἥτις ἀντίκειται εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοίαν ὡς ὄντος τελειοτάτου. Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος λέγει ὅτι παρὰ τῷ Θεῷ οὐκ ἐνὶ παραλλαγῇ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα» (α'. 17. πρβλ. ψαλμ. ρα'. 26, 27).

δ'.) ἄπειρος. Ὁ Θεὸς δὲν περιορίζεται ἐν χώρῳ ὡς τὰ πεπερασμένα ὄντα, ἀλλὰ τὰ πάντα πληροῦ καὶ ἐπομένως εἶναι πανταχοῦ παρὼν. Τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐμφαντικώτατα περιγράφει ὁ προφητιναξ διὰ τῶν ἐξῆς: «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ; ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρε; ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου κατ' ἄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με καὶ καθέξει με ἢ δεξιᾶ σου» (Ψαλμ. ρλη'. 7—10).

§ 20. Ἰδιότητες τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ.

α'). Ἡ παντογνωσία. Ἡ ἰδιότης αὕτη συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Θεὸς γινώσκει ἀκριβέστατα τὰ πάντα καὶ οὐδὲν λανθάνει αὐτόν. Ἐὰν γινώσκεις δὲ τούτους ὁ Θεὸς δὲν ἀποκτᾷ ἐν χρόνῳ καὶ διαδοχικῶς, διότι δι' αὐτὸν παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον οὐκ ἔστι, ἀλλὰ τὰ πάντα ὡς παρόντα ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ παρίστανται. Ὅθεν ἐρρήθη περὶ αὐτοῦ, ὅτι «οὐκ ἔστι κτισίς ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ» (Ἐβρ. δ', 13). «Κύριε, σὺ ἐγnows πάντα τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα», (ψαλμ. ρλθ', 4.5). «Κύριε, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου, καὶ ὁ στεναγμὸς μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύβη» (ψαλμ. λζ', 10). Ἡ ἰδιότης αὕτη διδάσκει τὸν ἄνθρωπον ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ μὴ ἀπογινώσκῃ ἐν ταῖς δυστυχίαις καὶ ταλαιπωρίαις τοῦ παρόντος βίου, πεποιθῶς εἰς τὸν καρδίᾳ καὶ νεφροῦς ἐτάζοντα, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποφεύγῃ πᾶσαν πονηρὰν πράξιν, διότι ἐὰν πάντας διαλάβῃ, οὐδέποτε ὄρωι τὸν παντεπὸπτην καὶ παντέφορον Θεόν.

β'). Ἡ πανσοφία. Ὁ Θεὸς ὡς πάνσοφος πράττει καὶ ἐνεργεῖ ἀπρόβλεπων πάντοτε πρὸς τὸ τέλος ἐκάστης πράξεω: Συμφεστάτη ἀπόδειξις τῆς θείας ταύτης ἰδιότητος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ μετὰ προουχῆς ἐξέτασις οἰουδῆποτε δημιουργήματος, διότι ἐκαστὸν αὐτῶν ἐπροικίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ ταιούτων μέσων, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ἑαυτοῦ προορισμὸν. Δικαιῶς δὲ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ μετ' ἀπέριτον θαυμασμὸν ἀναγράφει: «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (Ψαλμ. ργ', 24).

§ 21. Ἰδιότητες τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ.

α'). Ἀγιότης. Θελεῖ μὲν καὶ ἀγαθὰ τὸ ἀγαθόν, μισεῖ δὲ καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν δι' ὃ καὶ τὴν ἀγιότητα αὐτοῦ προβάλλει ἡμῖν εἰς μίμησιν, λέγων: «ἅγιοι γένησθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι» (Α'. Πέτρο. α', 16).

β'). Δικαιοσύνη. Ὁ Θεὸς δηλ. μὴ ὢν προσωπολήπτης ἀποδίδει ἐνὶ ἐκάστῳ τὸ προσήκον. Ἐνταῦθα μὲν ἐκδηλοῖ τὴν θείαν αὐτοῦ δικαιοσύνην ἢ διὰ τῆς συνειδήσεως, ἢ τις ἐλέγχει τὸ κακόν καὶ ἀμείβει τὸ ἀγαθόν, ἢ δι' ἄλλων μέσων, ὡς τῆς εὐτυχίας, τῆς δυστυχίας, τῶν ἀσθενειῶν κτλ. Ἰδίᾳ ὁμῶς ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ πληρέστατα ἐκδηλοῦσθαι ἐν τῇ συντελεῖ τῷ αἰῶνος, ὅτε ὁ Κύριος ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ρωμ. β', 6).

γ'). Ἀγαθότης. Ὡς ἔχων τὴν ἰδιότητα ταύτην προθύμως ἐκάστοτε παρέχει εἰς πάντα τὰ δημιουργήματα τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ἰδίως δὲ ἐξεδηλώθη αὕτη ἐν τῷ ἄνθρωπῳ, χάριν τοῦ ὁποῦ αὐτόν

υιόν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. γ' 16 καὶ Α' Ἰωάν. δ' 9).

δ'. Παντοδυναμία. Ἡ ιδιότης αὕτη συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπ' οὐδενὸς περιορίζεται εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιτελεῖ πᾶν τὸ ἀρεστὸν τῆ ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐλευθέρῃ θελήσει: «Οἶδα, λέγει ὁ Ἰωβ, ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν» (μβ', 2) καὶ «ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε» (Ψαλμ. ριγ', 11).

§ 22. Ὁ Θεὸς ἐστὶν εἷς.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως εὐθὺς ἐν ἀρχῇ προτάσσει ὡς δόγμα θεμελιώδες τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεὸν «πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν»: Ὅτι δὲ εἷς καὶ μόνος ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀποδεικνύεται ἐκ τε τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Καὶ ἡ μὲν Ἀγία Γραφή διὰ πολλῶν χωρίων μαρτυρεῖ τὴν ἀληθεῖαν ταύτην. Οὕτω ἐν τῇ II. Διαθήκῃ λέγεται: «Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριος εἷς ἐστί» (Δευτ. Γ', 4), ἐν δὲ τῇ K. Διαθήκῃ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκει τὸ ἐνικεῖον τοῦ Θεοῦ: «αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκουσὶ σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν» (Ἰωάν. ιζ', 3), ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «Οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς: (Α', Κορινθ. η' 4).

Ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστὶ συνάγεται καὶ λογικῶς ἐκ τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας ὡς ὄντος τελειοτάτου, ὡς ἔζη: Ἐάν ἀντὶ ἐνὸς Θεοῦ εἴχομεν πλείονας θεούς, τότε δυσὲν θᾶτερον, ἢ οἱ πάντες θὰ ἦσαν ἐξίσου τέλειοι ἢ ἔπρεπε νὰ διαφέρωσιν ἀλλήλων κατὰ τινὰ ιδιότητα (ὡς λ.χ. τὴν ἀγαθότητα, τὴν πανσοφίαν, τὴν πανταχοῦ παρουσίαν) Ἀλλ' ἐάν οἱ πάντες ἦσαν ἐξ ἴσου τέλειοι καὶ οὐδεμία οὐσιώδη, διαφορὰ ἐπῆρχεν ἐν αὐτοῖς, μᾶλλον ἓνα Θεὸν θὰ ἀπετέλουσαν καὶ οὐχὶ πολλούς: ἐάν δὲ διέφερον ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἕκαστος αὐτῶν μετεῖχεν ἀτελῶς ιδιοτήτων τινῶν ἢ τελείως ὀλίγων μόνον οὐχὶ δὲ καὶ πασῶν, τότε καταστρεφομένης οὕτω τῆς ἀπολύτου τελειότητος, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θὰ ἦτο ἀληθὴς Θεός. Ἄρα ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα τελειότατον εἶναι εἷς καὶ μόνος. (1)

(1) Τὸ ἐνικεῖον τοῦ Θεοῦ διετύπωσαν καὶ ἄλλοι μὲν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ δὲ ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (Περὶ τῆς Περσῆς, Κατὰ τὴν Λογικὴν καὶ τὸν ἱερὸν Διακασκηνός, ἐν' οἷς λέγει: «Τὸ θεῖον τέλειον ἐστὶ καὶ ἀνελλ πᾶς κατὰ τε ἀγαθότητα, κατὰ τε σοφίαν, κατὰ τε δύναμιν . . . καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν κατὰ πάντα τέλειον. Εἰ οὖν πολλοὺς ἐροῦμεν θεούς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι: εἰ γὰρ οὐδεμία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εἷς μᾶλλον καὶ οὐ πολλοὶ: εἰ δὲ διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, πού ἢ τελειότης;» (Ἐκδοσ. πιστ. ε' 5).

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ παρατηρουμένη ἄρμονία καὶ τάξις, προϋποτίθεται, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ ὀρισμένου καὶ ἀναλλοιώτου τούτου νόμου δούς. Ἐπὶ τῆς ἀληθείας ταύτης στηριζόμενοι καὶ οἱ κράτιστοι τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων καὶ ὑπὲρ τὰς δοξασίας τῶν πολλῶν ὑψούμενοι, ἓνα Θεὸν ἀπεδέχοντο.

§ 23. Ὁ Τριαδικὸς Θεός.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μὲν εἰς κατ' οὐσίαν, τριαδικὸς δὲ τὰς ὑποστάσεις ἢ τὰ πρόσωπα, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἡ περὶ Ἁγίας Τριάδος ἀλήθεια αὕτη, προεικονίσθη σκιωδῶς καὶ τυπικῶς καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (1) σαφῶς ὁμῶς καὶ εὐκρινῶς ἀπεκαλύφθη ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. Οὕτω ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Σωτῆρος λέγει: «Καὶ εὐθέως ἀναβάντων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβάνον ἐπ' αὐτό· καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν, Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα» (α' 10-11). Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποστέλλων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀναφανδὸν διδάσκει τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον λέγων: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. κη' 19). Τὰ τρία δὲ ταῦτα πρόσωπα, τὰ ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενα, ἔχουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ἦτοι αὐτὴ ἡ ἄπειρος οὐσία τοῦ Πατρὸς, εἶναι οὕτως καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐπομένως ἀποτελοῦσιν ἓνα Θεόν. Οὕτω ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει: «Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσι» (Α'. Ἰω. ε' 7) ὥστε τὰ μὲν πρόσωπα εἶναι τρεῖς, ἡ δὲ οὐσία μία. (2)

(1) Ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ ἀνθρώπου «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν» (Γεν. α' 26). Ὅμοιος κατὰ τὴν πυργοποιίαν «Δεῦτε, καὶ καταβάντες συγγέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν» (Γεν. ια' 7). Ἐπίσης ὁ ἐν Τριάδι Θεὸς ἐνεφανίσθη τῷ Ἀβραάμ, ὑπὸ τὴν μορφήν τριῶν ἁγγέλων παρὰ τῆ δρυὸς Μαμβρῶν (Γεν. ιη' 1-13), καὶ ἄλλαχού (Ψ. στ' 3 κλπ.).

(2) Πῶς τὰ τρία πρόσωπα, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὰ ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενα, ἀποτελοῦσι μίαν οὐσίαν, ἓνα Θεόν, εἶνε ἀληθῶς μυστήριον, ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν· οὐχ' ἤττον δὲν ἔλειψαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπόπειρα πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ὑπερφυσικοῦ τούτου μυστηρίου, πᾶσαι ὁμοίως αὐτὰ ἐνέχουσι τὸ σφαλερὸν καὶ ἐπικίνδυνον.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν, τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος ἔχουσι κοινὰς τὰς αὐτὰς ιδιότητες, ὅσας προδιεγράψαμεν (§ 19—§ 21) καὶ οὐδεμία μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει διακρίσις καὶ διαφορὰ, καὶ ἐπομένως ἡ αὐτὴ ἀμέριστος θεία τιμὴ καὶ λατρεία ὀφείλεται καὶ εἰς τὰ τρία πρόσωπα (οὕτω Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, πλὴν οὐ τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἰς ἓν Τριάδι ὑμνούμενος καὶ προσκυνούμενος Θεός). Ὅσον δ' ἀφορᾷ ὅμως τὰ πρόσωπα, διακρίνονται διὰ τῶν λεγομένων ἰδιαιτέρων ἢ προσωπικῶν ιδιωμάτων. Ταῦτα δὲ εἶναι τοῦ μὲν Πατρὸς, ὅτι εἶναι ἀγέννητος, τοῦ Υἱοῦ, ὅτι γεννᾶται πρὸ αἰῶνων ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκπορεύεται ὡσαύτως ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ὡστε ἐν τῇ θεότητι ὑπάρχει μία ἀρχὴ καὶ αἰτία, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

§ 24. Περὶ Δημιουργίας ἐν γένει.

Δημιουργία γενικῶς καλεῖται ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι μετάβασίς τινος. Ὅθεν λέγοντες, ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν ἅπαντα τὸν κόσμον, ἐννοοῦμεν ὅτι παρήγαγεν αὐτὸν οὐχὶ ἐκ προϋπαρχούσης ὕλης ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ διὰ μόνου τοῦ παντοδυνάμου αὐτοῦ λόγου, «εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν» (ψαλμ. ρμη'. 5 πρὸ βλ. Ἐβρ. ια'. 3. Γεν. α'. 3. Ἱερμ. λθ'. 17).

Σκοπὸς τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ, διότι ὁ Θεὸς ὡς τελειότατον ὄν οὐδενὸς ἔχει ἀνάγκην, ἀλλ' ἐξ ἀπειροῦ ἀγαθότητος κινούμενος ἐπλασε τὸν κόσμον, ἵνα καταστήσῃ καὶ ἕτερα ὄντα μέτοχα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ μακαριότητος. Ὡς ἀγαθὸς δὲ ἐδημιούργησε καὶ τὸν κόσμον τοιοῦτον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ Γραφὴ λέγουσα, ὅτι μετὰ τὴν δημιουργίαν ἀπόντων τῶν κτισμάτων «εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» (Γεν. α'. 31), ἤτοι κατάλληλα πρὸς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐπλάσθησαν.

Κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεὶς κόσμος εἶναι δύο εἰδῶν, ὁρατὸς καὶ ἀόρατος, ἤτοι ὕλικός καὶ πνευματικός.

§ 25. Δημιουργία ἀόρατου κόσμου.

Ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἐν γένει τοῦ κόσμου, ὁ ἀόρατος ἢ πνευματικός κόσμος, κατὰ τὴν γνώμην τῶν πλείστων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, προηγήθη τοῦ ὁρατοῦ ἢ ὕλικου. Τινὲς μάλιστα (ὁ Θεοδώρητος καὶ ὁ Ἐπιφάνιος) ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων λέξεων τῆς Γραφῆς «Ἐν ἀρχῇ

ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» συμπεραίνουσιν ὅτι ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐνοεῖται ὁ ἀόρατος κόσμος, ὑπὸ δὲ τὴν γῆν ἡ ὕλη τοῦ ὄρατου τούτου κόσμου.

Λέγοντες ἀόρατον ἢ πνευματικὸν κόσμον ἐνοοῦμεν τοὺς ἄγγελους, οἵτινες διακρίνονται εἰς δύο κεχωρισμένους ἀπ' ἀλλήλων τάξεις, τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς πονηροὺς ἄγγελους.

Ἄγαθοὶ ἄγγελοι. Ἡ λέξις ἄγγελος γενικῶς σημαίνει τὸ ἀγγελιαφόρον καὶ διὰ τοῦτο ὁ Μωϋσῆς καὶ ἄλλοι ἱεροὶ ἄνδρες τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης καλοῦνται ἄγγελοι (Ματθ. ια'. 10. Λουκ. β'. 52. Ἦσ. λγ'. 7.). Κυρίως δ' ἄγγελος καὶ ἄγγελοι καλοῦνται ὄντα πνευματικὰ ἅλλα καὶ ἀθάνατα, ἀνώτερα μὲν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀγιότητα, ἀσυγκρίτως ὅμως κατώτερα τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργήματα αὐτοῦ.

Οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι οἰκοῦσιν ἐν οὐρανοῖς, ἐνθ' ἀπολαύουσι τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, δοξολογοῦσιν αὐτόν, χρησιμεύουσιν ὡς ὄργανα τοῦ Θεοῦ, ἀποστέλλονται εἰς τὸν κόσμον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ· διὸ καὶ καλοῦνται ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ «ἄγγελοι Κυρίου». Οἱ ἄγγελοι προνοοῦσιν ἰδιαιτέρως καὶ περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, καθοδηγοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ προσφυλάττοντες ἀπὸ πάσης ἐπηρεῖας καὶ βλάβης. Ἐπειδὴ δὲ ἀείποτε διετέλεσαν πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ θεῖον θέλημα, διὰ τοῦτο κατὰ χάριν Θεοῦ ἐγένοντο νῦν ἄτρεπτοι εἰς τὸ κακόν.

Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς, εἶναι ὅμως ἄπειρος, διότι «χιλίας χιλιᾶδες—κατὰ τὸν προφήτην Δαυιδ—ἐλειτούργουν τῷ Θεῷ καὶ μύριαι μιλιάδες πρᾶξισθήκισαν αὐτῷ» (ζ' 10 πρὸ καὶ Λουκ. β' 13). (1)

Πονηροὶ Ἄγγελοι. Οἱ πονηροὶ ἄγγελοι ἐδημιουργήθησαν καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαθοί, μὴ ἀρισθέντες ὅμως εἰς τὴν δόξαν, δι' ἧς περιέβαλεν αὐτοὺς ὁ Θεός, ἐκινήθησαν ἐξ ὑπερηφάνου οἰήσεως καὶ ὑπερηφανείας κατὰ τοῦ Θεοῦ θελήσαντες νὰ γίνωσιν ἀνώτεροι αὐτοῦ (Α'. Τιμ. γ'. 6. Ἦσ. ιδ'. 14). Ἐνεκὰ τῆς στάσεως ταύτης ἀπόλεσαν τὴν προτέραν αὐτῶν μακαριότητα καὶ ἐξετινάχθησαν μακρὰν τοῦ Θεοῦ. Ἐνεκὰ τῆς πολυχρονίου αὐτῶν ἐμμενῆς ἐν τῇ κακίᾳ, δὲν δύναται νὰ μεταβάλλωσι φρόνημα. Ἐντεῦθεν ἔχθροὶ τοῦ Θεοῦ κατα-

(1) Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας οἱ ἄγγελοι διακρίνονται εἰς ἑννέα τάγματα καὶ τρεῖς ταξιαρχίας, οὗτοι:

Σεραφεῖμ, Χερουβείμ, Θρόνοι.

Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἐξουσίας.

Ἄρχαι, Ἀρχάγγελοι, Ἄγγελοι. (Διον. Ἀρεοπ. Οὐραν. Ἱερ. κεφ. 7).

στάντες, ἐργάζονται παντοτρόπως πῶς νὰ παρασύρῳσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ κακόν· διὰ τοῦτο καὶ διάβολοι καλοῦνται (Ἰωάν. γ'. 44). Ἔχουσι δὲ μεγάλην ἰσχύον καὶ δύναμιν ἐπὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων. ὁ δὲ πῶτος αὐτῶν ὀνομάζεται «ἀρχὸν τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰωάν. 16'. 31).

Καὶ δὲν δύνανται μὲν βεβηκίως νὰ βιάσῳσι τὸν ἄνθρωπον νὰ πράξῃ τι παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ὑπεβάλλουσιν ὅμως εἰς αὐτὸν διαφόρους κακὰς ἐπιθυμίας καὶ σκέψεις, διὸ καὶ ὀρεῖται ὁ ἄνθρωπος ἀδιαλείπτως νὰ γρηγορή καὶ νὰ προσευχηται (Ματθ. κτ'. 41. Ἐφεσ. 6'. 10 κ. ἐξ.).

§ 26. Δημιουργία ὄρατοῦ κόσμου.

Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ὄρατοῦ κόσμου ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενός καὶ διὰ μόνου τοῦ παντοδυνάμου αὐτοῦ λόγου «εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν». (Ψαλμ. ρμη' δ). «Ὅθεν ἡ ὕλη δὲν ὑπῆρχεν ἀδιώως, ἀλλ' ἔλαβεν ἀρχὴν ἐν χρόνῳ καὶ εἶναι ἔργον μόνης τῆς θείας δυνάμεως καὶ σοφίας.

Ἐκ τῆς δημιουργηθείσης ὕλης ὁ Θεὸς ἐμόρφωσεν ἐν διαστήματι ἐξ ἡμερῶν πάντα τὰ κτίσματα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν ὄρατὸν τούτον κόσμον. Κατὰ τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως, τὴν πρώτην ἡμέραν εἶπεν ὁ Θεὸς «γενεήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς», τὸ ὅποιον ἀπαιτεῖται πρὸς ὑπαρξίν πάσης γήινης ζωῆς καὶ διεκρίθη ἀπὸ τοῦ ἐπιπολάζοντος σκότους. Τὴν δευτέραν ἐποίησε τὸ στερέωμα, δι' οὗ διεχωρίσθησαν τὰ ὕδατα εἰς τὰ ἐπάνω τοῦ στερεώματος, ἦτοι τὰ νέφη, καὶ εἰς τὰ ὕδατα τὰ ἐν τῇ γῆ κάτω. Τὸ στερέωμα τοῦτο, ὅπερ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς οὐρανόν, εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα, ἣτις περιβάλλει τὴν γῆν καὶ εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς συντήρησιν ἐνοργάνων ὄντων. Τὴν τρίτην διεχώρισεν ὁ Θεὸς τὰ ὕδατα ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ συνήγαγε τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μιαν, ἣτις ἐκλήθη θάλασσα. Μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ξηρᾶς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἤρξατο ἡ ξηρὰ νὰ βλαστάνῃ τὰ διάφορα φυτὰ καὶ τὰ δένδρα. Τὴν τετάρτην συνήγαγε τοὺς φωστῆρας ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ «τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀρχεῖν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός». Τὴν πέμπτην ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς ἰχθῦς τῆς θαλάσσης καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Τὴν ἕκτην τέλος ἡμέραν πάντα τὰ ἔρπετα καὶ τὰ τετράποδα ζῶα τῆς γῆς καὶ τελευταῖον ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον.

Αὕτη ἐστὶν ἡ δικτηρηθεῖσα τάξις ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου,

ὡς περιγράφει ταύτην ὁ Μωϋσῆς ἐν βίβλῳ Γενέσεως (κεφ. α΄). Σπουδαίαι δὲ συζητήσεις ἠγέρθησαν, ἐὰν ἢ ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὀριζομένη διαδοχικὴ σειρά τῶν περιόδων τῆς γῆς ὧν ἐκάστη ὀρίζεται διὰ τῆς λέξεως ἡμέρα, εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Αἱ γενόμεναι ἐπιστημονικαὶ ἀποκαλύψεις καὶ αἱ γεωλογικαὶ ἐρευναι καὶ μελέται τῶν διαφορῶν στρωμάτων τῆς γῆς κατέστησαν σήμερον ἀνεμφήριστον, ὅτι ἡ φυτικὴ ζωὴ προηγήθη τῆς ζωικῆς, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς ἐνεφανίσθη τελευταία ἐπὶ τῆς γῆς.

Τοιοῦτο-τρόπως πλήρης ἁρμονία ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ὑγιοῦς ἐπιστήμης καὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Λέγομεν ὅμως, ὅτι οὐδόλως θὰ προσεβάλλετο τὸ θεῖον κῦρος τῆς Γραφῆς καὶ ἐὰν ἀπεδεικνύετο ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ περιγραφομένη κοσμογονία δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐπιστήμης, διότι ἡ θεοπνευστία τῆς ἁγίας Γραφῆς ἀναφέρεται εἰς τὰ οὐσιώδη καὶ καίρια, εἰς τὰς ἀληθείας ἐκεῖνας, αἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γνωσθῶσι δι' ἀνθρωπίνων μέσων, οἷαι αἱ δογματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀλήθειαι, αἱ ἀπαραίτηται διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

§ 27. Πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου.

Συναφῆς τῇ περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου διδασκαλίᾳ εἶναι ἡ περὶ θείας Πρόνοιας. Θεία Πρόνοια λέγεται ἡ ἐνέργεια ἐκεῖνη τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας Οὗτος συντηρεῖ, κυβερνεῖ καὶ ὁδηγεῖ ἅπαντα τὸν κόσμον πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αἰουτοῦ βασιλείας.

Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς θείας ἀγαθότητος, διότι ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἐξ ἀγάπης κινούμενος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, εἶναι παράλογον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι μετὰ τὴν δημιουργίαν ἐπαυσε πᾶσα περὶ τοῦ κόσμου πρόνοια καὶ φροντίς τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἁγία Γραφή διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς προνοεῖ περὶ πάντων, ὡς δείκνυται μάλιστα ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων, ἐν οἷς ὁ Σωτὴρ προβάλλει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν περὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, κρῖνων, χόρτων καὶ στρουθίων πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ (πρὸβλ. Ματθ. 5' 26-30 ε', 29-31).

Ἡ τοιαύτη πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ὕλικων κτισμάτων ἐδηλοῦται ὡς συντήρησις καὶ ὡς κυβέρνησις. Πάντα δηλ. τὰ κτίσματα ὑφίστανται καὶ διατηροῦνται ἐν τῷ κόσμῳ, διότι εἶναι θελημα τοῦ Θεοῦ, ἄλλως οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἠδύναντο νὰ ὑπάρξωσι· διευθύνει δὲ τὰς ιδιότητας καὶ δυνάμεις αὐτῶν, οὕτως ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνηται ὁ γενικὸς σκοπὸς τῆς δημιουργίας. « Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν—λέγει ὁ ψαλμωδός—καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χυτὸν αὐτῶν

ἐπιστρέψουσιν (ργ'. 29 πρὸς Πράξ. ιζ'. 25). Ἐπεκτείνεται δὲ ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντων κτισμάτων. ἀπὸ τοῦ μεγίστου μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐλαχίστου, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου.

§ 28. Πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἀνθρώπος, ὡς τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐπὶ γῆς κτισμάτων, ἀπολαμβάνει ἰδιαιτέρας καὶ ἐξαιρέτου παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας. Ἡ ἰδιόζουσα αὐτῆ πρόνοια περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλοῦται ὡς συνέργεια, προκειμένου δηλ. ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἀγαθόν, συνεργεῖ καὶ ἐνίσχυει αὐτὸν (Ρωμ. η' 28), χωρὶς καὶ πάλιν νὰ κωλύῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἐλεύθερος εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ.

Πολλάκις ὁ Θεὸς παρέχει εἰς τὸν ἀνθρώπον μέσα διορθώσεως καὶ σωτηρίας, τὸν μὲν καθοδηγῶν εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς εὐεργεσίας, τὸν δὲ ἀποτρέπων ἀπὸ τῆς κακίας διὰ τοῦ φόβου καὶ τῆς τιμωρίας. Ἐνίστε ἡ θεία Πρόνοια καὶ αὐτὰς τὰς κακὰς ἡμῶν βουλάς καὶ ἐπιχειρήσεις μετατρέπει εἰς τέλος ἀγαθόν.

Ἐπίσης ἡ θεία πρόνοια καταφαίνεται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς συμφοράς καὶ θλίψεις τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ὁποίας ἐπιφέρει τὸ μὲν πρὸς δοκιμὴν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἐνδρετῶν, τὸ δὲ πρὸς τιμωρίαν καὶ διόρθωσιν τῶν πονηρῶν. Ποσάκις καὶ αὐτὸ τὸ φαινόμενον κακὸν δὲν ἀποβαίνει εἰς ἡμᾶς πρόξενον εὐτυχίας καὶ τούναντίον τὸ νομιζόμενον καὶ ποθοῦμενον ἀγαθὸν δὲν καθίσταται πηγὴ δυστυχῶν καὶ θλίψεων;

Ὡστε οὐδὲν συμβαίνει ἐν τῷ κόσμῳ ἐκ τῆς τυφλῆς τύχης ἢ ἐξ αὐτομάτου ὅ,τι δὲ ἡ συνήθεια ἀποκαλεῖ τύχην, ἢ χριστιανικὴ πίστις καλεῖ ἀκατάληπτον δι' ἡμᾶς ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξαιρῶν τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ἀναφωνεῖ «Ὡ, ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ» (Ρωμ. ια' 33). Τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ κοινὴ ὁμολογία πάντων τῶν λαῶν, καθότι, ἄν, ὡς εἶπομεν (§ 3, § 17, δ'), πάντα τὰ ἔθνη παραδέχονται τὴν ὑπερξίν Θεοῦ καὶ λατρεύουσιν αὐτόν, πράττουσι τοῦτο διότι ἐνδομύχως ἀποδέχονται, ὅτι ὁ Θεὸς δημιουργήσας τὸν κόσμον καὶ τὸν ἀνθρώπον προνοεῖ περὶ αὐτῶν, ἄλλως περιττὴ ἢ θελὲν εἶναι πᾶσα λατρεία πρὸς Θεὸν ἀδιαφοροῦντα τελείως περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν γένει δὲ ἡ πίστις εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἡ πεποιθὴς ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ αἰετοτε τὸ καλὸν ἡμῶν καὶ ὅτι οὐδὲν συμβαίνει ἄνευ τῆς θελήσεως αὐτοῦ, ἐμπνέει εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις

εὐχαριστίαν πρὸς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ καὶ μεματημένην χάριν, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις ὑπομονὴν καὶ ἀνακούφισιν.

§ 29. Περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄφ' οὗ ἡ γῆ ἔλαβε τὴν τελείαν αὐτῆς διαμόρφωσιν καὶ ἐγένετο κατοικήσιμος, τότε ὁ Θεὸς προσέθη εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις εἶναι τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πλασματῶν τοῦ δημιουργοῦ, ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ ἑνωσις τοῦ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο καὶ μικρόκοσμος ἐκλήθη.

Ἐδημιουργήθη δὲ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τινα ἐξαιρετικὸν τροπον. Ἐνῶ δὴλ. πάντα τὰ λοιπὰ ὄντα ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ μονοῦ τοῦ παντοδυνάμου αὐτοῦ λόγου, προκειμένου περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς παράστασιν τῆς ἰδιαιτέρας πρὸς αὐτὸν ἀγάπης λέγει «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. α'. 26). Καὶ ἐπλάσεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὡς λέγει ἡ Γραφή, «λαθὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β'. 7) (1). Τὸν πρῶτον τοῦτον ἄνθρωπον ὠνόμασεν ὁ Θεὸς Ἀδὰμ (=χαϊκός), εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν πλάσιν αὐτοῦ ἰδὼν ὁ Θεὸς ὅτι «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον», παρέσχεν αὐτῷ βοηθὸν τὴν γυναῖκα, τὴν Εὐάν (=ζωὴν), τὴν ὁποίαν διὰ τὴν παραστήσῃ ἡ Γραφή ὡς ὁμοίαν καὶ συγγενῆ τῷ Ἀ-

(1) Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου συνάγομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἐκ δύο οὐσιῶν, τοῦ γόας, ἤτοι τοῦ ὕλικου σώματος, καὶ ἐκ τῆς θείας ἐκείνης πνοῆς, ἥτις μετέδωκε τὴν ζωὴν εἰς τὸ σῶμα, ἤτοι τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ ὡς οὐσία αὐλὸς δὲν ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, ἢ ὑπάρξει ὁμοίως αὐτῆς μαρτυρεῖται πολλαχῶς. Ἐν πρώτοις ἐνῶ πάντα τὰ ὕλικα σώματα ἔχουσι ὀρισμένες ἰδιότητάς, ὡς λ.χ. τὴν κατ' ὄγκον ἔκτασιν, τὸ ἀδιαχώριστον καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, (ὡς τὰ αἰσθήματα, αἱ παραστάσεις, ἡ μνήμη, τὰ συναισθήματα, ἡ βούλησις κτλ.) δὲν παρουσιάζουσι τὰς φυσικὰς ἰδιότητας τῶν σωμάτων, ἀλλ' εἶναι ἄλλα καὶ ἐπομένως ὡς τοιαῦτα δὲν εἶναι προϊόντα τῆς ὕλης, ἀλλὰ πνευματικῆς τινος δυνάμεως τῆς ψυχῆς.—β'.) Αὐτὴ ἡ συνείδησις ἡμῶν βεβαίως ἡμᾶς, ὅτι ὑπάρχει ἐν ἡμῖν πνευματικὴ δυνάμις, ἢ ὁποῖα συνδέεται μετὰ τοῦ σώματος, χωρὶς ὁμοίως νὰ συνταυτίζηται μετ' αὐτοῦ.—γ'.) Ἐνῶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου μετὰ πάροδον χρονικοῦ τινος διαστήματος ἀνανεῖται ὅλον, ἐν τούτοις ὑπάρχει τι ἐν ἡμῖν ἀναλλοίωτον, δυνάμει τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει πάντοτε ἑαυτὸν ὡς τὴν αὐτόν. Ἐκ πάντων τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ὕλικου σώματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ πνευματικῆς τινος δυνάμεως, τὴν ὁποίαν καλοῦμεν ψυχὴν.

δάμ, λέγει ότι έπλασε ταύτην έκ τής πλευράς αυτού. Έκ του ζεύγους τούτου των πρωτοπλάστων κατάγεται άπαν τό ανθρώπινον γένος (Πράξ. ιζ'. 26).

§ 30. Σκοπός τής πλάσεως του ανθρώπου και μέσα προς έλίτευσιν αυτού.

Ο άνθρωπος εξήλθεν εκ των χειρών του Δημιουργού άθώς και άκακός, πεπροικισμένος διά διαφόρων ιδιοτήτων και έχων προορισμόν να εξομοιωθής προς τον Θεόν. "Αλλαις λέξέσιν ώφειλεν ο άνθρωπος να άνυψωθής εκ τής άθωότητος, ήτις είναι άγνοια του κακού, εις την ήθικότητα, ήτις είναι μίσος του κακού και εξ άγάπης έλευθέρα έκλογή του αγαθού, και ούτω να καταστή άθάνατος και μακάριος.

Η άγιη Γραφή άριστα εκφράζει τον σκοπόν τής δημιουργίας του ανθρώπου, ως και τά μέσα τά προς τούτο δοθέντα εις αυτόν, διά τής ρήσεως ότι «ο άνθρωπος έπλάσθη κατ' εικόνα και όμοίωσιν Θεού». Και τό μεν κατ' εικόνα σημαίνει τάς πνευματικάς τελειότητας, τάς όποίς έλαβει ο άνθρωπος παρά του Θεού, ήτοι τό λογικόν και τήν έλευθερίαν, τό δε καθ' όμοίωσιν δηλοί ότι ο άνθρωπος ήδύνατο όρθήν χρήσιν ποιούμενος των τελειότητων τούτων και βοηθούμενος υπό τής θείας χάριτος να επιτύχη του ύψηλού αυτού προορισμού.

Διά να τύχη όμως κατ' άξίαν τής μακαριότητος αυτού ο άνθρωπος έπρεπεν ώς όν έλευθερον να άσκηθής εις τήν διάπραξιν του αγαθού, διότι τότε ή άρετή έχει άξίαν. Προς τον σκοπόν τούτον ο Θεός έθηκε τον άνθρωπον εν τώ Παραδείσω, δούς αυτόν συνάμα έντολήν άπλήν και έλαφράν, συνιστομένην εις τήν άποφυγήν τής βρώσεως του καρπού ενός μόνου δένδρου, τό όποιον ήτο εν τώ Παραδείσω και ώνομάζετο ξύλον του γινώσκειν καλόν και πονηρόν. Τό δένδρον τούτο ώνομάσθη ούτω όχι διότι αυτό καθ' έαυτό είχε τήν ιδιότητα ταύτην, αλλά διότι εκ τής μη βρώσεως του καρπού τούτου, ήτοι τής τηρήσεως του θελήματος του Θεού, ή έλάμβανεν ο άνθρωπος γνώσιν του αγαθού, εκ δέ τής βρώσεως, ήτοι τής παραβάσεως τής θείας έντολής, ή έλάμβανεν έμπράκτως γνώσιν του κακού, εις ό έμελλε να εκπέση. "Ινα προφυλάξη, δέ ο Θεός τον άνθρωπον από τής παραβάσεως τής έντολής, υπέδειξεν αυτόν και τά άποτελέσματα τής παρακοής, ειπών «ή δ' άν ήμέρα φάγητε άπ' αυτού, θανάτω αποθανείσθε» (Γεν. β'. 17).

§ 31. Πτώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἶδομεν, ἐπροικίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δι' ἐξόχων πνευματικῶν τελειοτήτων, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ὕψηλου αὐτοῦ προορισμοῦ. Ἐν τούτοις ἐποιήσατο κακὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ καὶ παρέβη τῆ εἰσαγγῆσει τοῦ πονηροῦ τὸ θεῖον θέλημα, ἥτοι ἠμάρτησε πρὸ τοῦ Θεοῦ.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς παραβάσεως τῆς θεῖας ἐντολῆς δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς δύο. ἦτοι ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ σχέσιν αὐτοῦ. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὅτι ἐστερήθη ὁ ἄνθρωπος τῆς χάριτος καὶ κοινωνίας τοῦ Θεοῦ, ἐγένετο ἔνοχος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τέκνου ἀγάπης ἀπέβη τέκνον ὀργῆς καὶ κατάρας. — Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας ἦσαν τὰ ἐξῆς: Ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ δὲν κατεστράφη παντελῶς, ἀλλ' ἠχρηώθη, ἥτοι ὁ μὲν νοῦς αὐτοῦ ὁ πρότερον καθαρῶς ἐσκοτίσθη, μὴ δυνάμενος ἐν πολλοῖς νὰ διακρίνῃ ἀσφαλῶς τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ, ἡ δὲ καρδία καὶ ἡ θέλησις αὐτοῦ διεστράφη, ἥτοι ἐκλίνε μάλλον πρὸς τὸ κακὸν ἢ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Κατεστράφη ἡ μεταξὺ σώματος καὶ πνεύματος ὑφισταμένη ἀρμονία, τὴν δὲ ἀθανασίαν καὶ μακαριότητα, τὰ ὅποια ὡς γέρας θὰ ἐλάμβανεν ὁ ἄνθρωπος μένων πιστός εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀντικατέστησαν νόσοι, θλίψεις καὶ πένος ὁ σωματικὸς καὶ ὁ πνευματικὸς θάνατος.

Τέλος δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ φύσις ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ὑπέκυψεν εἰς τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ «ἐπικατάραις ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου» (Γεν. γ' 17). Ἐνῶ δηλ. προηγουμένως ἡ γῆ εὐρίσκατο ἐν ἡμερότητι καὶ ἀφθόνως ἐκαρποφορεῖ, μετὰ τὴν παρακοὴν παρίσταται ἀγρία καὶ πλήρης ἀκανθῶν καὶ τριβόλων.

§ 32. Ἡ καθολικότης καὶ ἡ οὐσία τῆς ἁμαρτίας.

Καθὼς ἐκ πηγῆς μεμολυσμένης ὕδατα μεμολυσμένα μόνον ρέουσιν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ γενάρχου Ἀδάμ μετὰ τὴν πτῶσιν δὲν ἦτο δυνατόν εἰ μὴ νὰ προσέλθωσιν ἀπόγονοι φέροντες τὸν ρύπον τῆς ἁμαρτίας. Ὡστε ἡ ἁμαρτία τῶν πρωτοπλάστων, ἥτις καὶ πρωτοτορικὸν ἁμάρτημα λέγεται, δὲν περιωρίσθη εἰς αὐτούς, ἀλλ' ὡς κατάστασις ἀ-

μαρτίας μετεδόθη διὰ τῆς γεννήσεως εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους (1). Τὴν καθολικότητα τῆς ἀμαρτίας μαρτυρεῖ ἡ ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱστορία. «Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου—λέγει ὁ Ἀπόστολος—ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος» καὶ «διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ» (Ρωμ. ε', 12, 19). Πάντες δὲ οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ Ἕλληνας καὶ Ρωμαῖοι μετ' ὀδύνης περιγράφουσι τὴν διαστροφήν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὴν ὑπάρχουσαν διάστασιν μεταξύ τῆς βουλήσεως καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἠθικοῦ νόμου (2).

Ἡ ἀμαρτία ἐμφωλεύουσα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀποβαίνει τοσοῦτον ἰσχυρὰ δύναμις, ὥστε καθυποτάσσει ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς πάσας τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ καὶ παρασύρει πολλάκις τὸν ἀνθρώπον ὡς αἰχμάλωτον εἰς τὴν διάπραξιν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐδομύχως ἀποδοκιμαζει. Τὴν ἠθικὴν ταύτην πάλιν τοῦ ἀνθρώπου θυμωσίστως περιγράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διὰ τῶν ἐξῆς: «Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ μου καὶ αἰχμάλωτόν με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω» (Ρωμ. ζ' 23 καὶ 19).

Ὡστε ἡ οὐσία τῆς ἀμαρτίας οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ ἡ ἄκρατος φιλαυτία, ἡ ὁποία διαστρέφει καὶ αὐτὰς τὰς ἀθῶας ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθιστᾷ αὐτὰς κακίας. Ἐὰν δὲ ἐξετάσωμεν πᾶν οἰονδήποτε ἀμάτημα, θέλωμεν εἶδῃ ὅτι τοῦτο ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πηγάζει ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς φιλαυτίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γραφῆς ἡ ἀμαρτία δὲν ἦτο ἀρχικὸν συστατικὸν

(1) Ὁ ἐκ Βρεττανίας μοναχὸς Πελάγιος ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἀμαρτία τοῦ Ἀδάμ, δὲν μετεδόθη εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπος γεννᾷται ἐλεύθερος τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος· ἂν δὲ οὗτος ἀκολουθῶς ἀμαρτάνῃ, τοῦτο εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα μιμνήσεως τοῦ κακοῦ. Τὴν ἀρεσίν τοῦ Πελαγίου ἐπολέμησεν ὁ Ἀδγουστίνος, κατεδίκασαν δὲ δύο Σύνοδοι, ἡ ἐν Καρθαγένῃ τῆς Ἀφρικῆς (τῷ 412 καὶ 418), καθὼς καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ'. Οἰκουμένη (431).

(2) Παισιγνωστον εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ποιητοῦ· «Video meliora proboque, deteriora sequor» καὶ ἀλλαγῶ «Nitimur in vetitum semper cupimusque negata». Ἐπίσης ὁ Κικέρων λέγει «Cum lacte nutriticis errorem sulsisse videamur». Ὁ δὲ Χαϊρωνεὺς φιλόσοφος ὁμολογεῖ· «Τὰς ἐφ' ἡδονῆν ὀρμάς, καὶ πρὸς πόνον ὑποψίας, οὐ θεαίαις οὐδ' ὑπὸ λόγων ἐπεισάκτους, ἀλλ' ὡσπερ αὐτόχθονας οὐσας μυρίων παθῶν καὶ νοσημάτων πηγὰς, ἂν ἔχῃ τις ἀφέτους, ἢ παφύκασι, χωρεῖν, καὶ μὴ λόγοις χρηστοῖς ἀφαιρῶν ἢ παρατρέπων, καταρτῆ τὴν φύσιν, οὐκ ἔστιν ὅ τῶν θηρίων οὐκ ἂν ἡμερώτερον ἀνθρώπου φανεῖη» (Περὶ τοῦ ἀκούειν II).

τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀκολούθως εἰσῆλθεν ἐξώθεν εἰς αὐτὸν καὶ μετεδόθη ὡς μόλυσμα κληρονομικὸν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τοῦτο ἵνα ἀπαλλαγῇ ὁ ἄνθρωπος τοῦ κακοῦ τούτου εἶχεν ἀνάγκη τῆς ἄνωθεν ἀντιλήψεως καὶ βοήθειας.

ΚΕΦ. Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

§ 33. Τὰ ἄρθρα β'—ζ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

β'). Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

γ'). Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

δ'). Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

ε'). Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς Γραφάς.

ς'). Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

ζ'). Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Τὰ ἐξ ταῦτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως πραγματεύονται περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καὶ τὸ μὲν β', ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀίδιον καὶ ἀναρχον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν Θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ. Τὰ ἐφεξῆς τέσσαρα ἄρθρα εἰς τὴν ἐν σαρκὶ ἔλευσιν τοῦ Σωτήρος εἰς τὸν κόσμον, τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον, τὰ πάθη, τὴν ταφὴν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, ἅτινα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπέστη ὁ Θεάνθρωπος. Τὸ ζ' ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὴν δευτέραν ἐνδοξον τοῦ Κυρίου ἡμῶν παρουσίαν, ὅτε θὰ κρῖνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς καὶ εἰς τὴν ἐπακολούθησιν τῆς αἰωνίου πνευματικῆς αὐτοῦ βασιλείας. (1)

(1) Ἡ διδασκαλία τοῦ ζ' ἄρθρου ἀναπτύσσεται εἰς τὸ Ζ'. Κεφάλαιον τῆς Κατηχήσεως.

§ 34. Σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος.

Σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον ἦτο ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνεκα τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἐρρήθη, ὁ ἄνθρωπος περιύβρισε τὴν θείαν δικαιοσύνην καὶ ἐστερήθη τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ σχέσεως καὶ κοινωνίας· διὰ τοῦτο ἅπασαν ἡ ἀνθρωπότης περιήλθεν εἰς μεγίστην διασθορὰν καὶ ἐξυγχερίωσιν. Ἡ ἀπαλλαγὴ ὁ ἄνθρωπος τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐπανέληθ' εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν, εἶδει ἄρ' ἐνὸς μὲν νὰ ικανοποιηθῇ ἡ προσβληθεῖσα δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἄρ' ἑτέρου δὲ νὰ φωτισθῇ ἡ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας, θεογνωσίας καὶ ἡ θέλησις αὐτοῦ νὰ ἐνισχυθῇ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ εὐρισκόμενος δὲν ἦτο δυνατὸν διὰ τῶν ἰδίων μέσων νὰ ἐπιτύχῃ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Ὅθεν ἔπρεπεν ἡ νὰ ἀπολεσθῇ καθ' ὀλοκλήριον, ἢ αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τινος ὑπερφυσικοῦ μέσου νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον.

Διὰ τοῦτο ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ σοφία κινουμένη ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος, εὐοίκαε μέσον πρὸς ἐξίλεσιν τῆς θείας δικαιοσύνης. Τὸ μέσον τοῦτο ἦτο ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποστολὴ εἰς τὸν κόσμον τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὡς Σωτῆρος καὶ λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου. Δὲν προσέβη ὁμοίως ἀμέσως ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς προαιωνίου ταύτης βουλής, ἀλλ' «ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλατ. δ' 4), ὅτε δηλ. ἀρκούντως εἶχε παρασκευασθῆ εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἅπασα ἡ ἀνθρωπότης.

§ 35. Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προπαρασκευὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἄρχεται εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτε ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη εἰς τοὺς πρωτοπλάστους σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, εἰπὼν ὅτι «τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς συντρίψει τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφους» (Γεν. γ', 15). (1) Ἀκολουθῶς δὲ διὰ τῶν θυσιῶν καθὼς καὶ διὰ διαφόρων θαυμάτων καὶ σημείων παρεσκευάζεν ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν.

Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν διασπορὰν τῶν ἀνθρώπων ἡ κακία κ' ἤρξησε καὶ ἡ εἰδωλολογία ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁ Θεὸς ἐξελέξα-

(1) Ἡ Εὐα, νομίσασα ὅτι ὁ πρωτότοκος αὐτῆς υἱὸς ἦτο ὁ ἐπαγγελθεὶς Σωτῆρ, ὠνόμασεν αὐτὸν Καὶν (= ὁ ἀποκτηθεὶς) ἐνόησασα ὁμοίως ἀκολουθῶς τὴν ἀπάτην αὐτῆς ἐκάλυψε τὸν δεύτερον αὐτῆς υἱὸν Ἀβελ (= μηδέν).

το τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, ἵνα παρασκευάσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ προπαρασκευὴ αὕτη τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐγένετο ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ δι' ἄλλων μὲν μέσων (1), ἰδίᾳ δὲ διὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐδόθη, ἵνα δικαιώσῃ τοὺς Ἰουδαίους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐὰν οὗτοι ἐτήρουν αὐτὸν ἀκριβῶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας δὲν ἠδύνατο νὰ τηρήσωσι τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, ἀπώλεσε μὲν ὁ νόμος τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, συνετέλεσεν ὅμως εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἁμαρτωλοῦ καταστάσεως τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐπομένως διήγειρε θερμότερον παρ' αὐτοῖς τὸν πόθον τῆς ἐλευσεως τοῦ Μεσσία. Οἱ δὲ Προφῆται ἤλεγχον τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἄδικαι παραξενεῖποντο ἀπὸ τοῦ Θεοῦ θελήματος, παρηγόρουν αὐτοὺς εὐρισκομένους ἐν συμφοραῖς καὶ πρέλειγον αὐτοῖς σαφῶς τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσία, ὡς καὶ τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ διάφορα περιστατικὰ τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ οὕτω παρεσκευάζον τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἐπηγγελημένου Σωτῆρος (2).

Ἡ θεία πρόνοια ἠθέλησεν οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἐθνικοῖς νὰ προετοιμασθῇ ἡ ὑποδοχὴ τῆς τελειοτάτης θεσηκείας. Πρὸς τοῦτο οἱ Ἐθνικοὶ ἀρέθθησαν ἐν γένει νὰ πορευώνται τὴν ὁδὸν αὐτῶν ἄνευ ἀποκλύψεως, μόνον ὁδηγὸν ἔχοντες τὸν ἐν

(1) Τοιαῦτα εἶναι αἱ εἰς τοὺς Πατριάρχας δοθεισὶ ἐπαγγελίαι, ἡ θυσία τοῦ Ἰσαὰκ, ἡ πρόφησις τοῦ Ἰακώβ, ὁ πασχάλιος ἀμνός, ὁ ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς Μελχισεδέκ, ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, ὁ ὄφις, ὃν ὕψωσεν ὁ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης κτλ.

(2) Ὁ Μωϋσῆς ἀνέστη εὐφραδίζων τὸν τόπον τῆς γεννήσεως· «Καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡ γουνομένη, ὅστις ποιμαίνει τὸν λαὸν μου τοῦ Ἰσραὴλ» (ε'. 2).

Ὁ Δανιὴλ ὄρισε τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου «ἐβδομήκοντα ἐβδομάδες συνετεμήθησαν ἐπὶ τὸν λαὸν σου τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου, τοῦ συνετελεσθῆναι ἁμαρτίαν, καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας καὶ ἀκαλεῖψαι τὰς ἀδικίας, καὶ τοῦ ἐξηλλάσθαι ἀδικίας, καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον, καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφήτην καὶ τοῦ γρῆσαι ἅγιον ἅγιον» (θ'. 24). Ὁ Ἡσαΐας τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἔξει ἐν γαστρὶ καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ» (ζ'. 14) Ἐπίσης ἀλλαγῶν τὰ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ· «Καὶ εἶδον αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. Ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνός ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφρονος» (νγ'. 2—3, 7). Ὁ Ζαχαρίας τὴν θειαμεντικήν τοῦ Κυρίου εἴσοδον εἰς Ἱερουσόλυμα· «Χαίρε σφόδρα θύγατερ Σιών, κήρυττε θύγατερ Ἱερουσαλὴμ. Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς ἐργετῆς σοι δίκαιος καὶ σῶζων, αὐτὸς πρῶτος καὶ ἐπιθεθῆκώς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον» (θ'. 9).

τῆ καρδίᾳ αὐτῶν γεγραμμένον φυσικὸν νόμον καὶ πᾶν ὅ,τι διέμεινε παρ' αὐτοῖς ἐκ παραδόσεως περὶ τῆς ἐλευσεως σωτῆρος τινος. Ὅπως δὲ οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὕτω καὶ οἱ Ἑθνικοὶ κυρίως διὰ τῆς φιλοσοφίας ἐπαδηγετήθησαν εἰς Χριστὸν (1). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι οἱ κρᾶτιστοι τῶν φιλοσόφων ἐμάρψωσαν καθρωτέρας ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀρχάς, ἀποδεχόμενοι τὸ ἐνικτὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν πνευματικότητα καὶ ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι μόνη ἡ ἀρετὴ ἔχει εἰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ ἕως ὑψηλὰς ταύτας θεωρίας τῶν φιλοσόφων ὀλίγοι τινὲς μόνον ἠδύνκτο νὰ ἐννοῶσι, ἔτι δὲ ὀλιγώτεροι νὰ ἐκφραζῶσι ταύτας εἰς τὸν βίον αὐτῶν· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοὺς δὲν ἠδυνήθησαν διὰ τῆς διδασκαλίας ἢ διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν νὰ ἠθικοποιήσωσιν οὐδὲ τοὺς ὁμοφύλους αὐτῶν. Ἐνεσθὲν ἡ διασφορὰ καὶ ἡ ἐξᾶχρείωσις τῶν ἠθικῶν ἐκορυφώθη εἰς ἀνήκουστον βαθμὴν, ὡς περιγράφει ταύτην ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. α'. 18—32) καὶ οἱ σύγχρονοι ἠθικοὶ συγγραφεῖς.

Ὅθεν κατανοήσαντες τὸ ἀτελὲς τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ τὸ ἀτελὲς τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας εἰς σωτηρίαν, ὠμολόγησαν οἱ διασημότεροι τῶν ἠθικῶν φιλοσόφων τὴν ἀνάγκην θείας συνδρομῆς πρὸς ἀσφαλέςτερον διάπλευσιν τοῦ βίου τούτου. Οὕτως ἀπολογούμενος ὁ Σωκράτης τὴν ὑστάτην ἀπολογίαν, λέγει· «εἶτα τὸν λοιπὸν βίον κηθεύδοντες διατελοῖτ' ἄν, εἰ μὴ τινα ἄλλον ὁ θεὸς ὑμῖν ἐπιπέμψει, κηδόμενος ὑμῶν» (Ἀπολ. 31). Ὁ δὲ Πλάτων διὰ τοῦ στόματος τοῦ Σωκράτους λέγει, ὅτι πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν θεῶν ἀνάγκη «ἐπὶ βεβαίωτέρου ὀχήματος ἢ λόγου θεοῦ τινὸς διαπορευθῆναι» (Φαῖδ. 85 Δ').

Εἰς τὰ μέσα ταῦτα τῆς εἰς Χριστὸν προπαρασκευῆς δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς εὐρείας κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐνεκα τῶν ὁποίων διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας καὶ τῆς μεταφράσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν, οἱ διάφοροι λαοὶ κατέστησαν εὐθετώτεροι εἰς ὑποδοχὴν τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἐκ τούτων πάντων συμπεραίνομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔτο δυνάτὸν νὰ σωθῆ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, ἀλλ' εἶχεν ἀνάγκην τῆς ἄνωθεν ἀντιλήψεως καὶ σωτηρίας, ἣτις καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν.

(1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει, ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐπαιδαγωγεῖ τὸ ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους εἰς Χριστὸν (Στρομ. Β'. 5).

§ 36. Ἡ ἐκ τῆς Παρθένου γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλοι Ἰουδαῖοι καὶ ἔθνηκαὶ προπικρεσκευάσθησαν εἰς ὑπόδοχὴν τοῦ Αὐτρωτοῦ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου (754 κ. Ρ.) ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος, ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. (1)

Ἡ γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο οὐχὶ κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλ' ὑπερφυσικῶς, ἦτοι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεὸς ὢν τέλειος, ἔλαθε σὰρκα ἐκ τῶν ἀγῶν ἀμάκτων τῆς Παρθένου Μαρίας, συνεργεῖα τοῦ ἁγίου Πνεύματος «Πνεῦμα ἅγιον ἐπέλευσται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκεΐσεται σοί» (Λουκ. α' 35). Δικαίως δὲ ἡ Παρθένος Μαρία καλεῖται Θεοτόκος, διότι ἐγέννησε Θεῖον Λόγον σεσαρκωμένον.

Ἡ ὑπερφυσικὴ αὕτη γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δεικνύει ὅτι ἡ πάλαιος αὐτοῦ Μήτηρ διέμεινε καὶ πρὸ τόκου καὶ ἐν τόκῳ παρθένος. Ἡ δὲ Ἐκκλησίαι διδάσκει ὅτι ἡ Θεοτόκος καὶ μετὰ τόκον διέμεινε παρθένος καὶ εἶναι ἀειπαρθένος. (2)

(1) Ἰησοῦς εἶναι τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα, δηλοῦν ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸν Σωτῆρα (Ματθ. α' 21). Χρῆστος δὲ καὶ ἑβραϊστὶ Μεσσίας (Ἰω. α' 41, δ' 25), διότι συνήγον ἐν αὐτῷ εἰς τελειότατον βαθμὸν τὰ τρία χριστιὰ ἀξιώματα τῆς Π. Διαθήκης, ἦτοι τὸ πρῶτον, τὸ ἀρχιερεῖα καὶ τὸ βασιλεῖα. Καὶ προφήτης μὲν λέγεται ὁ Ἰησοῦς διότι ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς δὲ, διότι προσέφερεν ἑαυτὸν θυσίαν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου (Ἐβρ. θ' 11 κ. ἔξ.), καὶ βασιλεὺς διότι καθεῖλε τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἤδη κυβερνᾷ ἀοράτως τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

(2) Παρὰ τῷ Ματθαίῳ λέγεται ὅτι ὁ Ἰωσήφ οὐκ ἔγνω τὴν Παρθένον «ἔως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον» (α' 25)· ἀλλὰ τὸ μὲν ἔως οὗ κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς σημαίνει τὸ οὐδέποτε (Πρόβλ. Γεν. γ' 7, ψαλμ. ρθ' 2 κλπ.), τὸ δὲ πρωτότοκος τὸν μονογενῆ (Ἐβρ. α. 6 κτλ.). Οἱ δὲ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀναφερόμενοι ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου οὐδέποτε ἐθεωρήθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ὁμομήτριοι αὐτοῦ ἀδελφοί, ἀλλ' ἡ τέκνα τοῦ Ἰωσήφ ἐκ προτέρας γυναικὸς ἢ τέκνα τοῦ Κλωπᾶ (ἀδελφοῦ τοῦ Ἰωσήφ) καὶ τῆς Μαρίας, συγγενεὺς τῆς Θεοτόκου. Ὁ ἱερός Αὐγούστίνος ἀριστα συνοψίζει τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἀειπαρθενίας τῆς Θεοτόκου, λέγων: «Virgo concepit, Virgo peperit et post partum Virgo permansit (de Symb. 3.5).

§ 37. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τέλειος Θεός.

Ἔτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι τέλειος καὶ ἀληθινὸς Θεὸς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξῆς:

α'. Ἐκ τῶν προφητειῶν τῆς Π. Διαθήκης. Πάντες οἱ περὶ Μεσσίου προφητεύσαντες ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν Θεόν. Οὕτω ὁ Ἡσαΐας λέγει: «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (μ'. 3). Καὶ ἄλλαχοῦ: «Ἰδοὺ ἡ Παρθένοσ ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ» (ζ'. 14). Ὁ δὲ Βαρούχ ἐπάγεται: «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν... ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανειστράφη» (γ'. 35, 37) κτλ. Ὅτι δὲ αὐτὸς εἶναι ὁ Μεσσίας, τὸν ὁποῖον προκατήγγειλαν οἱ Προφῆται, δεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι πᾶσαι αἱ περὶ αὐτοῦ προφητεῖαι τῆς Π. Δ. ἐπληρώθησαν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ περὶ Βηθλεὲμ λόγοι τοῦ Μιχαίου (ε'. 2) ἐπραγματοποιήθησαν ἐν τῷ τόπῳ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ (Ματθ. β'. 1). Ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ (θ'. 24-27) περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ ἀκριβέστατα ἐπληρώθη (1). Ἡ τοῦ Ἡσίου πρόφρησις περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Παρθένου (ζ'. 14) ἐν τῷ Υἱῷ τῆς Μαρίας (Ματθ. β'. 18-23), ἡ ζωηρὰ περιγραφή τῶν παθῶν τοῦ Μεσσίου (Ἡσαΐας νερ. νγ'.) εἰς τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος.

β'.) Ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων τῆς Κ. Διαθήκης. Οὕτω ὁ Θεὸς Πατὴρ καλεῖ κατὰ τὴν βάπτισιν καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν «υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπητὸν» (Ματθ. γ'. 17, ζ'. 5) αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν ἴσυν καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πα-

(1) Ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ ἡ σημειουμένη ἐν σελ. 48 ἀναφέρει ὅτι μετὰ «ἑβδομηκοντα ἑβδομάδας» μέλλει νὰ ἐμφανισθῇ ὁ Χριστός. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τὰς ἑβδομάδας νοοῦνται ἐνταῦθα ἑβδομάδες ἐτῶν (Λευίτ. κε'. 8) καὶ ὅχι ἡμερῶν. ἄρα $10 \times 7 = 70$ 490 ἔτη. Ἀλλὰ τὰ 490 ἔτη τῆς προφητείας εἶναι ἀναμφιβόλως σεληνικὰ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σεληνικὸν ἔτος ὑπολείπεται τοῦ ἡλιακοῦ κατὰ 11 περίπου ἡμέρας τρέποντες τὰ 490 σεληνικὰ ἔτη εἰς ἡλιακὰ $(490 \times 11 : 365 = 15)$ ἔχομεν $(490 - 15 =)$ 475. Ὡστε μετὰ 475 ἔτη πληρωθήσεται ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ. Τὸ χρονικὸν ὅμως ὅριον τὸ ἐν τῇ προφητείᾳ ὀριζόμενον, ὅπως δέον νὰ ἀρξῆται ὁ ὑπολογισμὸς τῶν ἐτῶν, εἶναι τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Μακροχίρου (Ἀρθασασθᾶ), τοῦτέστι τὸ 445 π. Χ. ὅτε ἐξέδωκεν οὗτος τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Νεεμίου δευτέρον διάταγμα πρὸς ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλῆμ (Νεεμ. β'. 25). Ἐὰν εἰς τὰ 475 προσθέσωμεν τὰ 30 ἔτη τοῦ Κυρίου, ἐμφανισθέντος εἰς τὸν δημόσιον βίον (Λουκ. γ'. 23) εὐρίσκουμεν $(445 + 30 =)$ 475 ἔτη, ἧτοι ἀκριβῶς τὸν χρόνον, ὃν ὀρίζει ὁ Δανιήλ ἐν τῇ προφητείᾳ αὐτοῦ διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

τῆρ ἐν ἑσμεν» (Ἰωάν. ι'. 30). Ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ πάντες οἱ Ἀπόστολοι Θεὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσιν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν. Θεὸν ἐκήρυξαν αὐτὸν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πίστει ἀπέθανον οἱ πολλοὶ καὶ αὐτὸν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον:

γ'.) Ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱερᾶς ἐν γένει Παράδοσεως, ἥτις ἀνέκαθεν ὁμολογεῖ τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ δὲ Ἀ' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ Σύνοδος συνελθούσα κατεδίκασε τὸν Ἄρειον καὶ ἀνεκήρυξε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, οὐχὶ ποιηθέντα ὡς τὰ κτίσματα, ἀλλὰ λαβόντα τὴν ὑπαρξίν ἀχρόνως ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπομένως μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρί.

Ἐπρεπε δὲ ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου νὰ ᾖ τέλειος Θεός, διότι ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἦτο βαρυτάτη, καὶ διὰ τοῦτο μόνον θεῖον πρόσωπον ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ θυσίαν ἰκανήν, ὥστε νὰ ἐξευμενίσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀναπλάσῃ ἠθικῶς τὸν ἄνθρωπον. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν ἡ θεότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποδεικνύεται καὶ ἱστορικῶς ἐκ τῆς τελείας ἀγιότητος τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ τέλος ἐκ τῆς ταχείας διαδόσεως τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἐκ τῶν θαυμασίων ἀποτελεσμάτων, ἅτινα ἐπέφερον αὐτὴ κηρυχθεῖσα εἰς τὸν κόσμον.

§ 38. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τέλειος ἄνθρωπος.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐστὶν οὐ μόνον τέλειος Θεός, ἀλλὰ καὶ τέλειος ἄνθρωπος. Ἡ τελεία ἀνθρωπότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἑξῆς:

α'.) Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὁ Μεσσίας καλεῖται ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, υἱὸς τοῦ Δαυὶδ. Οἱ Προφῆται προφητεύουσι τὴν ἐν σαρκὶ ἔλευσιν τοῦ Μεσσία (Ἠσ. ζ'. 14. Βαρ. γ'. 37). Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀναφέρονται διάφοροι περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ, ἡ γέννησις, ἡ βάπτισις, ὁ σταυρικὸς αὐτοῦ θάνατος, ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις κτλ. Ἐπίσης ἀποδίδονται εἰς τὸν Ἰ. Χριστὸν πάντα τὰ λεγόμενα ἀδιέβλητα πάθη, ἧτοι ἐπεινα, μετελάμβανε τροφῆς, ἐδίψα, ἐκοπία, ἐκάθευδε κτλ.

β'.) Τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ ὑπεστήριξε καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐναντίον τῶν ἀρετικῶν (1), τῶν Δοκητῶν καὶ τοῦ Ἀ-

(1) Οἱ Δοκῆται ἔλεγον ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς ἔλαβε σῶμα φαντασιώδες, ἧτοι ἐνηθρώπησε κατὰ δόκησιν καὶ ὄχι πραγματικῶς. — Ὁ Ἀπολλινάριος ἦτο ἐπίσκοπος τῆς ἐν Συρίᾳ Λαοδικείας, ἐδόξαζε δὲ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, σώματος, ψυχῆς λογικῆς καὶ ψυχῆς ἀλόγου.

πολλιναρίου, δογματίσασα ὅτι ὁ Ἰ.Χριστὸς ὡς ἔστι τέλειος Θεός, εἶναι καὶ ἐν ταυτῷ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας. Ἦτο δὲ ἀναγκαῖον νὰ ἦ τέλειος ἄνθρωπος ὁ Χριστός, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου καὶ νὰ σώσῃ τελειῶς τὸν ἄνθρωπον.

§ 39. Ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων.

Αἱ δύο φύσεις τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ἡ τελεία θεία καὶ ἡ τελεία ἀνθρωπίνη ἠνώθησαν εἰς ἓν πρόσωπον. Ἡ ἔνωσις αὕτη τοῦ πεπερασμένου μετὰ τοῦ ἀπείρου ἐν μιᾷ ὑπόστασει ἐγένετο κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν (1) α'.) ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως, ἦτοι αἱ δύο ἐν Χριστῷ φύσεις ἐνωθεῖσαι δὲν συνεκράθησαν, ὥστε νὰ ἀποτελέσωσι τρίτην τινὰ φύσιν, οὔτε ἡ μία ἀπερροφήθη ὑπὸ τῆς ἄλλης, ἀλλ' ἀμφοτέραι μένουσιν ἀκέραιαι καὶ ἀναλλοίωτοι. β'.) ἀδιαίρετως καὶ ἀχωρίστως, ἦτοι δὲν ἀπετέλεσαν δύο ἴδια πρόσωπα, ἀλλ' ἠνώθησαν εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν, τὸν Θεῶ-άνθρωπον Ἰησοῦν.

Ἡ ἔνωσις αὕτη τῶν δύο φύσεων ἤρξατο ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς

Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐννοήσῃ πῶς τὸ ἓν πρόσωπον, ὁ Χριστός, ἦν ἐν ταυτῷ τέλειος Θεός καὶ τέλειος ἄνθρωπος, παρεδέχετο ὅτι ὁ Ἰ. Χριστός εἶναι μὲν τέλειος Θεός, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παρέλαθε μόνον τὸ σῶμα καὶ τὴν ἄλογον ψυχὴν, ἀντὶ δὲ τῆς λογικῆς ψυχῆς ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἡ θεότης. Ὡστε οὗτος ἠρνεῖτο ἐν τῷ Χριστῷ τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα. Τὴν κακοδοσίαν τοῦ Ἀπολλιναρίου κατεδίδαξεν ἡ Β'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

(1) Ἡ Ἐκκλησία διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ἐξ ἀφορμῆς τῶν αἰρετικῶν Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς. Ὁ Νεστόριος ἐχώριζε τὰς δύο ἐν Χριστῷ φύσεις καὶ ἀπεδέχετο ὅτι ἕτερός ἐστιν ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ ἀνάρχος γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἕτερος ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος, ὃν ἡ Παρθένος ἐν χρόνῳ ἔτεκε καὶ ἐν τῷ ὀπίῳ ἀκολουθῶς κατόκησεν ὁ Θεὸς Λόγος. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν Παρθένον ἐκάλει Χριστοτόκον καὶ ὄχι Θεοτόκον. Ὡστε ὁ Νεστόριος ἠρνεῖτο τὴν πραγματικὴν καὶ οὐσιώδη ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων ἐν Χριστῷ καὶ ἀπεδέχετο ἡθικὴν σχέσιν καὶ συνάρειαν αὐτῶν.— Ὁ Εὐτύχιος τὸναντίον ἐφρόνει, ὅτι τὸσον στενωδῶς ἠνώθησαν ἐν τῷ Χριστῷ αἱ δύο φύσεις, ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη τέλειον κατεπόθη ὑπὸ τῆς θείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὡς σῶμα Θεοῦ δὲν εἶναι ὁμοούσιον τῷ ἡμετέρῳ. Τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου κατεδίδαξεν ἐν Ἐφέσῳ ἡ Γ'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῷ 431, τὴν δὲ τοῦ Εὐτυχοῦς ἡ ἐν Χαλκηδόνι Δ'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῷ 451, τῆς ὑποίας τὰς ἀποφάσεις οἱ μὴ ἀποδεχθέντες ἀπεσχίσθησαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκλήθησαν Μονοφυσίται.

συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου, οὐδέποτε ἀκολούθως διεκόπη, οὐδὲ ἢ ἀδιακόπη. Καὶ ἡ μὲν ἀνθρωπίνη φύσις ἐρκίνεται εἰς τὰς θλίψεις, τὰς ἀδυναμίας, τὰ πάθη, τὸν στυγρὸν, τὸν θάνατον κτλ. ἡ δὲ θεία εἰς τὰ διάφορα θαύματα, ἅτινα ἐπετέλεσε καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται ἐν τῇ Γραφῇ ὡς ἀνοίκειον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ΣΤ'. Οἰκουμένηκὴ Σύνοδος ἐδογματίσεν ἐναντίον τῶν Μονοθελητῶν (1), ὅτι ὅπως ἐν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ Χριστῷ ὑπάρχουσι δύο φύσεις, οὕτως ὑπάρχουσι «καὶ δύο φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία, ἀλλ' ἐπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θελημα καὶ μὴ ἀντιπίπτον ἢ ἀντιπαλεῖον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πανσθενεὶ θελήματι.»

§ 40. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἤρξατο τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τριακостоῦ ἔτους «ὡσεὶ ἔτων τριάκοντα» (Λουκ. γ'. 33.) ἀφοῦ προηγουμένως ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἔλαβε τὴν ἄνωθεν μαρτυρίαν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐπιγγελημένος Μεσσίας. Κατὰ τὸ τριετές διάστημα τοῦ δημοσίου αὐτοῦ βίου περιερχόμενος ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας ἐκήρυσσε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας.

Ἐδίδαξεν ὅτι εἰς καὶ μόνος ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἐν τρισὶ προσώποις, ὅστις ὡς κοινὸς πατὴρ προνοεῖ περὶ πάντων καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· ὅτι ὁ Θεὸς οὕτως ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ συμφιλίωσῃ αὐτὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐπέδειξε τὰ μέγα, δι' ὧν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ συμμετέσχῃ τῆς σωτηρίας καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τῆς πέραν τοῦ τάφου ζωῆς καὶ εὐδαιμονίας. Ἐδίδαξε τὰ δεινὰ τὰ ἀναμένοντα τοὺς μὴ ἀκολουθοῦντας τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν μακαριότητα τῶν πιστῶν αὐτοῦ ὁπαδῶν. Διαβεβαίωσε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὅτι αἱ θλίψεις τοῦ κόσμου τούτου εἶναι αἱ προσωμαρτοῦσαι δυσχέρειαί τῆς μακαρῆς ὁδοπορίας, ἥτις φέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν. Συνέστησε τὴν ὑπομονήν, τὴν πραότητα, τὴν δικαιοσύνην, τὴν εὐτελήρησιν, ἥτις ἐκρίζει τὴν φιλαυτίαν.

(1) Οἱ Μονοθεληταὶ ἐπιθυμοῦντες συνδιλλαγήν τῶν Ὀρθοδόξων πρὸς τοὺς Μονοφυσίτας, ἐνόμισαν, ὅτι εὗρον ταύτην ἐν τῇ φράσει «δύο μὲν ἐν Χριστῷ φύσεις, ἀλλὰ μία ἐνέργεια». Τὴν ἀντιπρακτικὴν ταύτην διδασκαλίαν τῶν Μονοθελητῶν κατεδίκασε τῷ 680 ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ΣΤ'. Οἰκουμένηκὴ Σύνοδος.

τὴν πηγὴν πάσης κηλίας. Ἐδίδασκε τὴν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἀγάπην πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν. Καὶ ἐπὶ τῆς ἐξόχου ταύτης ἀρετῆς τῆς ἀγάπης ἴδρυσεν τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ θρησκείαν. Καὶ γενικῶς εἶπεν ἀπ᾿ήντησε θετικῶς καὶ ἐγκύριως εἰς πάντα τὰ ἐρωτήματα, τὰ ὅποια ἀνεκαθεν ἀπησχολοῦν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἱκανοποίησεν αὐτῷ τοὺς πόθους αὐτοῦ.

Τὰς ὑψίστας ταύτας θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας ἐδίδασκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν διὰ τρόπου ἀρελοῦς καὶ ἀπλουστᾶτου, χωρὶς νὰ μεταχειρίζεται ἐπιχειρήματα καὶ ἀποδεικτικούς συλλογισμούς εἰς τοὺς λόγους του «τὴν διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων» (Ματθ. ζ', 29). Πολλὰκις ἵνα καθιστῆ καταληπτὴν τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὡς ἄριστος παιδαγωγός, μεταχειρίζετο καὶ διαφόρους παραβολάς, οὐδ' αὖτως δὲ ἔπυρον ὅτι ἀπασα ἐν γένει ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ τοιαύτην ἐντύπωσιν καὶ θυμασμὸν ἐνεποιεῖ εἰς τοὺς ἀκούοντας, ὥστε οἱ Ἰουδαῖοι ἐκπεπληγμένοι ὡμολόγησαν ὅτι «οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος» (Ἰωάν. ζ', 46).

Ἐπρεπε δὲ ὁ ἄνθρωπος νὰ γινώσκῃ τὰς πιστευτέας καὶ πρακτέας ἀληθείας, ἵνα δυνηθῆ ἀκολουθῆ τῇ βοηθειᾷ τῆς θείας χάριτος νὰ σωθῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεκάλυψε μόνον πᾶν ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ διδασκτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δὲν ἔπυρεν, ἀλλ' ἐξ'ἀκολουθεῖ εἰσέτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν πειρῶν καὶ διδασκάλων αὐτῆς.

§ 41. Ἡ ἀναμαρτησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγένετο μὲν τέλειος καὶ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν, ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτίας. Ἡ ἀναμαρτησία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν σιτηρίζεται ἐπὶ τῶν ἐξῆς.

Ἐν πρώτοις ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἐκ τῆς ὑπερφουοῦς αὐτοῦ γεννήσεως ἦτο ἀπ᾿ἀλλαγμένους πάσης πρὸς τὸ κακὸν κλίσεως, διότι ἐγεννήθη οὐχὶ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θελήματος Θεοῦ καὶ ἐκ τῆς ὑπεραγίας Παρθένου Μαρίας, προκαταβεβίαιης παντὸς ῥύπου τῆς ἁμαρτίας τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (Λουκ. α' 28). (1)

(1) Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἡ Παρθένος Μαρία συλληφθεῖσα ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἄννης, ἔφερε μὲν τὸ προκαταρκτικὸν ἁμάρτημα, ἦτο ὅμως ἀπ᾿ἀλλαγμένη πάσης προσωπικῆς ἁμαρτίας. «Ὅτε δὲ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ προσεφώνησεν αὐτῇ τὸ «Χαῖρε κεχαριστωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ εὐλόγημένη σὺ ἐν γυναῖξιν!» (Λουκ. α' 28), ἐκαθάρίσθη τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παν-

Δεύτερον δὲ καθ' ὅλον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ βίον ἔζησεν ἀνευ ἁμαρτίας. Οὐ μόνον ἐδίδαξε τὴν ὑψίστην καὶ τελειοτάτην ἠθικὴν, ἀλλὰ καὶ ἐφῆρμωσε ταύτην εἰς ἑαυτὸν γενόμενος τύπος καὶ ὑπογραμμὸς πάσης ἀρετῆς. Τίνα γνώμην περὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ εἶχον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, δεικνύουσι πρὸ πάντων οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου, ὅστις λέγει περὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, ὅτι «ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» (Α΄ Πέτρ. 6' 22). Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος πεποισθῶς εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ ἑαυτοῦ βίου, ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν Ἰουδαίους τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο «τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;» (Ἰωάν. 7' 46). Οὐδεὶς δὲ εὑρέθη ποτέ, ὅστις νὰ ἐλέγξῃ τὸν Ἰησοῦν ζῶντα ἢ τεθνεῶτα περὶ ἁμαρτίας ἢ περὶ παραπτώματος ἢ περὶ ἠθικῆς τινος ἀτελείας. Ἐν γένει τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τὸ μοιχευτικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον ἀγιότητος, εἶναι ἡ ζῶσα πραγματοποιήσις τῆς ἀρετῆς.

§ 42. Ὁ Σταυρικὸς θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐπεσφράγισε τὸν ἐπὶ γῆς βίον αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου τὸν ὁποῖον ὑπέστη ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Ἐὰν τὸ ἐπὶ γῆς ἔργον τοῦ Ἰ. Χριστοῦ περιωρίζετο μόνον εἰς τὸ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ διδασκαλία αὐτῆ θὰ ἦτο ἀνεπαρκὴς εἰς σωτηρίαν, ὡς εἶναι ἀνεπαρκὴς εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ πάσχοντος καὶ ἡ παραμυθία τοῦ ἱατροῦ ἀνευ φαρμάκων. Διὰ τοῦτο ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ὡς ὁ ἀληθὴς Σωτὴρ τοῦ κόσμου, δὲν ἐδίδαξε μόνον, ἀλλὰ συμπληρῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ, προσῆνεργηεν ἑαυτὸν ἕως ἁνίκα ἔμωμον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἵνα ἐξευμενίσῃ τὴν θείαν δικαιοσύνην καὶ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Ὁ ἐπονεϊδιστὸς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατος(1) καὶ τὰ πάθη τοῦ Ἰ-

τὸς ρύπου τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐγένετο αὕτη δοχεῖον ἕξιον τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία κηνοτομήσασα καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπὶ Πίου τοῦ Θ' τῷ 1854, διδάσκει ὅτι ἡ σύλληψις τῆς Παρθένου Μαρίας ὑπῆρξεν ἄσπιλος (immaculata conceptio), ἤτοι δίχα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἐναντίον τῆς μαρτυρίας τοῦ Παύλου λέγοντος «ὅτι πάντες ἥμαρτον» (Ῥωμ. ε' 12) καὶ τῆς ὁμοφώνου διδασκαλίας τῶν Πατέρων, καθ' ἣν πᾶς ἀνεξαιρέτως κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους συλληφθεὶς, ὑπόκειται εἰς τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν.

(1) Ὁ διὰ τοῦ Σταυροῦ θάνατος ἦτο ποινὴ βδελυκτὴ καὶ ἐπονεϊδιστὴς, ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς ἀτιμωτέρας κακούργους.

ηοῦ ἀντικατέστησαν, κατὰ τὰς ἀνεξιχνιάστους βουλάς τοῦ Ὑψίστου, τὴν ποινήν, τὴν ὁποίαν ὄφειλε νὰ ὑποστῇ ἡ πρὸ τοῦ Θεοῦ ἐνοχος ἀνθρωπότης· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρτης τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα» (Γαλ. γ' 13) καὶ «ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. ε' 8). Ὡστε ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς θυσία, δι' ἧς ἐξίλειώθη πληρέστατα ἡ θεία δικαιοσύνη, συνεφιλιώθη ὁ ἀνθρώπος μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐλυτρώθη ἀπὸ τῆς κατάρτης καὶ τοῦ θανάτου· «ἐχθροὶ ὄντες—ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος—κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ» (Ρωμ. ε' 10).

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξίλαστηρίου ταύτης θυσίας ἐπεκτείνονται ἐπὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς πρὸ τῆς ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ ζήσαντας καὶ τοὺς μετ' αὐτήν. Ὁ Ἰ. Χριστὸς ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ὅλου τοῦ κόσμου (Α'. Ἰωάν. β' 2).

§ 43. Ἡ εἰς τὸν Ἄδην κάθοδος τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰ. Χριστοῦ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀποχωρισθεῖσα ἀπὸ τοῦ σώματος κατέβηεν ὅμοι μετὰ τῆς θεότητος εἰς τὸν Ἄδην, τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ κατετέθη ἐντὸς μνήματος σφραγισθέντος καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν φυλασσομένου. Κατεβῶν δὲ ὁ Κύριος εἰς τὸν Ἄδην καὶ κηρύξας σωτηρίαν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἐν αἰχμαλωσίᾳ κρατούμενους, κατέλυσε τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ ἀπήλλαξε τοὺς προσδοκῶντας τὴν ἐλευσίαν αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτόν, οἳοι ἦσαν οἱ Προφῆται καὶ οἱ δίκαιοι τῆς Π. Διαθήκης.

Ἡ διδασκαλία αὕτη τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀποδεικνύει τὸν καθολικὸν χαρακτῆρα τῆς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολυτρώσεως, διότι δὲν ἔπρεπε νὰ μείνωσιν ἀμέτοχοι τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας καὶ οἱ πρὸ τῆς ἐλευσεως τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν κόσμον ὀρθῶς καὶ δικαίως βιώσαντες.

§ 44. Ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ἡ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰ. Χριστὸς κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ταφῆς αὐτοῦ διακρήξας ὡς Θεὸς τὰ τοῦ Ἄδου δεσμὰ καὶ καταπατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἐγένετο οὕτως ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Ἀνάστασιν λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἔγερσιν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἐνωσιν αὐτοῦ μετὰ τῆς ψυχῆς, καθότι

τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἐνταφιασθὲν διαφθορὰν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἐξῆλθε τοῦ τάφου ἀθαρτον καὶ θεωμένον.

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰ. Χριστοῦ εἶναι γεγονός ἀναντίρρητον. Ἐν μὲν τῇ Π. Διαθήκῃ προαναγγέλλθη ὑπὸ τῶν προφητῶν (1) καὶ προεικονίσθη διὰ τῆς τριήμερου διακμνῆς τοῦ Ἰωάν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους. Ἐν δὲ τῇ Κ. Διαθήκῃ οἱ μὲν Εὐαγγελισταὶ ἀρρογοῦνται λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, πολλαχοῦ δὲ τῆς Κ. Διαθήκης σαφῶς μαρτυρεῖται, ὅτι ἠγγέρθη ὁ Κύριος ὄντως καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας μέχρι τῆς ἀναλήψεως ἐνεφανίζετο ἰδίᾳ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ (2), μεθ' ὧν συνέφαγε καὶ συνέπιε, βεβαιῶν οὕτω τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν (Πράξ. ι'. 41).

Ὁ Ἰ. Χριστὸς διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐβεβαίωσε ἡμᾶς, ὅτι ἡ θεία δικαιοσύνη ἀπεδέξατο τὸν θάνατον αὐτοῦ ὡς ἱκανοποίησιν πληρεστάτην διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν δὲ ὁ Ἰ. Χριστὸς δὲν ἀνίστατο θά ἦτο ἀπόδειξις ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δὲν ἱκανοποιήθη τελείως καὶ ἡμεῖς εὐρισκόμεθα εἰσέτι ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαίᾳ ἡ πίστις ὑμῶν ἔτι ἐστέ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν» (Α'. Κορ. ιε'. 17).

Ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου στηρίζεται καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως. «Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κληθηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ζῆσι: σὺν

(1) Ὁ Προφήτης Δαυὶδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λέγει: «Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς Ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθορὰν» (ιε'. 10). Ὁ Ἄσπης ὁμοίως: «Ποῦ σου θάνατος, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, Ἄδην, τὸ νίκος;» (ιγ'. 14).

(2) Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς ἐμφανίσεις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. α'. Εἰς τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν (Μαρκ. ιε'. 9. Ἰωάν. κ'. 11-18).—β'. Εἰς τὰς λοιπὰς γυναῖκας (Ματθ. κη'. 8-10).—γ'. Εἰς τὸν Πέτρον (Λουκ. κδ'. 34. Α'. Κορ. ιε'. 5).—δ'. Εἰς τοὺς δύο μαθητὰς τοὺς πορευομένους εἰς Ἐμμαοὺς (Μαρκ. ιε'. 12. Λουκ. κδ'. 13-33).—ε'. Εἰς τοὺς δέκα ἀποστόλους ἐν Ἱερουσολύμοις τῶν θυρῶν κεκλεισμένων (Ἰωάν. κ'. 19-23). Πᾶσαι αὗται αἱ ἐμφανίσεις ἐγένοντο κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως.—ς'. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας εἰς τοὺς ἑνδεκά Ἀποστόλους κεκλεισμένων τῶν θυρῶν (Ἰωάν. κ'. 26-29).—ζ'. Εἰς ἑπτὰ μαθητὰς παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Τιβεριάδος (Ἰωάν. κη'. 1-14).—η'. Εἰς τοὺς ἑνδεκά μαθητὰς ἐπὶ τινος ὄρους τῆς Γαλιλαίας (Ματθ. κη'. 16-20).—θ'. Εἰς πεντακοσίους καὶ ἐπέκεινα ἀδελφοὺς (Α'. Κορ. ιε'. 6).—ι'. Εἰς τὸν Ἰάκωβον (Α'. Κορ. ιε'. 7).—ια'. Εἰς τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναλήψεως (Λουκ. κδ'. 50. Πράξ. α'. 9-10).—ιβ'. Εἰς τὸν Παῦλον, ὅτε ἐπορευετο εἰς Δαμασκόν (Πράξ. θ'. 3-5. Α'. Κορ. ιε'. 8).

αὐτῶ» (Α΄ Θεσ. δ΄, 14). Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς καλεῖται πρωτότοκος τῶν νεκρῶν καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων (Κίλ. α΄, 18. Α΄ Κορ. ιε΄, 20).

§ 45. Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις καὶ ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καθέδρα.

Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καθέδρα αὐτοῦ μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς (1) καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὡς οὐσιώδεις ἄρθρον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ ἀναστάσεως ὁ Ἰ. Χριστὸς ἀνελήθη μετὰ τοῦ θεωθέντος ἤδη σώματος αὐτοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀποῦ πρότερον ὑπεσχέθη εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὅτι θὰ πέμψῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἵνα στηριζῇ καὶ ὁδηγῇ αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν (Λουκ. κδ΄, 36 κ. ἐξ.).

Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἄνοδος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὴν δόξαν καὶ τὸν θρίαμβον αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Διὰ τοῦ ὑπερφυσικοῦ τούτου γεγονότος ἐθεθαίωσεν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ, ὅτι ἀνέφξεν ἐλευθέραν τὴν εἰσοδὸν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν· «Πορεύομαι ἐτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, ἵ.α. ὅπου εἰμι ἐγώ, καὶ ὑμεῖς ἦτε» (Ἰωάν. ιδ΄, 2, 3). Διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς καλεῖται καὶ προὐδρομος ὡς ἀνάθις· πρῶτος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀνοίξας ἡμῖν τὴν ὁδόν· ὅπως καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ ἐκεῖ. (Ἐβρ. τ΄, 20) Ἐὰν δὲ ὁ Ἰ. Χριστὸς δὲν εἰσῆρχετο μετὰ τοῦ ζῶντος αὐτοῦ σώματος εἰς τὸν οὐρανόν, οὐδέποτε θὰ ἐπιστεύομεν ὅτι τὰ σώματα ἡμῶν θὰ ἦσαν ἕξια τῆς αἰωνίου μακαριότητος.

Ἡ δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καθέδρα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ σημαίνει τὴν δόξαν, ἣν ἔλαβεν ἡ θεωθεῖσα ἀνθρωπίνη αὐτοῦ φύσις διότι ἀνέλαβε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ διηνεκῶς ἐν οὐρανῷ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ (Ἐβρ. ζ΄, 25).

(1) Ὁ Λουκᾶς διηγεῖται σαφῶς τὰ κατὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ (Λουκ. κδ΄ 50, 51. Πράξ α΄ 9-11), ὁμοίως καὶ ἀλλαγῶν τῶν Εὐαγγελίων (Μαρκ. ιε΄ 49 Ἰωάν. γ΄ 13) γίνεται μνηεὶα τῆς Ἀναλήψεως.

ΚΕΦ. Γ΄

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

§ 46. Ἄρθρον Η΄ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

«Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.»

Τὸ Η΄ ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος. Περιέχεται δὲ ἐν αὐτῷ ἡ διδασκαλία ὅτι ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱόν, διότι καὶ τοῦτο εἶναι Θεὸς τέλειος, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἔχων πάσας τὰς ιδιότητες τῆς θείας φύσεως, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι ἀνήκει ἡ αὐτὴ θεία τιμὴ, προσκύνησις καὶ λατρεία αὐτῷ, ἧτις ὀφείλεται καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱόν, ὅτι ὡς Θεὸς λαμβάνει τὴν ὕπαρξιν ἐκπορευτῶς παρὰ τῆς μόνης πηγῆς τῆς θεότητος, τοῦ Πατρὸς, καὶ τέλος ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Προφῆτας, οἵτινες μετέδωκαν εἰς τὸν κόσμον προφορικῶς ἢ γραπτῶς τὰ θεία ῥήματα.

§ 47. Ἡ θεότης τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ θεότης τοῦ τρίτου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Οὕτως ἀποδίδονται εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα πάντα αἱ θεαῖαι ιδιότητες καὶ ρητῶς ἀποκαλεῖται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ Θεός. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει τοὺς πιστοὺς ναὸν Θεοῦ «Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν» (Α΄ Κορ. γ΄, 16). Ὁ δὲ Πέτρος ἐλέγχων τὸν Ἀνανίαν, νοσηρισθέντα μέρος τοῦ τιμήματος τοῦ πωληθέντος αὐτοῦ κτήματος, λέγει: «Ἀνανία, διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;... Οὐκ ἐψεύσω ἄνθρωποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ» (Πράξ. ε΄, 3-4).

Τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπολέμησε κατὰ τὸν Δ΄, αἰῶνα ὁ Μακεδόνιος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι Θεὸς ὡς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Υἱοῦ καὶ δούλος καὶ ὑπηρετὸς τοῦ Πατρὸς. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μακεδονίου, Πνευματομάχοι ὀνομασθέντες, ἠλέγχθησαν ὑπὸ τῶν διαπρεπεστέρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ καταδικάσθησαν ὑπὸ τῆς

Β'. Οικουμενικῆς Συνόδου, ἣτις ὑπεστήριξε τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀνακηρύξασα αὐτὸ ἅγιον, κύριον, ζωοποιόν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον.

§ 48. Ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ, ἐκπορεύεται, ἥτοι λαμβάνει τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, ἀδιδίως ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅπως καὶ ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἀδιδίως ἐκ τοῦ Πατρὸς, διότι ἐν τῇ θεότητι ὑπάρχει μία ἀρχή, μία αἰτία. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰπὼν: «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ» (Ἰωάν. ιε', 26).

Τὸ γραφικὸν τοῦτο χωρίον ἔχουσα ὑπ' ὄψει ἡ Ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐδουμάτισεν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστewος, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ δὲν λέγεται μὲν ρητῶς ἐν τῇ Γραφῇ, οὔτε ἐν τῷ Συμβόλῳ, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ἡ χοῆσις τῶν ρημάτων πέμπειν καὶ ἐκπορεύεσθαι ἐν τῷ προμνησθέντι χωρίῳ κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ ἡ τοῦ λόγου ἀκολουθία ἀποδεικνύουσι ἰκανῶς, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ὁμοίως δὲ αἱ λέξεις τοῦ Π' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου, τεθεῖται ὡς ἔχουσι, δεικνύουσι τὸ φρόνημα τῶν συνταξάντων αὐτὸ Πατέρων περὶ τοῦ ὁμοσπίμου τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως αὐτοῦ.

Ἐὰν δὲ λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς πέμψει τὸν Παράκλητον παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀλλαγῶν ὅτι ὁ Πατὴρ πέμψει τὸ Πνεῦμα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἱ. Χριστοῦ, (1) ταῦτα δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' εἰς τὴν ἐν χρόνῳ ἀποστολὴν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἣτις συνδέεται πρὸς τὸν Υἱόν. Ὡστε διὰ τῶν λέξεων «Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται» ὀρίζεται τὸ προσωπικὸν ἰδίωμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἥτοι τὸ ἐκπορευτὸν αὐτοῦ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς.

(1) «Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα» (Ἰωάν. ιδ', 26). Ὁμοίως «Ἐὰν μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς» (Ἰωάν. ιε', 7).

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία δοξάζει, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται οὐ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (procedit ex patre filioque(1)). Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν Παπιστῶν ἀντίκειται εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Πλὴν δὲ τούτων καταλύει τὴν μοναρχίαν ἐν τῇ Θεότητι καὶ εἰσάγει δύο ἀρχάς, ἥτοι μίαν τὸν Πατέρα διὰ τὸν Υἱόν, καὶ ἑτέραν ἀρχὴν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

§ 49. Ἡ εἰς τὸν κόσμον ἀποστολὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ ἐνέργεια Αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πιστῶν.

Ἡ εἰς τὸν κόσμον ἀποστολὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν χρόνῳ γίνεται, ὡς προερρήθη, διὰ τοῦ Υἱοῦ. Οὕτω κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατήλθε τῇ μεσιτείᾳ αὐτοῦ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους, ἐρώτισεν αὐτοὺς καὶ θεμελίωσε τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὸ ἅγιον Πνεῦμα παραμένει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ μεταδιδόμενον εἰς πάντας τοὺς πιστοὺς ἐνεργεῖ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν διὰ τῆς Θείας χάριτος.

Λέγεται δὲ Θεία χάρις ἡ ἐνέργεια ἐκείνη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἥτις διὰ τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ ἱ. Χριστοῦ μεταδιδυμένη δωρεάν εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἐνεργεῖ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀναγέννησιν καὶ σωτηρίαν. Καὶ ἐν πρώτοις τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατὰ τὸ θεῖον κήρυγμα φωτίζει τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διεγείρει ἐν αὐτῷ τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν

(1) Ἡ διδασκαλία περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἅπαντα κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Λύγουστίνῳ. Πρῶτη δὲ ἡ ἐν Φολέωφ τῆς Ἰσπανίας Σύνοδος (589) εἰσήγαγεν ἐν τῷ Σymbolῷ τῆς πίστεως τὴν προσθήκην πρὸς καθάραισιν τῆς πλάνης τῶν Ἀρειανῶν Γόθων, ἀρνούμενων τὸ ὁμοίωμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Τὴν προσθήκην ταύτην βραδύτερον Κάρολος ὁ Μέγας διὰ πολιτικούς λόγους ἐπεκύρωσεν εἰς τὴν ἐν Ἀκβιγράνῳ Σύνοδον (809). Ἀλλ' ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Λέων ὁ Γ' (816) οὐ μόνον ἀπέρριψε τὴν προσθήκην, ἀλλὰ καὶ ἐνεχάρησε τὸ Σymbolον ἀνόθευτον ἐπὶ δύο ἀρχαίων πλακῶν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «haec Leo posui amore et cautela orthodoxae fidei.» Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ διδασκαλία τοῦ filioque διεδίδετο ἐν τῇ Δύσει, κατὰ δὲ τὸν Θ' αἰῶνα ὁ Πάπας Νικόλαος ὁ Α' ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν κακοδοσίαν ταύτην εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐρρωμένως κατεπολεμήθη ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου. Δυστυχῶς τὴν ἄτοπον ταύτην δόξαν αὐθαγρέτως εἰσήγαγεν εἰς τὸ Σymbolον τῆς πίστεως ὡς θεμελιῶδες δόγμα ὁ Πάπας Βενέδικτος ὁ Η' κατὰ τὸ 1014, γενόμενος ὁ μόνος καὶ ἀληθὴς τοῦ σχίσματος αἴτιος. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἀποδέχονται καὶ οἱ Διαμαρτυρούμενοι.

τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Τὸν οὕτω διὰ τῆς πίστεως καὶ διὰ τῆς μετανοίας παρασκευασθέντα ἄνθρωπον ἢ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος δικαιοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἤτοι καθίρει ἀπὸ τοῦ ρύπου τῆς ἀμαρτίας, ἀπαλλάσσει αὐτὸν πάσης εὐθύνης καὶ καθιστᾷ πράγματι δικαίον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Ἦνα δικαιοθῆῃ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐντελῶς παρὰ τῷ Θεῷ, δὲν πρέπει ἡ πίστις νὰ περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν φιλήν ἀποδοχὴν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, ἀλλὰ δεῖν νὰ εἶναι ζῶσα καὶ ἐνεργός, δηλ. νὰ ἐκδηλοῦται καὶ ἐξωτερικῶς δι' ἔργων ἀγαθῶν. Τὰ ἀγαθὰ ἔργα εἶναι τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐνεργουμένης ζωσῆς πίστεως. Ὁ δὲ πιστὸς ὁ μὴ ἐπιτελῶν ἔργα ἀγαθὰ εἶναι ἐστερημένος τῆς θείας χάριτος καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν δικαιούται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος λέγει ὅτι «ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἐστίν» (β', 26) καὶ ὅτι «ἐξ ἔργων δικαιούται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον» (β', 24).

Βοηθούμενος λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, οὐδεὶς νὰ προσπαθῆ πάντοτε, ἵνα αἱ πράξεις αὐτοῦ ὡς σύμφωνοι πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Οὕτω δὲ προκόπτων ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα καὶ τελειοποιούμενος ἐν τῇ ἀρετῇ δύναται νὰ τύχῃ τοῦ ἁγιασμοῦ αὐτοῦ ἢ τῆς πλήρους αὐτοῦ σωτηρίας. Κατὰ ταῦτα μόνη ἡ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη πίστις (Γαλ. ε' 6), ταῦτόν εἶπεν ἡ πίστις καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα, δικαιούσι τὸν ἄνθρωπον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. (1)

§ 50. Ὅριον τῆς ἀγιότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀγιότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πάντοτε ἐπιδεκτικὴ ἀναπτύξεως καὶ προόδου, διότι αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Θεοῦ θελήματος εἶναι τοσαῦται

(1) Ἡ δικαιοσύνη πολλοῦ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου παρίσταται ὡς τελομένη «ἐκ πίστεως καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου» (Ρωμ. γ' 28 κτλ.), παρὰ δὲ τῷ Ἰακώβῳ «ἐξ ἔργων καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον» (β' 24). Οἱ δύο οὗτοι τρόποι τῆς δικαιοσύνης ὁρθῶς ἐννοούμενοι δὲν ἀντιφάσκουσιν, ἀλλὰ συμπληροῦσιν ἀλλήλους. Ὁ μὲν Παῦλος ἀποτεινόμενος πρὸς Ἰουδαίους καὶ ἔθνικοὺς ἐκτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ εὐρισκομένους, λέγει, ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν, δι' ὧν ἀγωνίζονται νὰ δικαιωθῶσι πρὸς τὸν Θεοῦ, εἶναι ἀνεφάρμακα πρὸς τοῦτο καὶ ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως ἐπιτυγχάνεται ἡ δικαιοσύνη. Ὁ δὲ Ἰακώβος ἀποβλέπων εἰς τὴν Χριστιανὴν διδασκίαν, λέγει ὅτι μόνη ἡ πίστις ἢ ἐπιπόλαιος, μὴ συνοδευομένη ὑπὸ τῶν ἔργων, δὲν δύναται νὰ δικαιώσῃ αὐτοὺς. Ὅτι δὲ ὁ Παῦλος δικαιούσαν πίστιν ἐννοεῖ τὴν ἐν ἔργοις ἀγαθῶς ἐκδηλουμένην, δηλοῦται καὶ ἄλλοθεν μὲν, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς, ἐνθα λέγει, ὅτι «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομὴ τίς ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (ε' 6). Ὡστε οὐδεμία ἀντίφασις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀφοστέρων τῶν Ἀποστόλων.

ὥστε οὐδεὶς δύναται νὰ εἶπῃ ὅτι ἐπλήρωσε ταύτας καθ' ὀλοκληρίαν καὶ κατὰ πάντα τέλειος γινόμενος δὲν ἔχει ποῦ νὰ προσχωρήσῃ. Ἡ τελεία ἀγιότης ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν. Ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ παρίσταται ὁ Θεὸς λέγων· «Ἄγιοι γένησθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι» (Α΄ Πέτρ. α' 16. Λευίτ. ια' 44) πλὴν διὰ τούτων δὲν ἐννοεῖται ὅτι ὀφείλομεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἀγιότητος μετὰ τοῦ Θεοῦ, διότι τοῦτο ἀνθρωπίνως εἶναι ἀδύνατον, ἀλλ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει πάσῃ δυνάμει νὰ τείνῃ εἰς τὴν θείαν ταύτην τελειότητα, ἢ ἀγιότητος δηλ. τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐλαττήριον τῆς ἡμετέρας. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμολογεῖ ὅτι διὰ μόνῃς τῆς θείας συνεργείας κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ μόνον, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ φθάσῃ τὴν τελειότητα τοῦ Θεοῦ· «οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι· διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω (1)

Καίτοι δὲ ἡ ἀγιότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πάντοτε ἐπιδεικτικὴ τελειοποιήσεως, ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος λογίζεται ὅτι ἔφθασεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ τελειότητος, ὅταν ἡ ἐν αὐτῷ θεία χάρις τῆς συνεργείας αὐτοῦ ἀρξῆται καρποφοροῦσα ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς. Τὰ ἀγαθὰ ἔργα ὁ Ἀπόστολος καλεῖ καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε' 23).

§ 51. Σχέσις τῆς θείας χάριτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ σχέση τῆς θείας χάριτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἶναι ἡ ἐξῆς κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θεία χάρις προκατάρχεται τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οὐδὲν ὅμως ὁμοῦ βιάζει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, οὐδὲ σύρει αὐτὴν ἀναγκαστικῶς εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ μόνον συνεργεῖ αὐτῇ, οὕτως ὥστε ἐπαρτίζεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποδεχθῇ ἢ μὴ

(1) (Φιλ. γ' 12). Οἱ Παπισταὶ δοξάζουσι ὅτι οἱ ἅγιοι διέπραξαν ἔργα ὑπερβαίνοντα τὸ μέτρον τῶν ἀναγκάσιων εἰς σωτηρίαν. Ταῦτα καλοῦσιν ὑπέρτακτα ἔργα (opera supererogationis). Τὰ περιττεύοντα ταῦτα ἀγαθὰ ἔργα ταμειούμενα ἐν ἰδιαιτέρῳ θησαυροφυλακείῳ, διονέμει μόνον ὁ Πάπας ἀντὶ χρημάτων ὑπὲρ ἐκείνων, ὅτινες ὑστεροῦσιν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἐκδίδων τὰς λεγομένους λυσιπόουσιν ἀφέσεις (indulgentiae). Ἡ διδασκαλία αὕτη ἀντίκειται εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἥτις διδάσκει ὅτι οὐδεὶς ἔπραξεν ὑπὲρ τὸ καθήκον (Φιλ. γ' 12. Λουκ. ιζ' 10) καὶ ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἔργα εἶναι προσωπικὰ καὶ ἀμεταβίβαστα εἰς ἄλλους (Ματθ. κε' 8-9).

τὸ σωτήριον ἔργον τῆς θείας χάριτος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφων τοῖς Κορινθίσις λέγει: «συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δεῖξασθαι ὑμᾶς.» (Β΄ Κορ. Γ΄ 1). Ὅθεν ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κοινὸν ἔργον τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς θελήσεως αὐτοῦ (1).

Ἐκ τῆς τοιαύτης σχέσεως τῆς θείας χάριτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐξηγεῖται καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ Θεοῦ, καθ' ὃν οὗτος προορίζει τινὰς μὲν τῶν ἀνθρώπων εἰς σωτηρίαν, τινὰς δὲ εἰς ἀπώλειαν. Ἄλλ' ὁ προορισμὸς οὗτος δὲν εἶναι ἀπόλυτος καὶ εὐθαίρετος, ἀλλὰ σχετικὸς στηριζόμενος ἐπὶ τῆς θείας προη γνώσεως. Ὁ Θεὸς δηλ. ὡς παντογνώστης γινώσκει ἐκ τῶν προτέρων πῶς ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων θὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ καὶ προορίζει αὐτὸν ἀναλόγως τῶν πράξεων αὐτοῦ. «Ὅς προέγνω καὶ προώρισε... οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν, οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε» (Ρωμ. ν' 29,30). Ἔννοεῖται δὲ ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ Θεοῦ οὔτε ἐπιδρᾷ παντάπασι ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ματαιοῦται οὗτος ὑπὸ ταύτης. Διὰ τοῦτο ἡ ἁγία Γραφή ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐπαναλαμβάνει, ὅτι: «ὁ Θεὸς ἀποδώσει ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐστὶ προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ» (Ρωμ. β' 6, 11).

ΚΕΦ. Δ΄

ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

§ 52. Ἄρθρον Θ΄. τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

«Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο πραγματεύεται περὶ Ἐκκλησίας, διδάσκον ἡμᾶς ὅτι ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν εἰς μίαν, ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστο-

(1) Ὁ Πελάγιος συνεπῆς πρὸς τὴν περὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐφρόνει, ὅτι ὁ ἀνθρώπος δύναται νὰ σωθῇ μόνος ἀνευ τῆς θείας χάριτος. Τὸν Πελάγιον ἐπολέμησεν ὁ Ἀύγουστινός, ὅστις ὁμοίως περιέπεσεν εἰς ἕτερον ἄσπον. ἀποδεχθεὶς ὅτι ὁ ἀνθρώπος μετὰ τὴν πᾶσιν ἀπώλεσεν ὅλως τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ καὶ οὐδὲν ἀγαθὸν δύναται νὰ πράξῃ, τὴν δὲ σωτηρίαν αὐτοῦ ἐνεργεῖ ἀποκλειστικῶς ἡ θεία χάρις, πρὸς ἣν δὲν δύναται ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀντιστῇ. Χωρῆσας δὲ ἐτι περαιτέρω, ἀπέδεξε τὸν ἀπόλυτον προορισμόν, διδασκαλίαν ἧτις ἀντίκειται πρὸς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, τοῦ θέλοντος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ ἧτις ἐκμηδενίζει πᾶν ἐλατῆριον πρὸς τὴν ἀρετὴν. Τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀυγουστίνου ἀποδέχονται οἱ Καθολικισταί.

λικήν Ἐκκλησίαν. Καί ἐνταῦθα νοεῖται ἐκ τῶν προηγουμένων τὸ ῥῆμα πιστεύω ἀλλ' ἡ Ἐκκλησίαι εἶναι ὑποκείμενον πίστεως οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καθ' ὃν καὶ ἡ ἀγία Τριάς. Πιστεύοντες εἰς τὸν Θεόν, πιστεύομεν εἰς τὸν ποιητὴν καὶ προνοητὴν τοῦ παντός, πιστεύοντες δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πιστεύομεν εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, πεπειθότες ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δινημένοι τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ὅτι αὕτη οὐδέποτε δύναται νὰ ὑποπέσῃ εἰς πλάνην (Ἰωάν. 15'. 13).

§ 53. Ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκκλησία (ἐκ τοῦ ἐκκαλεῖν) σημεῖνει κατὰ τοὺς ἀρχαίους τὴν ἐννοητὴν συνέλευσιν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν πρὸς κοινὴν συζήτησιν διαφορῶν ὑποθέσεων. Τὴν λέξιν ταύτην μετεχειρίσθη ὁ Χριστιανισμός, ἀλλ' εἰς ἔννοιαν ὑψηλοτέραν καὶ πνευματικωτέραν, ὀνομάσας Ἐκκλησίαν τὸ ἄθροισμα πάντων τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων.

ὑπὸ ὁμοδόξον ἔννοιαν Ἐκκλησία λέγεται ἡ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἰδρυθεῖσα κοινὴν ἀνθρώπων, οἵτινες ἔχουσι μίαν πίστιν, μετέχουσι τῶν αὐτῶν μυστηρίων καὶ διαιροῦνται εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς τὸν διακόνον κλήρον, ὅστις ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς τὸν Ἰ. Χριστόν. Πάντες οὗτοι ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, κεφαλὴ τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ Χριστός (1).

§ 54. Αἱ ιδιότητες τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολική. Ἡ Ἐκκλησία λέγεται μία, διότι ὁ Ἰ. Χριστός ἰδρυσεν ἐπὶ τῆς γῆς μίαν Ἐκκλησίαν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς διαφόρους αἱρέσεις. Καίτοι δὲ ὑπάρχουσι πολυάριθμοι Χριστιανικαὶ Κοινότητες διαφέρουσαι κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα, ἐν τούτοις πᾶσαι αὗται συνδεόμεναι διὰ τῆς πίστεως, ἀγιάζόμεναι διὰ τῶν αὐτῶν μυστηρίων καὶ διοικούμεναι ὑπὸ κανονικῶν ποιμένων ἀποτελοῦσιν ἓν σῶμα, τὸ ὅποιον ἔχει μίαν κεφαλὴν τὸν Ἰ. Χριστόν (Ἐρ. δ'. 15, 16). Ἐνθα τὰ στοιχεῖα ταῦτα τῆς ἐνότητος ἐλλείπουσιν, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἀληθὴς Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο ἀποκόπτονται

(1) Ὁμοίως Ἐκκλησία καλεῖται μετωνομικῶς καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ συνέρχονται οἱ πιστοὶ πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

τῆς Ἐκκλησίας ὡς σεσηπότες μέλη οἱ ἐξομῶνται, οἱ αἰρετικοὶ καὶ οἱ σχισματικοὶ (1).

Ἁγία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἅγια (τ.ἔ. καθαρὰ, ἄμωμος) α') ὡς ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἰ. Χριστοῦ, ὅστις ἐστὶν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἅγιος καὶ ὅστις ἐαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς: «ἵνα ἡ ἅγια καὶ ἄμωμος» (Ἐφ. ε'. 27) καὶ β') διότι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀγιάζονται διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν μυστηρίων. Οὐδόλως δὲ καταστρέφεται ἡ ἀγιότης τῆς Ἐκκλησίας, διότι ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ ἐκτὸς τῶν ἁγίων καὶ ἁμαρτωλοὶ, καθότι ὁ κύριος σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ ἀγιάξῃ τοὺς πάντας. Τὸν χαρακτηριστῆρα τοῦτον τῆς Ἐκκλησίας ὑπέδηλωσεν ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ζιζανίων (Ματθ. 13', 24), τῆς σαγῆνης τῆς βληθείσης εἰς τὴν θάλασσαν (Ματθ. 13', 47—50) καὶ τοῦ γάμου, εἰς ὃν ἐκλήθησαν πονηροὶ καὶ ἀγαθοὶ (Ματθ. 22' 2 καὶ ἐξ.).

Καθολικὴ. Ἡ Ἐκκλησία λέγεται καθολικὴ, διότι δὲν ἀποβλέπει εἰς ὀρισμένην τάξιν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔχει προορισμὸν νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἄνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ γλώσσης, τάξεως καὶ καταστάσεως (Ματθ. 28', 31, Μαρκ. 16', 15 Ματθ. 28', 13), ἵνα οὕτω κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Κυρίου «γενήσεται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνὴν» (Ἰωάν. 10', 16). Ἐπίσης λέγεται καθολικὴ, διότι προῶριστα νὰ ὑπάρχῃ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος «καὶ πύλαι Ἰερουσολῶν οὐ κατασφύσονται αὐτῆς» (Ματθ. 16', 18).

Ἀποστολικὴ δὲ καλεῖται ἡ Ἐκκλησία, διότι ἰδρῦθη μὲν ὑπὸ Ἰ. Χριστοῦ, ἀλλ' ἐκηρύχθη καὶ ἐξηπλώθη εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων. Διατηρεῖ δὲ σῶαν καὶ ἀπρὸςποιήτον τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀποστόλων ὡς ἐπὶ θεμελίων λίθων στηρίζεται ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας (Ματθ. 16', 18 Ἐφ. 2', 20 Ἀποκ. 2', 14). Τὴν ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας συνιστᾷ ἐπίσης καὶ ἡ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων διήκουσα διαδοχικὴ σειρά τῶν Ἐπισκόπων. Ὅπου ὁ δεσμὸς οὗτος διερράγη ἢ καινοτομία τις εἰσεχώρησεν ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη ἀπόλλυσι τὸ δικαίωμα τῆς ἀποστολικότητος.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ὡς δεικνύνται ἐκ τῶν ἐν τῷ Συμβόλῳ

(1) Ἐξομῶνται λέγονται οἱ ἀπαρνούμενοι τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, αἰρετικοὶ οἱ διαστρέφοντες τὰς δογματικὰς ἢ ἠθικὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, σχισματικοὶ δὲ οἱ ἀπειθούντες εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ εὐταξίαν.

τῆς Πίστεως ἰδιωτήτων αὐτῆς, μετέχει Θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου στοιχείου, εἶναι ὁρατὴ καὶ ἀόρατος. Καὶ ὁρατὴ μὲν λέγεται, διότι τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν μέλη, κληρὸς καὶ λαός, εἶναι ἐν γένει ὁρατά· ἀόρατος δέ, διότι καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἰ. Χριστός, εἶναι ἀόρατος, ὡς ἐπίσης ἀόρατος εἶναι καὶ ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεία χάρις, ἥτις ἐνισχύει καὶ ἀγιάζει τοὺς πιστοὺς.

Ἡ Ἐκκλησίᾳ ἐρ' ὅσον θεωρεῖται περιλαμβανούσα τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πιστοὺς καλεῖται στρατευομένη, διότι ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ ὁμοιάζει πρὸς στρατείαν, καθ' ἣν ἔχει νὰ ἀντιπαλαίῃ ὁ πιστός πρὸς μυρίους ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς (Ἐφ. 6', 11-18). Ἐρ' ὅσον δὲ περιλαμβάνει τοὺς εὐσεβῶς ζήσαντας καὶ ἤδη προαπεθόντας πατέρας καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν ὀνομάζεται θριαμβεύουσα, διότι πάντες οὗτοι ἠγωνίσαντο τὸν καλὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶνα καὶ θριαμβεύσαν διὰ τῶν ἐναρέτων αὐτῶν πράξεων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ (Ἐβρ. 1β', 2-3). Ἐκ πατῶν τῶν νῦν ὑφισταμένων Ἐκκλησιῶν μόνῃ ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος εἶναι ἡ ἀληθὴς μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, διότι μόνῃ αὐτῇ διετήρησε γνησίαν καὶ ἀνάθετον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ Ἐκκλησίαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον παρεξέκλιναν αὐτῆς. Ἐνεσθῆν δὲ καὶ ὡς ὀρθῶς φρονούσα καλεῖται ὀρθόδοξος.

§ 55. Σκοπὸς τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Σκοπὸς τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος τύχη ἐν αὐτῇ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ ἤτοι δυνήθῃ οὗτος νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ θεῖον θελημα τῆ συνδρομῆ τῆς Θείας χάριτος. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἰ. Χριστός συνέστησεν ἐν αὐτῇ ἰδικιτέραν τάξιν προσώπων, δι' ὧν ὡς δι' ὀργάνων μεταδίδεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς πιστοὺς. Τοιαῦτα πρόσωπα ἐξελέξατο κατ' ἀρχὰς ὁ Ἰησοῦς τοὺς Ἀποστόλους, οἵτινες παρουσιάζονται ὡς ὑπέρτατοι πατέρες, διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ πνευματικοὶ κυβερνῆται τῶν πιστῶν (Ἰωάν. κ', 22 Πραξ. 4', 2). Τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ὡς λέγει ἡ Γραφή, μετέδωκεν ἀκαλύθως οἱ Ἀπόστολοι εἰς ἕτερα πρόσωπα, ἀκολουθούντας κατὰ τόπους Ἐπισκόπους, προσκυτέρους καὶ διακόνους, καὶ οὕτως ἐμρφώθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ Ἱεραρχία, ἥτοι ὁ κληρὸς. Κύριον ἔργον τῆς Ἱεραρχίας εἶναι, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, «ὁ καταρτισμὸς τῶν ἁγίων, ἡ οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. 4', 12). Το ἔργον τούτο ἐπιδικᾷ ἡ Ἱεραρ-

γία διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν θείων ἀληθειῶν, τῆς πνευματικῆς κυβερνήσεως τῶν πιστῶν, καὶ τῆς μεταδόσεως εἰς αὐτοὺς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν μυστηρίων.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία περιλαμβάνει τρεῖς βαθμούς, (τὸν τοῦ Ἐπισκόπου, τὸν τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τὸν τοῦ Διακόνου) καὶ ἀποτελεῖ τὴν ποιμαίνουσαν Ἐκκλησίαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς Ἐκκλησίας μέλη, ἢ τοὺς λαϊκοὺς, οἵτινες ἀπαρτίζουσι τὴν ποιματιομένην Ἐκκλησίαν.

§ 56. Ἀνωτάτη ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας.

Πάντες οἱ Ἐπίσκοποι ὅπου δῆποτε καὶ ἂν ὑπάρχωσιν εἰς αἰῶσι πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸν βαθμὸν καὶ τὴν χάριν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ὑπάρχει βαθμὸς ἀνώτερος τοῦ Ἐπισκόπου, διὰ τοῦτο τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν διὰ πᾶσαν τοπικὴν Ἐκκλησίαν ἔχει ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῆς καὶ εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἀποκείται ἡ διακονήσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τῆς ἑς προίστεται Ἐκκλησίας. Προκειμένου ὁμως περὶ ὑποθέσεων ἐνδιφερουσῶν πλείονας τῆς μιᾶς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, τὴν ἐξουσίαν ταύτην κατέχουσι πολλοὶ ὁμοῦ Ἐπίσκοποι συνεργῶμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ συγκροτοῦνται τὰς λεγομένας Συνόδους.

Αἱ Σύνοδοι αὗται, ὅταν περιέχωσιν Ἐπισκόπους ὀρισμένον Ἐπαρχιῶν, ὀνομάζονται Τοπικαί, ὅταν δὲ περιλαμβάνωσι πάντας τοὺς Ἐπισκόπους τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καλοῦνται Οἰκουμενικαί (1). Ὅθεν τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ὅλη τῆς Ἐκκλησίας κατέχει μόνον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

(1). Ἡ Ἐκκλησία ἀριθμεῖ ἐπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους: Π ρ ῶ τ η ἡ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τῷ 325 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐκ 318 Πατέρων κατὰ τοῦ Ἀρείου. Δ ε υ τ ἔ ρ α ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἐξ 150 Πατέρων κατὰ τοῦ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου. Τ ρ ῖ τ η ἡ ἐν Ἐφέσῳ τῷ 431 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ ἐκ 200 Πατέρων κατὰ τοῦ Νεστορίου. Τ ε τ ἄ ρ τ η ἡ ἐν Χαλκηδόνι τῷ 451 ἐπὶ Μαρκιανοῦ καὶ Πουλχερίας ἐξ 620 Πατέρων κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν, Εὐτοχῆς καὶ Διοσκοῦρου. Π ἑ μ π τ η ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 553 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐξ 150 Πατέρων κατὰ τῶν τριῶν κεφαλαίων. Ἐ κ τ η ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πογωνάτου ἐκ 289 Πατέρων κατὰ τῶν Μονοθελητῶν. Ἐ β δ ὁ μ η ἡ ἐν Νικαίᾳ τῷ 787 ἐπὶ Βιρῆνης ἐκ 350 Πατέρων κατὰ τῶν Εἰκουμαχῶν. Ἐπειδὴ ἡ Ε' καὶ ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι οὐδένα κανόνα ἐξέδωκαν, διὰ τοῦτο συνεχροτήθη τῷ 691

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεκλοῦντο αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ ἐκ πάντων τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν διαφορῶν αἱρέσεων καὶ διατύπωσιν τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας. Αἱ περὶ τὰ δόγματα ἀποφάσεις τῶν Συνόδων κλοῦνται Σύμβολα, Τόμοι, Ὅροι καὶ ἐλαμβάνοτο καθ' ὁμοφροῦν· οἱ διαφωνοῦντες ἐκηρύσσοντο αἱρετικοί. Αἱ δὲ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ εὐταξίαν ἀποφάσεις λέγονται Κανόνες.

Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐκπροσωπεῖ ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν, αἱ δὲ ἀποφάσεις αὐτῆς περὶ τὴν πίστιν εἶναι ἀλάνθαστοι καὶ οὐδέποτε μεταβάλλονται, διότι κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος μετὰ τῆς Ἐκκλησίας μένει ὁ Παράκλητος, τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ὁδηγῶν αὐτὴν εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν (Ἰωάν. 15'. 13). Τὸ ἀλήθητον τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας ἔχον ὑπ' ὄψιν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καλεῖ αὐτὴν «στύλον καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας» (Α'. Τιμ. γ'. 15). Τὸ ἀμετάβλητον τῶν ἀποφάσεων τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὰς δογματικὰς αὐτῆς ἀποφάσεις, διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν ὀρίζει νέα δόγματα, ἀλλὰ διατυποῖ ἀκριθέστερον τὰς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀποκαλυφθείσας ἀληθείας τῆς πίστεως. Οἱ δὲ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας δύνανται νὰ τροποποιηθῶσιν ἢ νὰ καταργηθῶσιν, ἀλλ' ὑπὸ Συνόδου μόνον Οἰκουμενικῆς, καὶ τοῦτο ἂν μεταβληθῶσιν αἱ συνθηκαὶ καὶ αἱ ἀνάγκαι τοῦ βίου, αἵτινες προῦχάλεσαν τῇ ἐκδοσὶν αὐτῶν.

Ὅθεν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐποφείλεται ἀπόλυτος ὑπακοή ἐκ μέρους πάντων ἐν γένει τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, μηδὲ τῶν Ἐπισκόπων ἐξαιρουμένων. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν πόσον ἀντιχριστιανικὴ καὶ ἀντικανονικὴ εἶναι ἡ περὶ πρωτείου καὶ ἀλανθάστου ἀξίωσις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης.

ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β'. ἐτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐκδοῦσα 102 κανόνας καὶ καλουμένην Π ε ν θ ε κ τ η ἢ ἐ ν Τ ρ ο ὑ λ λ ω.

• Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ἔχουσι κύρος καὶ αἱ Τοπικαὶ Σύνοδοι, αἵτινες ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ Οἰκουμενικῶν. Τοιαῦται εἶναι αἱ ἐξῆς ἐννέα: α.) ἡ ἐν Κερκυρῶνι τῷ 256. β.) ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ τῷ 314. γ.) ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ τῇ κατὰ Πόντον τῷ 315. δ.) ἡ ἐν Γάγγρᾳ τῆς Παφλαγονίας τῷ 330. ε.) ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας τῷ 341. στ.) ἡ ἐν Λαοδικείᾳ τῷ 357—368. ζ.) ἡ ἐν Σαρδικῇ τῆς Ἰλλυρίας (τῇ νῦν Σέρβιᾳ τῆς Βουλγαρίας) τῷ 347. η.) ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 394 καὶ θ.) ἡ ἐν Κερθραγένῃ τῆς Ἀφρικῆς τῷ 418.

ΚΕΦ. Ε΄

ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

§ 57. Ἄρθρον Ι΄ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

«Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.»

Τὸ ἄρθρον τοῦτο περιλαμβάνει περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος καὶ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι οφείλομεν νὰ ὁμολογῶμεν, ὅτι τὸ κανονικῶς τελεσθὲν βάπτισμα δὲν ἐπαναλαμβάνεται· καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ χορηγεῖται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν.

Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως μόνον περὶ βαπτίσματος ποιεῖται λόγον, διότι τὸ βάπτισμα εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· «Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ἰωάν. γ΄, 5) καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος δικαιοῦται ὁ πιστὸς νὰ κοινωνῇ καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων.

§ 58. Ἐννοια τῶν μυστηρίων.

Μυστήριον (ἐκ τοῦ μύειν καὶ μύειν) ἀρχικῶς σημαίνει πᾶν ἀπόκρυφον, κεκρυμμένον· ἐν τῇ ἀρχικῇ ταύτῃ ἐννοίᾳ ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ (Α΄ Κορ. ιγ΄, 2). Ἄλλ' ἐκτός τῆς σημασίας ταύτης ἡ λέξις διηλοῖ ἐνιαχοῦ τῆς Κ. Διαθήκης τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας (Ματθ. ιγ΄, 41. Α΄ Κορ. δ΄, 1). Εἰδικῶς δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μυστήρια καλοῦνται αἱ θεοσύσταται ἐκεῖναί τελεταί, καθ' ἃς δι' ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν μέσων μεταδίδεται τοῖς πιστοῖς ἀοράτως ἢ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου συνάγομεν ὅτι τὰ ἀναγκαζοῦντα στοιχεῖα ἐκάστου μυστηρίου εἶναι τὰ ἐξῆς τρία:

α΄) ἡ θεοθεν σύστασις αὐτοῦ·

β΄) Τὸ ὁρατὸν ἢ αἰσθητὸν μέρος τοῦ μυστηρίου καὶ

γ΄) ἡ δι' αὐτοῦ πράγματι μεταδιδόμενη χάρις (1).

Ὅστε τὰ μυστήρια εἶναι τὰ μέσα, δι' ὧν ἐπενεργεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν πιστῶν. Ὁ Θεὸς ἠδύνατο ἀμέσως καὶ ἄνευ ἐξωτερικῶν αἰσθητῶν μέσων νὰ μεταδίδῃ τὴν χάριν αὐτοῦ. ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον πνευματικός, ἀλλὰ καὶ ὕλικός, διὰ τοῦτο ἀνάγκη ὅπως δι' ἐξωτερικῶν μέσων χορηγηῖται αὐτῷ ἡ θεία χάρις (2).

(1) Τὴν τριχῆ ταύτην διαίρεσιν νὰ ἀκολουθήσωμεν ἐν τῇ ἀναπτύξει ἐνὸς ἐκάστου τῶν μυστηρίων.

(2) «Ἐἰ μὲν γὰρ ἀσώματος ἦς, γομνὰ ἂν αὐτὰ σοὶ τὰ ἀσώματα παρέδωκ» δῶρα, ἐπειδὴ δὲ σῶματι συμπλέκεται ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς παραδίδωσις (Χρυσόστ. Ὁμιλ. κατὰ Ματθ. 82 § δ΄.).

Ἐνεπιστεύθη δὲ τὰ μυστήρια εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως καταδείξῃ ὅτι μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει σωτηρία καὶ δεύτερον ὅπως στενωτέρου συνδέονται οἱ Χριστιανοὶ πρὸς ἀλλήλους, ἀναλογιζόμενοι ὅτι πάντες ἐκ τῆς αὐτῆς κληρονομίας ἀνεγεννήθησαν καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρτου μετέχουσι καὶ πάντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποτηρίου πίνουσι.

Ἡ διὰ τῶν μυστηρίων μεταδομένη χάρις, ἵνα ἐπενεργήσῃ σωτηριωδῶς ἐπὶ τῶν πιστῶν, ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ τελούντος εὐσεβῆς διαθέσεως, παρὰ δὲ τοῦ δεχομένου τὸ μυστήριον πίστις καὶ ἡ δεοῦσα προπαρασκευή. Τὸ κύριον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ μυστηρίου δὲν παραβιάζει οὔτε ὁ ἀνάξιος τελεστής, ἀρκεῖ κανονικῶς νὰ ἐπιτελῇ τὰ μυστήρια, οὔτε ὁ ἀνάξιως μετέχων τοῦ μυστηρίου, ἀμρότεροι ἐαυτοῦ μόνον ζημιῶσι καὶ οὐχὶ τὸ μυστήριον.

§ 59. Ἀριθμὸς τῶν μυστηρίων.

Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία παρὰ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν Ἀποστόλων παραλαβοῦσα ἀποδέχεται, ὅτι τὰ μέσα, δι' ὧν μεταδίδεται τοῖς πιστοῖς ἡ θεία χάρις, ἦτοι τὰ μυστήρια, εἶναι ἑπτὰ: Τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον. (1)

Τὰ μυστήρια ταῦτα ἐπαρκοῦν εἰς πάσας τὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ μὲν τοῦ βαπτίσματος καθαρίζεται ὁ ἄνθρωπος τοῦ προπαινοῦ ἀμαρτήματος καὶ ἀναγεννᾶται εἰς νέαν ζωὴν πνευματικὴν διὰ τοῦ χρίσματος μεταδίδεται ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ στηρίζουσα καὶ αὐξάνουσα τὴν νέαν ταύτην ζωὴν ἡ θεία εὐχαριστία τρέφει τὸν ἄνθρωπον πνευματικῶς δὲ τῆς μετάνοιας παρέχεται ἡ θεραπεία τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν ἐν τῇ ἱερωσύνῃ χρησιμεῖται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πρὸς κυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιτέλειαν τῶν μυστηρίων διὰ τοῦ γάμου ἀγιάζεται ὁ συζυγικὸς βίος τὸ δὲ εὐχέλαιον χρησιμεῖ τὴν σωματικὴν, ἀλλὰ δὲ καὶ τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ τούτων μυστηρίων τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ μετάνοια, ὡς ἐκ τῆς σημασίας αὐτῶν εἶναι κοινὰ καὶ ὑποχρεωτικὰ διὰ πάντα Χριστιανόν, τὰ δὲ λοιπὰ τρία προαιρετικά. Δύο δὲ τῶν μυστηρίων, ἦτοι τὸ βάπτισμα καὶ ἡ ἱερωσύνη ἐπιτίθενται ἀνεξάλειπτον χαρακτηρῶν, ἦτοι ἀπὸ τῆς τελεσθέντος κανονικῶς δὲν ἐπαναλαμβάνονται καὶ μετὰ τὴν ἐπιπτώσιν τοῦ Χριστιανοῦ καὶ τὴν ἐπιστροφήν αὐτοῦ καὶ αὐθις εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν.

1) Οἱ Παπισταὶ παραδέχονται τὰ ἑπτὰ μυστήρια. Οἱ Διακροτορῶμενοι μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν.

§ 60. Τὸ βάπτισμα.

Ὁρισμός. Τὸ βάπτισμα εἶναι μυστήριον, δι' οὗ ὁ βαπτίζομενος διὰ τριττῆς κατάδυσεως τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐν τῷ ὕδατι καὶ διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἐκάστου τῶν προσώπων τῆς ἁγίας Τριάδος εἰς ἐκάστην κατάδυσιν, καθαρίζεται τοῦ ρύπου τῆς ἀμαρτίας καὶ δικαιοῦται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Σύστασις. Τὸ μυστήριον τοῦτο προδιετυπώθη μὲν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (1), διετάχθη ὁμοίως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτε μετὰ τὴν ἀνάστασιν λαθὼν οὗτος ὡς θεάνθρωπος τὸ δικαίωμα τῆς προχῆς τῶν χειρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἶπε ταῖς μαθηταῖς αὐτοῦ: «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;» (Ματθ. κη'. 19). Ἐκτοτε οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἤρξαντο ἀκαταπαύστως ἐκτελοῦντες τὸ μυστήριον τοῦτο ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐκ πολλῶν χωρίων τῆς ἁγίας Γραφῆς (Πραξ. β'. 41. γ'. 38. δ'. 48. ε'. 15. 33. θ'. 5. Α. Κορ. α'. 16). Ὁμοίως οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων διεφύλαζαν μέχρι τῆς σήμερον καὶ διαφυλάττουσι τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος, εἰσάγοντες τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ καθιστάντες αὐτοὺς μέλη αὐτῆς.

Αἰσθητὸν καὶ ὄρατὸν μέρος. Ὁρατὸν μέρος τοῦ βαπτίσματος εἶναι τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν καθαίρουσαν τὸν πνευματικὸν ρύπον τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν χρῆσιν τοῦ ὕδατος ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ὑπέδειξεν ὁ Σωτὴρ, ὅστις ἐξαίρων τὴν σπουδαιότητα τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν κεκρυμμένον αὐτοῦ μαθητὴν Νικόδημον εἶπεν. «Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ἰωάν. γ'. 5). Ἐπίσης δι' ὕδατος ἐτέλουν τὸ βάπτισμα καὶ οἱ Ἀπόστολοι (Πραξ. η'. 36). Δεύτερον αἰσθητὸν καὶ οὐσιῶδες μέρος εἶναι ἡ τριττὴ κατάδυσις (2) τοῦ βαπτίζομένου εἰς τὸ ὕδωρ καὶ οἱ λόγοι αὗτοι ἐκφω-

(1). Τύπος τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἦσαν ἡ περιτομή, ἐντεῦθεν ὁ Παῦλος καλεῖ τὸ βάπτισμα περιτομὴν χειροποιήτου (Κολ. β'. 11)· ἡ ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς (Α. Κορ. δ'. 2) καὶ τέλος τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, ὅπερ ἦτο βάπτισμα μετανοίας (Πραξ. ιθ'. 4. ιγ' 24. Λουκ. γ'. 3).

(2) Ὅτι διὰ τὰ τὰ ὁμοίως ἀνάκαθεν ἐτελεῖτο τὸ βάπτισμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ οὕτω ἕως καὶ σήμερον νὰ τελῆται, ἀποδεικνύει αὐτὴ ἡ ὀνομασία τοῦ μυστηρίου, διότι σημαίνει κατάδυσιν, βυθισμὸν καὶ ὄχι ραντισμὸν. Ἡ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ γινομένη σύγκρισις τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὴν τριήμερον ταφὴν τοῦ Κυρίου «εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα» (Ρωμ. ε'. 5. Κολ. β'. 12).

ως ἀπαγγέλλει ὁ ἱερεὺς εἰς ἐκάστην κατάδυσιν «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς· Ἀμήν. Καὶ τοῦ Υἱοῦ· Ἀμήν. Καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· Ἀμήν.»

Ἡ μεταδιδουμένη χάρις. Διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρίζεται ὁ ἄνθρωπος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τῶν προσωπικῶν λεγομένων ἁμαρτιῶν (ἐὰν ὁ βαπτιζόμενος εἶναι ἐνήλιξ) καὶ οὕτω ὁ ἄνθρωπος ἀναγεννᾶται εἰς νέαν πνευματικὴν ζωὴν. ἤτοι γίνεται ἐξ ἁμαρτωλοῦ δίκαιος καὶ ἅγιος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀπηλλαγμένος πάσης ὀργῆς καὶ κατάρας τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν τὸ βάπτισμα καλεῖται λουτρόν, παλιγγενεσία, ἀναγέννησις. Τὰ λοιπὰ ἀποτελέσματα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος τὰ ὧς πρὸς τὸν ἄνθρωπον (βλ. § 31) μένουσι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα· ἔργον δὲ τοῦ πιστοῦ εἶναι ὅπως τῇ βοήθειᾳ τῆς θείας χάριτος κατανικήσῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐκπληρώσῃ τὸ θεῖον θέλημα. (Ἐφ. δ'. 22-28).

Τὰ βαπτιζόμενα πρόσωπα. Ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα εἶναι οἰονεὶ ἡ θύρα, δι' ἧς εἰσέρχεται ὁ πιστὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τοῦτο ὁ ἐπιθυμῶν νὰ γίνῃ μέλος τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ὀφείλει προηγουμένως νὰ βαπτισθῇ. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ βαπτιζόμενος εἶναι ἐνήλιξ, ἀνάγκη νὰ διδαχθῇ δεόντως τὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, νὰ ὁμολογήσῃ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ ἀκολουθῶς νὰ βαπτισθῇ· ἐὰν δὲ εἶναι νήπιον, τότε ἀντ' αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ποιεῖται ὁ ἀνάδοχος, ὅστις ὑποχρεοῦται ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας νὰ διδάξῃ μετὰ ταῦτα τὸν ἀναδεκτὸν αὐτοῦ τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως.

§ 61. Τὸ χρίσμα.

Ὅρισμός. Τὸ χρίσμα εἶναι μυστήριον διὰ τοῦ ὁποίου, ἐνῶ χριόνται τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ βαπτισθέντος διὰ τοῦ ἁγίου μύρου καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιλέγει εἰς ἐκάστην χρίσιν τὰς λέξεις «Σφραγῆς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν,» μεταδίδεται· αὐτῷ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐνισχύουσα αὐτὸν ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ.

Σύστασις. Ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος θεόθεν ἔχει τὴν σύστασιν μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς: Ὁ Ἰ. Χριστὸς ὑπεσχέθη εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν τὴν παροχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, λέγων: «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεῦσουσιν ὕδατος

Καὶ τέλος ἡ χρίσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν μέχρι τοῦδε βαπτισθέντων. Μόνον ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ ἐπιτρέπεται ὁ ραντισμὸς ἢ ἡ ἐπίχρσις, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐκάλεε τὸ βάπτισμα τοῦτο βάπτισμα τῶν κλινοῶν· ἀλλ' ἡ ἐπίχρσις οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν κανόνα.

ζώντος. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ ἔμμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν» (Ἰωάν. ζ'. 37). Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρεται, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπικολούθη ἡ τῶν χειρῶν ἐπίθεσις, δι' ἧς μετεδίδετο τὸ ἅγιον Πνεῦμα (Πράξ. η'. 14-17. θ'. 6), διὰ τοῦτο συμπεραίνωμεν ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου συνέστη τὸ μυστήριον. Φαίνεται ὅμως ὅτι κατ' αὐτὴν ἐστὶ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν προσετέθη καὶ ἡ χροῖσις δι' ἡγιασμένου μύρου. Οὕτω ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης ὑπομνήσκων εἰς τοὺς πιστοὺς τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἅτινα ἔλαβον, λέγει: «Ἑμεῖς χροῖσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ οἰδατε πάντα» (Α'. Ἰωάν. β'. 10). Ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος γράφει: «Ὁ δὲ θεοκρίτων ἡμεῖς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ χροῖσας ἡμεῖς. Θεός» (Β'. Κορ. α'. 21).

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας σπανίως μὲν μνημονεύουσι τῆς ἐπίθεσεως τῶν χειρῶν, συναθροίσταται δὲ τοῦ χροῖσματος (1). Ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν προσετέθη κατ' ἀρχάς τὸ Μύρον, διότι οἱ Ἀπόστολοι, τῶν ὁποίων ἀποκλειστικὸν προνόμιον εἶναι ἡ μετάδοσις τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Πράξ. η' 34) δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβαίνωσι πανταχοῦ καὶ διενεργῶσι τὴν τῶν χειρῶν ἐπίθεσιν. Ἐφεξῆς ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀντὶ τῆς ἐπίθεσεως τῶν χειρῶν μόνον τὸ χροῖσμα, τὸ ὁποῖον καθαγιαίνει μὲν ὁ Ἐπίσκοπος (2), μετὰ διδουσι δὲ οἱ ἱερεῖς.

Αἰσθητὸν καὶ ὄρατὸν μέρος α' αἰσθητὸν καὶ ὄρατὸν μέρος τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι τὸ Μύρον, τὸ ὁποῖον κατασκευάζεται ἐξ ἐλαίου, οἴνου, βαλσάμου καὶ ἄλλων ἀρωματικῶν ὑλῶν (46 εἰδῶν), αἵτινες εἰκονίζουσι τὴν ποικίλην τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων.

β'). Αἱ λέξεις «Σφραγὶς δωρεῆς Πνεύματος ἁγίου Ἀμῆν», ἃς ἐπιλέγει ὁ ἱερεὺς χροῖων μέλη τινὰ τοῦ σώματος τοῦ βαπτισθέντος καὶ γ'). ἡ σταυροειδὴς χροῖσις τοῦ μετώπου (πρὸς καθαρισμόν τῆς δια-

(1). Ὁ μὲν Τερτυλλιανὸς (+210) λέγει: «Ἐξελθόντες τῆς κολυμβήθρας χροῖμεθα εὐλογημένῳ ἐλαίῳ, ἐπόμενοι ἀρχαῖα διατάξις» (Περὶ βαπτ. κεφ 7), ὁ δὲ Κυπριανὸς (+258) «ἀνάγκη ὅπως χροῖσθῆ ὁ βαπτισθείς, ἵνα λάβῃ τὸ χροῖσμα ἀποθῆ χροῖστος Θεοῦ καὶ ἔχη ἐν ἑαυτῷ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ» (Ἐπιστ. 70 πρὸς Ιανουάριον, Κυριλ. Ἱεροσολ. Κατήχ. γ', κτλ καὶ ἐν Λαοδικεαῖς Σύνοδος [Καν. 48]).

(2) Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τὸ Μύρον ἀγιαζεται δι' ἰδιαιτέρας τελετῆς κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Ἠμέπτης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ ἀποστέλλεται εἰς πόλλας τῶν ὁμοδόξων Ἐκκλησιῶν.

νοίας), τοῦ στόματος (πρὸς ἁγιασμόν τῆς ἔδρας τῶν ἐπιθυμιῶν, ἤτοι τῆς καρδίας), τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ὠτων, τῶν μυκτῆρων καὶ τῶν χειρῶν (πρὸς ἁγιασμόν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν λόγων), τῶν ποδῶν (ἵνα τὸ ἀγαθὸν πράττωσι), τῶν ποδῶν (ἵνα βαδιῶσι τὴν ὁδὸν τοῦ Εὐαγγελίου). (1)

Μεταδιδομένη χάρις. Διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ χρίσματος παρέχεται εἰς τὸν ἤδη βαπτισθέντα ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἥτις ἐνισχύει καὶ στηρίζει αὐτὸν ἐν τῇ νέῃ πνευματικῇ ζωῇ, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ κατανικήσῃ βαθμηδὸν τὰ ἑαυτοῦ πάθη καὶ ἀναδειχθῇ ἄξιος υἱὸς καὶ κληρονόμος τῶν θείων ἐπαγγελιῶν. Ἡ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ χρίσματος μεταδιδομένη χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος παραμένει καθ' ὅλον τὸν βίον τοῦ χριστιανοῦ, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ἐκπέσῃ αὐτὸς τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ εἶτα ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, ὅτε καὶ αὐθιῶς ἐπαναλαμβάνεται.

§ 62. Ἡ θεία Εὐχαριστία.

Ὅρισμός. Εὐχαριστία λέγεται τὸ μυστήριον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ὁ πιστὸς μεταλαμβάνων τοῦ ἁγιασμένου ἄρτου καὶ οἴνου, μεταλαμβάνει ἀληθῶς αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄρσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Σύστασις. Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας συνέστη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατὰ τὸ τελευταῖον δεῖπνον τὸ ὁποῖον ἐποιήσατο οὗτος μετὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν τὴν νύκτα τῆς παραδόσεώς του (Ματθ. κς', 17-30. Μαρκ. ιδ', 17-25. Λουκ. κβ', 14-20. Α'. Κορ. ια', 23-33). Οἱ Εὐαγγελισταὶ ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος τοῦ δεῖπνου εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ: «Ἐπιθυμῶ ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν.» Κατὰ δὲ τὸ δεῖπνον λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον ἠλόγησεν αὐτὸν καὶ κόψας αὐτὸν εἰς τεμάχια, ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς εἰπὼν: «Λάβετε, φάγετε' τοῦτ' ἐστὶ τὸ σῶμα μου», (Ματθ. κς', 26). «Ε-

(1) Οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ τῆς τῶν Παπιστῶν ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ χρίσματος εἶναι ὅτι ἡ μὲν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τελεῖ τὸ χρίσμα εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἐπομένη τῇ πράξει τῆς ἀρχίας Ἐκκλησίας, καὶ ἐπιτρέπει τὴν χρίσιν καὶ εἰς τοὺς ἱερεῖς. Ἡ δὲ Παπικὴ καινοτομήσασα, χρίει ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος οὐκ ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλ' ἀκολουθῶς, ἤτοι τὰ μὲν ἄρρνα κατὰ τὸ ἴσον ἔτος τῆς ἡλικίας, τὰ δὲ θῆλα κατὰ τὸ 12ον. Ἐπιφυλάσσει δὲ τὸ χρίειν εἰς μόνους τοὺς Ἐπισκόπους. Οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἀπορρίπτουσι τὸ Μύρον, θεωροῦντες αὐτὸ ὡς ἀπλὴν τελετὴν.

πειτα δὲ λαβῶν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» (Ματθ. κς', 27, 28). Τὴν τέλεισιν τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ρητῶς διέταξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰπὼν «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» (Λουκ. κβ', 19). Ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει τοῖς Κορινθίοις «Ὅσακις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ» (Α' Κορ. ια', 26). Καὶ ὄντως οἱ Ἀπόστολοι διετήρησαν πιστῶς τὴν ἐντολὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν (Πράξ. β', 42, 46. κ', 7, 11. Α' Κορ. ι', 16). Παρὰ δὲ τῶν Ἀποστόλων λαθεῖσα αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐπιτελεῖ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τελεσθείσης ὑπερφουῆς θυσίας.

Αἰσθητὸν καὶ ὄρατὸν μέρος. Ὁρατὸν μέρος τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι 1) ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος. Καὶ ὁ μὲν ἄρτος πρέπει νὰ εἶναι ἐκ σίτου καθαρὸς καὶ ἐνζυμος (1), ὁ δὲ οἶνος ἐκ σταφυλῆς ἐρυθρῆς καὶ καθαρῆς κεραννόμενος πάντοτε μετὰ ὕδατος (Ἰωάν. ιθ', 34). 2) ἅπαντα ἡ λειτουργία ἀνευ τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Ἡ λειτουργία τελεῖται ἐπὶ ἡγιασμένης τραπέζης, ἐφ' ἧς ἐραπλοῦται καὶ ἀντιμῆνσιον. Ἐν ἀνάγκῃ δέ, μὴ ὑπαρχούσης ἁγίας Τραπέζης, ὡς ἐν στρατοπέδοις καὶ πλοίοις, ἡ λειτουργία δύναται νὰ τελεσθῇ καὶ ἐπὶ ἀντιμῆνσιού μόνου, ἐν ᾧ ράπτονται ἅγια λείψανα. 3) αἱ λέξεις, δι' ὧν ὁ ἱερεὺς ἐπικαλούμενος τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἵνα ἁγιασῇ τὰ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου κείμενα δῶρα, λέγει· «Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χρι-

(1) Τὸ ὅτι ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας δεῖν νὰ ᾖ ἐνζυμος καὶ οὐχὶ ἄζυμος, ὡς χρῆται ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, δείκνυται συντόμως ἐκ τῶν ἐξῆς: α') Τὸ χωρίον τοῦ Ἰωάννου, ἐν ᾧ ἀναφέρεται, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι «οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα» (ιθ', 28) καθὼς καὶ πάντα τὰ λαβόντα χώραν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς, ἀριθῶνως καταδεικνύουσιν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἔθυσαν τὸν ἀμνὸν οὐχὶ τὴν Πέμπτην, ἀλλὰ τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς, ὅτε ἤρχετο καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἄζυμων. β') Ὁ ἄρτος τῆς θείας εὐχαριστίας ἦν αὐτὸς αὐτός ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον μετεχειρίζοντο οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν (πρὸβλ. Α' Κορ. ια', 20 κ. ἐξ.) καὶ γ') μόνον ὁ ἐνζυμος ἄρτος (ἐκ τοῦ αἵρου) εἶναι ἀρμοδιώτερος εἰς παράστασιν τῆς ἐννοίας τοῦ μυστηρίου, ἐνῶ ὁ ἄζυμος ἄρτος ἥκιστα δύναται νὰ κληθῇ τροφή.

στοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ» (1).

Κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην, ἦτις εἶναι ἡ σπουδαιότερα στιγμή τῆς θείας λειτουργίας, τελεῖται ἡ μετουσίωσις, ἥτοι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, οὕτως ὥστε ταῦτα μόνον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ τὴν γεῦσιν εἶναι ἄρτος καὶ οἶνος, πράγματι δὲ κατ' οὐσίαν σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ παρασκευάζων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας εἶπεν· «ὁ ἄρτος, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν» (Ἰωάν. 6'. 51) καὶ «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» (αὐτοῦ, 53). Κατὰ δὲ τὴν σύστασιν τοῦ μυστηρίου περὶ μὲν τοῦ ἄρτου εἶπε (αὐτοῦ ἐστὶ τὸ σῶμά μου), περὶ δὲ τοῦ οἴνου (αὐτοῦ ἐστὶ τὸ αἷμά μου). Ὁ δὲ Ἀπόστολος ἐπαναλαμβάνων τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου προσέθησιν «Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου» (Α'. Κορ. ια'. 29) (2).

Τὰ μεταλαμβάνοντα πρόσωπα. Πᾶς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου βεβαπτισμένος ὀφείλει νὰ προσέρχεται εἰς τὴν μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μὴδὲ τῶν νηπίων ἐξαιρουμένων, ὡς οἷόν τε συχνότερον κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο δυνατόν, τοῦλάχιστον τετρακίς τοῦ ἑνιαυτοῦ. Δέον δὲ πάντες κληρικοί τε καὶ λαϊκοὶ νὰ κοινωνῶσιν ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, τοῦ τε ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, κατὰ τὴν περὶ τούτου ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες» (Ματθ. 26'. 27) καὶ τοῦ Ἀποστόλου

(1) Πάντοτε μὲν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην οἱ πιστοὶ ὀφείλουσι νὰ ἴστανται μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, κλίνοντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν.

(2) Ἐναντίον τῆς διδασκαλίας ταύτης, ἦτις εἶναι καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (Πράξ. 6 τῆς Ζ'. Οἰκουμ.) οἱ μὲν Λοσθηριανοὶ παραδέχονται, ὅτι ὁ πιστὸς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ μεταλαμβάνει πραγματικῶς τοῦ σωματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ (cum pane, in pane, sub pane), ὁ δὲ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μένουσιν ἀμετάβλητα. Οἱ δὲ Καθολικοὶ διστάζουσιν, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἶναι ἄπλῃ σύμβολα τοῦ σωματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ ἐπομένως ὁ μεταλαμβάνων κοινωνεῖ μόνον πνευματικῶς μετὰ τοῦ Κυρίου.

σαφέστατα όρίζοντας τήν ύπ' άμφότερα τά είδη κοινωνίαν (πρόβλ. Α'. Κορ. ια'. 26-29). Η δέ ύπό τό έν είδος τοῦ άρτου μετάληψις, ώς και ό άποκλεισμός τών νηπίων άπό τοῦ μυστηρίου τής Θείας εύχαριστίας, είναι καινοτομία: εισαχθείται είς τήν Παπικήν Έκκλησίαν, ή μόν πρώτη κατά τόν ΙΒ'. αιώνα, ή δέ δευτέρα κατά τόν Θ'. αιώνα.

Η μεταδιδουμένη χάρις. Έν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ό άρτος και ό οίνος μεταποιούνται εί: σῶμα και αίμα Χριστοῦ, ό δέ μεταλαμβάνων και έλάχιστόν τι μέρος τοῦ ήγιασμένου άρτου, δέχεται έν αὐτῷ όλόκληρον τόν Χριστόν. Κατ' άκολουθίαν ή μετάληψις τών άχράντων μυστηρίων α') ένοί ήμᾶς μετά τοῦ Κυρίου, ώς αὐτός ό Σωτήρ είπεν. «Ό τρώγων μου τήν σάρκα και πίνων μου τό αίμα, έν έμοί μένει, καθ'ώ έν αὐτῷ» (Ιωάν. 6'. 56). β') παρέχει τήν άφρουν τών άμαρτιῶν, κρατύνει τήν θέλησιν ήμῶν είς τήν διάπραξιν τοῦ άγαθοῦ και καθίσταται άρχαῶν τής αιώνιότητος και τής άθανασίας. Πρός τούτοι: τό μυστήριον τής Θείας εύχαριστίας είναι ή μόνη άληθής και άναίμακτος θυσία, προσφερομένη τῷ Θεῷ και Πατρὶ ύπέρ τής άφέσεως τών άμαρτιῶν ζώντων και τεθνεώτων. διὰ τοῦτο και ή άγία τράπεζα καλεῖται θυσιαστήριον (Έβρ. ιγ'. 10). «Ωστε ή μετάληψις τών άχράντων μυστηρίων μεταδίδει είς τοῦς πιστοῦς τά άγαθά τής επί τοῦ Γολγοθᾶ τελεσθείσης θυσίας.

Προπαρασκευή. Ένεκα τών σωτηρίων άποτελεσμάτων, άτινα έχει επί τών πιστῶν τό μυστήριον τής Θείας εύχαριστίας, ή κοινωνία τών άχράντων μυστηρίων δέον νά γίνηται μετά τής δεούσης προετοιμασίας, ώς ρητῶ: ό Απόστολος Παῦλος λέγει. «Δοκιμαζέτω δέ άνθρωπος έαυτόν και οὕτως έκ τοῦ άρτου έσθιέτω και έκ τοῦ ποτηρίου πινέτω' ό γάρ έσθίων και πίνων άναξίως, κρίμα έαυτῷ έσθίει και πίνει, μή διακρίνων τό σῶμα τοῦ Κυρίου» (Α'. Κορ. ια'. 28-29). Συνίσταται δέ ή προπαρασκευή, ώς ή Έκκλησία προδιαγράφει, είς τήν νηστείαν και προσευχήν, είς τήν ειλικρινή συνδιλλάγην μετά τών έχθρῶν ήμῶν, είς τήν πραγματικήν μετάνοιαν επί τοῖς προσημαρτημένοις και τήν έξομολόγησιν αὐτῶν.

§ 63. Μετάνοια και έξομολόγησις.

Όρισμός. Η μετάνοια ή έξομολόγησις είναι μυστήριον, έν ᾧ ό ειλικρινῶς μετανοῶν επί τοῖς έξημαρτημένοις και έξαγγέλλων ταῦτα ένώπιον τοῦ ήρώως λαμβάνει τήν άφρουν αὐτῶν.

Σύστασις. Έπειδή, ώς έρρήθη, και μετά τόν τοῦ βαπτίσματος καθαρμόν άπό πάσης άμαρτίας και ένοχῆς πρό τοῦ Θεοῦ μένουσιν έν τῷ άναγεγεννημένῳ ανθρώπῳ τινά τῶν άποτελεσμάτων τοῦ προπα-

τορικού ἀμαρτήματος (ὡς ἡ πρὸς τὸ κακὸν ροπὴ), διὰ τοῦτο ὁ Πανάγκλος Θεὸς καθώρισεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας, οἷον ἐν λουτρῶν καθαρτήριον, ὅπως ἐκεῖ ὁ χριστιανὸς καθαίρει τὸν τοῦ βαπτίσματος φωτεινὸν χιτῶνα, τὸν ὅποιον ρυπαίνουσιν αἱ καθ' ἐλάχιστην διαπραττόμεναι ἀμαρτίαι. Ἡ σύστασις τοῦ μυστηρίου τούτου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ὅτε οὗτος μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανεῖς εἰς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, εἶπε· «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον. Ἄν τινων ἀρῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀρῶνται αὐταῖς, ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται» (Ἰωάν. κ'. 22, 23). Καὶ ἄλλοτε δὲ προσέφηκε τὴν ἐν τῷ μέλλοντι δοθησομένην αὐτοῖς ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, εἰπὼν· «Ὅσα ἐὰν δήσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ» (Ματθ. ιη'. 18).

Τοῦ δικαίωματος τούτου ἐποίησαντο χρῆσιν οἱ Ἀπόστολοι, ὡς δείκνυται ἐν τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων, ἔνθα λέγεται ὅτι «πολλοὶ τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν» (ἡ' 18, πρὸβλ. καὶ Α'. Ἰωάν. α' 9). Ὁμοίως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπόμενος τῇ τοῦ Κυρίου ἐντολῇ ἀπέλειπε τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τινα χρόνον τὸν ἐν Κορίνθῳ αἰμαριότατον (Α'. Κορ. ε'. 5) καὶ ἀκολούθως διέταξε τοὺς Κορινθίους, ἵνα δεχθῶσι καὶ αὐθις τὸν μετανοήσαντα εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν (Β'. Κορ. β' 6-8). Τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας παρέλαβον ἐκ τῶν Ἀποστόλων οἱ διάδοχοι αὐτῶν, οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες πάντοτε μετεχειρίζοντο τὸ δικαίωμα τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν.

Αἰσθητὸν καὶ ὄρατὸν μέρος. Πρῶτον αἰσθητὸν μέρος τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως εἶναι ἡ προφορικὴ καὶ εἰλικρινὴς ἐξομολόγησις πασῶν τῶν ἀμαρτιῶν ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῆς μετανοίας προσβυτέρου, ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ. Ἀνάγκη δὲ μετ' εἰλικρινείας νὰ γίνῃται ἡ ἐξομολόγησις, ἵνα οὕτως τυγχῇ ὁ χριστιανὸς τῆς ἀφέσεως τῶν ἑαυτοῦ ἀμαρτιῶν· ἄλλως πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ ριζικὴ θεραπεία εἰς νόσον, τὴν ὅποιαν ἀποκρύπτει τις; Δεύτερον ἡ συγχωρητικὴ εὐχή, τὴν ὅποιαν ἀπαγγέλλει ὁ ἱερεὺς, δεόμενος ἵνα ὁ ἄγριος συγχωρήσῃ δι' αὐτοῦ πάντα τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἐξομολογούμενου καὶ εἰλικρῶς ὡς μετανοούντος.

Ἡ μεταδιδομένη χάρις. Διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως ἐπέρχεται α') ἡ τῶν ἀμαρτιῶν συγχώρησις καὶ ἡ ἐπάνδοσις εἰς τὴν ἀθωότητα ἐκείνην, ἣν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπειτήσαμεν, καὶ

κατ' ἀκολουθίαν ἢ συνδιαλλαγή ἡμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως.

Τρόπος τῆς ἀληθοῦς μετανοίας. Ἰνὰ ὄντως ἐπέλθῃ ἡ συγγνώμη τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν ἁμαρτήσαντα ἀπαιτεῖται α') συναίσθησις τῆς ἁμαρτίας· β') λύπη καὶ συντριβὴ καρδίας ἐπὶ τοῖς ἐξημαρτημένοις· ἄλλως οὐκ ἔστιν ἀληθής, ἀλλὰ κατ' ἐπιφάνειαν μόνον μετάνοια· γ') σταθερὰ γνώμη καὶ ἀποφασίς τοῦ νὰ ἀποστῇ ἐντελῶς τῶν ἔργων τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν· καὶ δ') ἢ εἰς τὸν ἱερέα εἰλικρινῆς ἐξ-μολόγησις χωρὶς νὰ ἀποκρύπτῃ τὰ σφάλματα αὐτοῦ ἢ νὰ ἐπιπέσῃ τὴν εὐθύνην αὐτῶν εἰς ἄλλους. Οὕτω νοητέα ἡ ἀληθὴς μετάνοια καὶ οὕτω μόνον γινομένη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τοῦ Θεοῦ συγγνώμην, ὡς ὁ Κύριος ἐδήλωσε διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου καὶ διὰ τῆς τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ (Λουκ. ιη' 10 καὶ ἐξ. ιε' 11 κ. ἐξ.).

Ἐπιτίμια. Μετὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας συνάπτεται τὸ ζήτημα τῶν ἐπιτιμίων, ἅτινα οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβάλλουσιν εἰς τινὰς τῶν μετανοούντων, ὡς μέσα θεραπευτικὰ καὶ χάριν τῆς ἠθικῆς ὠφελείας καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ τοῦ μετανοούντος. Οὕτω εἰς τὸν περὶ τὰς ἡδονὰς ἀκρατῆ ἐπιβάλλεται ἡ ἐγκράτεια, ἡ προσευχή, ἡ ἀποχή ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀπὸ τῆς θείας κοινωνίας. Εἰς τὸν ἄρπαγα καὶ πλεονέκτην ἡ ἐλεημοσύνη. Εἰς τὸν φλύαρον καὶ ψευδολόγον ἡ ἀνάγνωσις ἠθικοθρησκευτικῶν βιβλίων, καὶ ἐν γένει διάφορα ἄλλα ἐπιτίμια, ὅσα ἡ πείρα καὶ ἡ σύνεσις τοῦ ἐπὶ τῆς μετανοίας ἱερέως θεωρεῖ ἀρμοδία ἀναλόγως τῆς φύσεως τῶν ἠθικῶν ὀλισθημάτων τοῦ χριστιανοῦ. (1)

(1) Οἱ Παπισταὶ τηρήσαντες τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως δυστυχῶς παρεγνώρισαν ἐν τῇ πράξει τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ πολλάκις μετεχειρίσθησαν τὴν ἐξομολόγησιν, ἵνα ἐπιβληθῶσιν εἰς τὰς συνειδήσεις τοῦ λαοῦ. Τὰ δὲ ἐπιτίμια ἢ Παπικὴ Ἐκκλησία δὲν θεωρεῖ ὡς θεραπευτικὰ μέσα, ἀλλ' ὡς π σ ι ν ἄ ς, ὡς μέσα ἱκανοποιητικὰ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἐναντίον τῆς ἁγίας Γραφῆς μαρτυροῦσης ὅτι τὴν θεῖαν δικαιοσύνην ἱκανοποίησεν ἅπασι ὁ Ἰ. Χριστός διὰ τοῦ σταυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου· «Μὴ προσφορᾷ τετελειώκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους» (Ἑβρ. ι' 14). Δύναται δὲ ὁ Πάπας νὰ ἀπαλλάξῃ τῶν ἐπιτιμίων τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ νὰ παρᾶσχη αὐτοῖς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἐκδίδων ἀντὶ χρημάτων τὰς λυσιπείρους ἀφέσεις ἢ συγχωροχάρτια. Ὁ ὑποβιβασμὸς τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως ὡς μέσου πρὸς ἐξυπρέτησιν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις τῶν ἐπιτιμίων καὶ αἱ πολυέκτροι ἀφέσεις ἐγένοντο, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, παραίτιας ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ ἀνυπολογίστου ζημίας διὰ τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν· ἐνεκα τούτου οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἀπέρριψαν τὴν ἐξομολόγησιν.

§ 64. Ἡ Ἱερωσύνη.

Ὁμοιότης. Ἱερωσύνη λέγεται τὸ μυστήριον ἐκεῖνο, καθ' ὃ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ Ἐπισκόπου καὶ δι' ἰδίας εὐχῆς μεταδίδεται ἐπὶ τὸν ἐκλελεγμένον ὑποψήφιον ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐνισχύουσα αὐτὸν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἱεραρχικῶν αὐτοῦ καθηκόντων.

Σύστασις. Τὸ μυστήριον τοῦτο συνέστη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὅστις γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν μέγας Ἀρχιερεὺς μετέδωκε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀποστολὴν εἰς τοὺς ἱεροὺς Ἀποστόλους καὶ ἔταξεν αὐτοὺς εἰς τὴν διακονίαν τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας, εἰπὼν· «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ πέμπω ὑμᾶς» Ἰωάν. κ'. 21).

Ἐπίσης εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καταφαίνεται ἡ θεοθεν σύστασις τῆς ἱερωσύνης ἐν οἷς λέγει ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας Ἐφέσου: «Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμαίνῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο Ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ» (κ'. 28). Τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἣν παρὰ τοῦ Κυρίου ἔλαβον οἱ Ἀπόστολοι, δὲν διετήρησαν μόνον δι' ἑαυτούς, ἀλλὰ μετέδωκαν τὴν χάριν τῆς ἱερωσύνης δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν εἰς ἕτερον πρόσωπα, ἵνα διαμενῆ ἔσκει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μεταβιβαζομένη ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον. Οὕτω ὁ Παῦλος κατέστησεν Ἐπισκόπους τὸν Τιμόθεον ἐν Ἐφέσῳ (Β'. Τιμ. α'. 6) καὶ τὸν Τίτον ἐν Κρήτῃ· τοῦτ' αὐτὸ βεβαίως ἔπραξαν καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἀποστόλων. Ὁμοίως ἀναφέρεται ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ ἡ χειροτονία πρεσβυτέρων «χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ» (Πράξ. ιδ'. 23). Ὁ δὲ Παῦλος προτρέπεται τὸν Τίτον «εἶνα καταστήσῃ κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους» (Τίτ. α'. 5. πρβλ. καὶ Πράξ. κ'. 17, 28. Α'. Τιμ. γ'. 1. Φιλ. α'. 1). Ὡς πρὸς τὴν χειροτονίαν δὲ τῶν διακόνων ἀναγινώσκωμεν εἰς τὰς Πράξεις, ὅτι ἐκλέξαντες οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐπτὰ ἄνδρας ἔστησαν αὐτοὺς «ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας» (Γ'. 6). Ἀκολούθως ἡ Ἐκκλησία δι' ἰδιαίτερων Κανόνων ὥρισε προσόντα εἰς τοὺς μέλλοντας ἱερωθῆναι καὶ ἐκανόνισε τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς χειροτονίας τῶν κληρικῶν αὐτῆς.

Αἰσθητὸν καὶ ὄρατὸν μέρος. Αἰσθητὸν μέρος τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι: α'.) ἡ ἐπιθέσις τῶν χειρῶν τοῦ Ἐπισκόπου ἐπὶ τὸν προχειρίζομενον. β'.) ἡ εὐχὴ ἢ κατὰ τὴν ἐπιθεσιν τῶν χειρῶν ἀπαγγελλομένη καὶ ἔχουσα οὕτως: «Ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται

τὸν εὐλαβέστατον (ὑποδιάκονον ἢ διάκονον ἢ πρεσβύτερον) εἰς (διάκονον ἢ εἰς πρεσβύτερον ἢ εἰς ἐπίσκοπον). Εὐζώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος». καὶ γ'.) αἱ λέξεις «ἀξιος, ἄξιος» τὰς ὁποίας λέγει ὁ Ἀρχιερεὺς ἐπιδίδων τῷ προχειρισθέντι ἐν ἕκαστον τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Τὰς λέξεις ταύτας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ λαὸς, συμμετέχων οἶοναι καὶ οὗτος τοῦ μυστηρίου, διότι κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν (Α΄ Τιμ. γ'. 7) καὶ τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, ὁ μέλλον προχειρισθῆναι ἀνάγκη νὰ ἔχη καλὴν φήμην καὶ ὑπόληψιν· ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ὁ λαὸς ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἐπισκόπου.

Ἡ μεταδιδόμενη χάρις Ἡ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης μεταδιδόμενη χάρις παρέχει εἰς τὸν προχειρισθέντα τὴν ἐξουσίαν (α') τοῦ κυβερᾶν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ (β') τοῦ ἐπιτελεῖν τὰ μυστήρια, δι' ὧν μεταδίδεται ἡ χάρις εἰς τοὺς πιστοὺς· καὶ γ') τὸ καθῆκον τοῦ διδάσκειν τὸν λαόν. Ἀνακλόγως τῶν καθηκόντων τούτων οἱ κληρικοί καλοῦνται Ποιμένες, Ἱερεῖς καὶ Διδάσκαλοι.(1)

Βαθμοὶ τῆς ἱερωσύνης. Οἱ βαθμοὶ τῆς ἱερωσύνης εἶναι τρεῖς· ὁ τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ Διακόνου. Καὶ οἱ μὲν Ἐπίσκοποι ὡς ἄμμοι δικδοχοὶ τῶν Ἀποστόλων κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔργον ἔχοντες νὰ δισκοῦσι τὰ τῆς Ἐκκλησίας νὰ διδάσκωσι τὸν λαόν καὶ νὰ τελῶσι πάντα τὰ μυστήρια. Ὁ Ἐπίσκοπος ἐπίσης χειροτονεῖ πάντας τοὺς κληρικούς, αὐτὸς δὲ χειροτονεῖται ὑπὸ δύο ἢ τριῶν Ἐπισκόπων (Ἀποστ. 1), διότι τὸ ἕλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Οἱ Πρεσβύτεροι τελοῦσι τὰ μυστήρια πληρὴν τοῦ τῆς ἱερωσύνης καὶ τοῦ ἀγικισμοῦ τοῦ Μύρου, διευθύνουσι τὰς πνευματικὰς ὑποθέσεις τῆς ἐνορίας αὐτῶν καὶ διδάσκου-

(1) Οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἀπέρριψαν τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον, καθιέρουσαν διὰ τῆς θείας χάριτος εἰδικὸν λειτουργημὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὡς πρὸς τὸ κήρυγμα δὲ καὶ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν μυστηρίων ἔχουσι τοὺς λεγομένους Ποιμένες (Pastores), τοὺς ὁποίους θεωροῦσιν ὡς ἐντολοδόχους τῆς κοινότητος. Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία δέχεται τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον, ἀλλ' ἐκαινοτόμησεν ἐν τούτῳ κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα, ἐπιβάλλουσα τὴν ἀναγκαστικὴν ἀγαμίαν εἰς πάντας τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία συμφώνως πρὸς τὰ ἀνέκαθεν κρατούμενα ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἐγγάμους, νὰ ἀναρῶσιν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ διακόνου καὶ τοῦ πρεσβυτέρου, ἀπαγορεύουσα τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν γάμον, εἰς δὲ τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν ἀνάγκη μόνον τοὺς ἀγάμους (Καν. τῆς ἐν Τρούλλῳ 12, 13) καὶ τούτο ἔχει ἐκ περιφρονήσεως πρὸς τὸν γάμον, ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι ὧσιν ἀπελλαγμένοι οἰκονομικῶν φροντίδων καὶ λυσιτελέστερον φροντίζωσι περὶ τοῦ ποιμνίου αὐτῶν

σι τὸν λαόν. Οἱ δὲ διάκονοι ὑπηρετοῦσι μόνον ἐν τῇ τελείῃ τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων τελετῶν καὶ κηρύττουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲν δὲ ἱερατικὸν ἔργον δύνανται νὰ ἐπιτελέσωσιν ὡς καὶ οἱ Πρεσβύτεροι ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ κατὰ τόπους Ἐπισκόπου (Ἀποστ. 39). (1)

§ 65. Ὁ γάμος.

Ὅρισμός. Γάμος λέγεται τὸ μυστήριον ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἄνθρωπος καὶ γυνή διὰ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας συνδέονται ἀμοιβαίᾳ καὶ ἀπαρραβιάσῳ συγκαταθέσει εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἐπιζητεῖται ἐπ' αὐτοὺς ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἀγιάζει τὸν ἱερόν τουτοῦν δεσμόν.

Σύστασις. Ὁ Θεσμός τοῦ γάμου εἶναι τόσον ἀρχαῖος, ὅσον καὶ ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὸς ὁ Θεός, ὅστις ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ἔρσεν καὶ θῆλυ (Γεν. α' 27) κηλόγησεν ἡδὴ ἐν τῷ Παραδείσῳ τὸ ζεῦγος τῶν πρωτοπλάστων εἰπὼν· «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν» (Γεν α', 28). Ὑποδεικνύουσα δὲ ἡ Γραφή τὴν μεταξύ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὑπάρχουσαν ἀμοιβαίαν σχέσιν ἐπιπροστίθεισιν ὅτι ὁ Θεός ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀδάμ καὶ ἐξ αὐτῆς ἐπλασε τὴν γυναῖκα, ἣν ἰδὼν ὁ Ἀδάμ εἶπε· «Τοῦτο νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη, ἕνεκεν τούτου καταλήψει ὁ ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν» (Γεν. β', 23, 24).

Καίτοι δὲ ὁ γάμος ὡς δεσμός κοινωνικὸς ὑπῆρχε πρὸς τε τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς ἔθνεσι, ἐν τούτοις ὁμως ἕνεκα τῆς ἀσκαρίας διαταράχθη καὶ παρεγνωρίσθη ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ γάμου· διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανισμὸς ἐξήγησε τὸν γάμον καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς μυστήριον. Ἐν πρώτοις ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, κληθεὶς εἰς τὸν ἐν Κανᾷ γάμον, δὲν ἀπεποιήθη νὰ παρευρεθῆ, ἀλλὰ παρκατάς αὐτοπροσώπως ἐκύρωσε τὴν ἀγιότητα τοῦ γάμου, τελέσας μάλιστα καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ θαῦμα (Ἰωάν. β', 1 κ. ἐξ.). Κυρίως ὁμως ὁ Ἰ. Χριστὸς τὴν θεϊαν σύστασιν τοῦ γάμου καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ φύσιν ἀνέπτυξεν ἐν τῇ πρὸς τοὺς Φαρισαίους ὁμιλίᾳ αὐτοῦ, μεταχειριθεὶς αὐτὰς τὰς ἀνωτέρω λέξεις

(1) Ὁ χρόνος τῆς χειροτονίας δι' ἕνα ἕκαστον βαθμὸν εἶναι διάφορος καὶ ἀνάλογος τῇ ὑπηρεσίᾳ, εἰς ἣν προῦρισται. Οὕτω ὁ Ἐπίσκοπος χειροτονεῖται μετὰ τὸ «ἅγιος ὁ Θεός» καὶ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου· ὁ Πρεσβύτερος μετὰ τὴν μεγάλην λεγομένην Εἴσοδον καὶ τὸ τέλος τοῦ Χερουβικῶ ὕμνου· ὁ δὲ Διάκονος μετὰ τὸν ἀγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων.

τῆς Γενέσεως καὶ ἐπιπροσθεὶς σὺναμα «οὗς οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω» (Ματθ. 19'. 6). Ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ρητῶς ἀποκαλεῖ τὸν γάμον μυστήριον, λέγων «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶν» (Ἐφεσ. ε'. 32). Ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς ὡς τοιοῦτον καὶ δι' ἱεροτελεστίας ὡς τὰ λοιπὰ μυστήρια τελεῖ. Πάντες δὲ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀποδέχονται τὸν γάμον ὡς θεοσύστατον μυστήριον (1).

Αἰσθητὸν καὶ ὁρατὸν μέρος. Πρῶτον αἰσθητὸν μέρος τοῦ μυστηρίου εἶναι ἡ ἀμοιβαία συγκατάθεσις πρὸς γάμον αὐτῶν τῶν μελλόντων συζευχθῆναι· τὴν συναίνεσιν ταύτην δηλοῦσιν εἰς τὸν τελούντα τὸ μυστήριον ἱερέα καὶ ἐνώπιον τῶν κεκλημένων ὡς μικρῶν (2). β'.) οἱ δακτύλιοι, οὗς ἀνταλλάσσουν οἱ μελλόντες κατὰ τὴν μνηστείαν, ὡς τινα ἐγγύησιν καὶ συμφωνίαν (ἐντεῦθεν καὶ ἄρχων) διὰ τὴν σὺναψιν τοῦ μέλλοντος γάμου. Σημαίνουσι δὲ πρὸς τοὺς τὸν ἀμοιβαῖον συζυγικὸν σύνδεσμον καὶ τὸ ἀδιάρρηκτον τοῦ γάμου. γ'.) οἱ στέφανοι οἵτινες εἶναι σύμβολα τῆς νίκης, τὴν ὁποίαν ἤρασαν οἱ νυμφεῖοι κατὰ τῶν σαρκικῶν παθῶν καὶ ὀρέξεων, καὶ αἱ λέξεις τὰς ὁποίας λέγει ὁ ἱερεὺς, ἀνταλλάσσων σταυροειδῶς τοὺς στεφάνους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν νυμφῶν: «Στέφεται ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ» καὶ τὰνάχαλιν. δ'.) ὁ οἶνος, ὅστις ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποτηρίου μεταδιδόμενος εἰς τοὺς νυμφεῖους, συμβολίζει τὴν συνδιείτησιν αὐτῶν, τὴν ἀπὸ κοινοῦ μέριμναν ὑπὲρ τοῦ οἴκου καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης εὐφροσύνην τῶν συζύγων.

Ἡ μεταδιδόμενη χάρις. Διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου παρέχεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἥτις α') ἀγιάζει τὸν γαμήλιον δεσμόν τῶν συζευγνυμένων προσώπων καὶ καθίστησιν αὐτὸν ἀδιάλυτον (3). ὡς:

(1) Οἱ Διαμαρτυρούμενοι δέχονται τὸν γάμον οὐχὶ ὡς μυστήριον, ἀλλ' ὡς θεῖαν διάταξιν πρὸς διαίωνα τὸ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τοῦτο ἔχουσιν ἐν χρήσει τὸν πολιτικὸν γάμον, τὸν ὅποιον τελοῦσιν ἄνευ ἱερολογίας.

(2) Τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου προηγείται ἡ μνηστεία ὡς ὑπόσχεσις μελλόντος γάμου, δυναμένη νὰ συναρθῇ νομικῶς ἐγκύρως μετὰ ἢ ἄνευ ἱεροτελεστίας. Ἡ τελετὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μνηστείας ἐπέχει θέσιν γάμου καὶ ἐκ ταύτης προκύπτουσι τὰ αὐτὰ κωλύματα, ὅσα καὶ ἐκ τοῦ γάμου· διὰ τοῦτο δι' ἐνδεχομένην λύσιν τῆς μνηστείας λίσαν εὐλόγως ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευσε τὴν τέλεσιν ταύτης κεχωρισμένως καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

(3) Παρ' ἡμῶν ὁ γάμος εἶναι ἀδιάλυτος, ἐκτὸς ἂν διασαλευθῇ ἡ ἀμοιβαία συζυγικὴ πίστις καὶ ἀγάπη, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐντέλλεται (Ματθ. ε' 32. 19'). Ἐν περιπτώσει δὲ διαλύσεως τοῦ γάμου ἐπιτρέπει ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία κατὰ συγκατάθεσιν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον γάμον. Ἀλλ' ἡ Παπικὴ Ἐκ-

λέγει ἡ Γραφή «ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ματθ. 19' 6). 6') κρατύνει τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην, οὕτως ὥστε διὰ τῆς ἀμοιβαίας μεταδόσεως τῶν οἰκείων προτερημάτων καὶ τῆς ἀλληλεπίδρασεως νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἡθικὴ τελειοποίησις ἀμφοτέρων τῶν προσώπων. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος παραβάλλει τὴν μεταξὺ ἀνδρῶς καὶ γυναικὸς σχέσιν πρὸς τὴν μυστικὴν ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας: «Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώματος, ἀλλ' ὡσπερ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἀγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν... Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφ. ε'. 22-32). 7') νομιμοποιεῖ τὴν τεκνοποίησιν καὶ συνεργεῖ εἰς τὴν ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου ἀνατροφὴν τῶν τέκνων. (1)

§ 66. Τὸ εὐχέλαιον.

Ὅρισμός. Εὐχέλαιον λέγεται τὸ μυστήριον ἐκεῖνο, καθ' ὃ ὁ ἱερεὺς χάριον τὸν ἀσθενῆ δι' ἡγιασμένου ἐλαίου ἐπικαλεῖται· ἐπ' αὐτὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν θεραπεύουσαν τὰς τε σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀσθενείας.

κλησία ὡς μέσον διαλύσεως τοῦ γάμου θεωρεῖ μόνον τὸν θάνατον, ὅτε ἐπιτρέπεται καὶ τέταρτον γάμον. Ἐν πάσῃ δὲ ἄλλῃ περιστάσει ἐπιβάλλει μόνον τὸ σπικόν χωρισμόν καὶ οὐχὶ διαζύγιον, γενομένη οὕτω παραίτησις μωρίων ἀτοπημάτων καὶ ὀλεθρίων συνεπειῶν ἀφορμῇ.

(1) Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς νόμιμον σύστασιν τοῦ γάμου, πλὴν τῆς ὑπὸ ὀρθοδόξου ἱερέως ἱερολογίας μετὰ προηγουμένην κανονικὴν ἐπισκοπικὴν ἄδειαν, ἀπαιτοῦνται νὰ συνδράμωσιν ὄρεινές. Οἱ ὄροι οὗτοι διαρροῦνται εἰς θ ε τ ι κ ο υ ς καὶ ἀ ρ ν η τ ι κ ο υ ς. Θετικὸν λέγονται αἱ ἰδιότητες ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας δεόν νὰ ἔχωσιν ἀμφότεροι οἱ συζυγούμενοι καὶ τοιοῦτοι εἶναι· α') ἡ ὄριμος ἡλικία· β') ἡ διανοητικὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία· καὶ γ') ἡ συναίνεσις. Ἀρνητικὸν δὲ καλοῦνται αἱ ἰδιότητες, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ μὴ ἔχωσιν οἱ μέλλοντες νὰ συζευχθῶσι καὶ τοιοῦτοι εἶναι· α') ἡ διαφορά τῆς θρησκείας· β') ἡ τῆς παρθενίας ὁμολογία· γ') ἡ χειροτονία· δ') ὁ ὑπάρχων γάμος· ε') ὁ προϋπάρχων τρίτος γάμος· ς') ἡ μη-στεία· ζ') τὸ διαζύγιον καὶ η') ἡ συγγένεια, ἢ τοῖ ἢ ἐξ αἵματος ἢ ἐκ διγενείας ἢ ἐκ τριγενείας, ἢ πνευματικὴ καὶ ἢ ἐξ υἰοθεσίας μέχρις ὀρισμένων βαθμῶν καὶ περιπτώσεων, αἵτινες ὀρίζονται ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας.

Σύστασις. Τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἰ. Χριστόν, διότι οἱ Ἀπόστολοι κηρύττοντες τὸ Εὐαγγέλιον ἀνά τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἰουδαίας κατ' ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος «ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεραπευον» (Μάρκ. Γ', 13). Εἰδικώτερον ὅμως παιεῖται λόγον περὶ τοῦ μυστηρίου ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος· «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; Προσκλιθεσθε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευχάσθησαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάρνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ» (ε. 14-15). Ὅθεν συνιστωμενον τὸ εὐχέλαιον εἰς τοὺς χριστιανούς ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου ὡς θεραπευτικὸν μέσον τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀσθενειῶν, ἀναμφιβόλως στηρίζεται ἐπὶ ρητῆς ἐντολῆς τοῦ Ἰησοῦ. Διότι οἱ Ἀπόστολοι οὐδὲν ἐκήρυττον ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἠκολούθουν πάντοτε τὰ ἐντάλματα τοῦ διδασκάλου αὐτῶν (Γαλ. α'. 11-12, Ματθ. κη'. 20). Ἐπειτα ἦτο ἀδύνατον νὰ συνάψῃ ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος μετὰ τοῦ εὐχελαίου τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν (ὅπερ εἶναι θεῖον προνόμιον), ἀν μὴ τὸ μυστήριον εἶχε θεόθεν τὴν σύστασιν. Ἐκ τῶν Ἀποστόλων δὲ παραλαβοῦσα ἡ Ἐκκλησία τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου διετήρησεν αὐτό, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων αὐτῆς (Ὁριγ. ὁμιλ. εἰς Λευί. Β. 4, Χρυσόστομ. περὶ Ἱερωσ. Γ. 6, Κυριλ. Ἀλεξ. περὶ τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας βιβλ. 6 κτλ.).

Αἰσθητὸν καὶ ὁρατὸν μέρος. Αἰσθητὸν ἢ ὁρατὸν μέρος τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι α'.) τὸ ἐλαίον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀμυδαλιώτατον σύμβολον τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ἰωμένης τὰς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας, β'.) ἡ εὐχὴ τὴν ὁποῖαν ἐπιλέγει ὁ ἱερεὺς χρίων διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἐλαίου τὸν ἀσθενῆ, καὶ γ'.) ἡ σταυροειδὴς χροῖσις τοῦ μετώπου, τῆς σιαγόνας, τῶν παρειῶν καὶ τῆς πλάτης (1).

Ἡ μεταδιδωμένη χάρις. Τὴν διὰ τοῦ εὐχελαίου μεταδιδωμένην χάριν δεικνύουσιν ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος λέγων «καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάρνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς ἀφεθήσεται αὐτῷ». Ἄρα ἀπατελέσματα τοῦ μυσ-

(1) Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τὸ εὐχέλαιον τελεῖται ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ἐκαστοτὲ πρὸ τῆς θείας κοινωνίας κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Ἐπιτελεῖται δὲ ὑπὸ ἑπτὰ ἱερέων, ἐν ἐλλείψει δὲ καὶ ὑπὸ ὀλιγωτέρων καὶ ὑπὸ ἑνὸς μόνου.

στηρίον, τούτου διενεργούμενα ὑπὸ τῆς θείας χάριτος εἶναι ἡ σωματικὴ ὑγεία (2) καὶ ἡ ἄφρασις τῶν ἀμαρτιῶν, τῶν ὁποίων πολλάκις ἀποτελεσμα εἶναι αἱ σωματικαὶ ἀσθένειαι (Ἰωάν. ε'. 14). Καὶ ἡ μὲν ἀφρασις τῶν ἀμαρτιῶν παρέχεται εἰς τὸν εὐλακρινῶς μετανοοῦντα καὶ μετὰ πίστεως δεχόμενον τὸ μυστήριον, ἡ δὲ ὑγεία τοῦ σώματος χορηγεῖται καὶ αὕτη ὡσάντις τὸ τοιαῦτον δὲν ἀντίκειται πρὸς τὰς ἀνεξερευνητοὺς βουλὰς τοῦ Ὑψίστου.

ΚΕΦ. ΣΤ'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

§ 67. Ἄρθρον ΙΑ'. τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

Ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ τοῦ Συμβόλου συνοπτικῶς ἐπιτίθεται ἡ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν αὕτη προσμένει, ὅτι ἐλευσεται ποτε ἡμέρα ὅτε τὰ σώματα πάντων τῶν τεθνεώτων θὰ ἀναστῶσιν ἐκ νεκρῶν καὶ θὰ ἐνωθῶσιν μετὰ τῶν ψυχῶν, μεθ' ὧν συνέζησαν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα ἕκαστος λάβῃ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ.

§ 68. Ἐννοια τοῦ θανάτου.

Θάνατος λέγεται ὁ ἀπὸ τοῦ σώματος πρόσκαιρος χωρισμὸς τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ ὡς πνευματικὴ οὐσίᾳ μένει σώα καὶ ἀκεραία, τὸ δὲ σῶμα στερούμενον τῆς ζωογόνου ψυχῆς διαλύεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συντέθη στοιχεῖα.

Λίτις τοῦ θανάτου δὲν εἶναι ὁ Θεός, ὅστις ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὅστις πηρέθη τὸ θεῖον θέλημα καὶ τούτου ἕνεκα ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ θανάτου (Γεν β' 17. Ρωμ. ε' 12 κτλ.). Τὸ φορικτὸν καὶ ἀπνίσιον τοῦ θανάτου ἦτο κυρίως, ὅτι δι' αὐτοῦ μετέβησαν αἱ ψυχαὶ τῶν θανόντων εἰς τὸν Ἄδην, ἧτοι μακρὰν τῆς χάριτος καὶ κοινωνίας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰ. Χριστοῦ καὶ τῆς εἰς Ἄδην αὐτοῦ καθόδου ὁ θάνατος ἀπέβαλε διὰ τοὺς πιστοὺς τὸν ὀδυνηρὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, διότι αἱ ψυχαὶ

(2) Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία μετέβαλε τὸ εὐγέλιον εἰς τὴν ἐσχάτην κρίσιν (extrema unctio), ἐπιτελοῦσα τούτο οὐχὶ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἐπ' ἐλπίδι ἀναρρώσεως, ἀλλ' εἰς τοὺς πνέοντας τὰ λείψια ὡς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου, καὶ οὕτω ματαίῳ τὸν ἕνα σκοπὸν τοῦ μυστηρίου, ὅστις εἶναι ἡ ἔγερσις τοῦ ἀσθενοῦς ἐκ τῆς κλίνης καὶ ἡ ἀνάρρωσις αὐτοῦ.

τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν μεταβαίνουσιν ἤδη εἰς τὸν Παράδεισον (Λουκ. κγ' 43), ἔνθα μετηνήχθησαν, ὡς ἐρρήθη (§ 43) καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων τῆς Π. Διαθήκης καὶ πάντων τῶν πιστευσάντων εἰς Χριστόν, ἦτοι εἰς τόπον πνευματικῆς ἀνέσεως ἐν σχέσει καὶ κοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Θεοῦ (Α. Πέτρ. δ' 6).

Ὡστε ὁ θάνατος, διὰ τοὺς ἀληθεῖς χριστιανούς, εἶναι ἀπαλλαγὴ τῶν πόνων καὶ συμφορῶν τοῦ παρόντος βίου, εἶναι ἀπλή μετὰστασις ἀπὸ τῆς προσκαιροῦ ζωῆς εἰς τὴν αἰώνιον, ἀπὸ τῶν λυπηροτέρων ἐπὶ τὰ χρηστότερα καὶ θυμηδέστερα.

§ 69. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν αὐτῆς οὐδεμίαν ὑφίσταται διάλυσιν, ἀλλὰ μένει ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος, τ. ἔ. ἔχει συνείδησιν τῆς ὑπάρξεώς της καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς καταστάσεως. Ἡ ἀλήθεια αὕτη βεβαιοῦται πολλαχοῦ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Οὕτω ὁ Ἰ. Χριστὸς ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐκ τῆς περὶ Θεοῦ ιδέας: «Θεὸς δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσι» (Λουκ. κ'. 38). Ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀποκαλεῖ τὸν θάνατον ἀνάλυσιν (Β'. Τιμ. δ' 6), παρίσταται δὲ «τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» (Φίλ. α' 23). Λίαν δὲ ἐλλόγως ἀλλαγῆς συνδέει τὴν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλίαν μετὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ λέγων: «εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν», καὶ «εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἔσμεν ἐν Χριστῷ μόνον, ἑλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἔσμεν» (Α'. Κορ. ιε' 13, 14, 19).

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μαρτυριῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς ἔχομεν καὶ ἄλλας ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ δόγματος τούτου· α'.) Ἄφου «οὐδὲν ἐν τῇ φύσει ἀπόλυται» (1), ἀφου ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀπώλεια καὶ ἐκμηδένισις, ἀλλὰ διάλυσις συνθέτων σωμάτων, ἔπεται ὅτι ἡ ψυχὴ ὡς ἄυλος καὶ ἀπλή δὲν ὑπόκειται εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ φθοράν, ἐπαμένως εἶναι ἄφθαρτος.

β'.) Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου φύσει οἰσθάνεται ἀκατάσχετον πρὸς τὸ εἰδέναι ὁρμηὴν καὶ ἐναγωνίως τείνει πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. Πρὸς

1) Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀπέδειξεν ὁ διάσημος Γάλλος χημικὸς Lavoisier (+1794).

εγκανθοποιήσιν τῶν πόνων τούτων ὁ ἄνθρωπος ὑπομένει διαφορούς στεφάνους καὶ θυσιάζει πολλάκις καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ αἱ ὑψηλὰ αὐταὶ τάσεις τῆς ψυχῆς δὲν ἐγκανθοποιῶνται τελείως κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν. Εἶναι λοιπὸν λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τόσον ἄδικος, ὥστε ἀφοῦ ἐπέβηεν εἰς τὴν ψυχὴν τοιοῦτους πόνους, νὰ ἀφίη αὐτοὺς ἀνεκπληρωτοὺς καὶ νὰ συγκαταστρέφῃται ὁ ἄνθρωπος μετὰ τοῦ σώματος, ὅπως τὸ κτήνος ἐν μιᾷ μόνῃ στιγμῇ:

γ'.) Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὔτε ἡ ἀρετὴ ἀνταμείβεται, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ καταδιώκεται, οὔτε ἡ κακία τιμωρεῖται τελείως, ἀλλὰ πολλάκις καὶ θριαμβεῖται. Τοιαύτη ὁμως δυσαρμονία οὔτε πρὸς τὴν θείαν δικαιοσύνην συμβιβάζεται, οὔτε πρὸς τὸ φιλοδίκαιον αἶσθημα τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ὅποιον ζητεῖ πάντοτε τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ κακοῦ. Ἄφοῦ ὁμως τὸ τοιοῦτον δὲν συμβαίνει ἐνταῦθα, ἀνάγκη νὰ τελεσθῇ ἐν τῇ πέραν τοῦ τάφου ζωὴ, ἥτοι ἀνάγκη ἡ ψυχὴ νὰ ἦ ἀθάνατος.

δ'.) Ἐὰν δὲ ἐπισταμένως μελετήσωμεν τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν ἔθνων θέλομεν ἰδεῖν, ὅτι ἡ περὶ ἀθανασίας ἰδέα εἶναι καθολικὴ, ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Ἐὰν δὲ κοσμῶνται οἱ τάφοι διὰ λίθων, ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων σημάτων, ταῦτα πάντα δὲν θέλουσι νὰ δείξωσι βεβαίως τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν ἀθανασίαν.

Καὶ τέλος ἐὼν εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ τάφος εἶναι τὸ ὄριον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τότε οὐδεὶς χιλιῶς θά ἦτο δυνατόν νὰ ἀνταχτίσῃ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ὁρμήν, οἱ δὲ δεσμοὶ οἱ ὅποιοι συνέχουσι τὴν κοινωνίαν θά κατεστρέφοντο. Ὅθεν ἀνάγκη, ὅπως ὁ πύραν βίος μὴ ἦ κλειστόν ἀδικῶν καὶ παρανόμων ἀνθρώπων, ἀλλὰ φερένικος ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης ἀγων, ἀνάγκη ὅπως ἡ ψυχὴ ἢ ἀθάνατος.

§ 70. Ἡ μετὰ θάνατον κατάστασις τῶν ψυχῶν.

Αἱ ψυχὰι τῶν κεκοιμημένων εὐθὺς μετὰ θάνατον μεταβαίνουσιν ἐν τῷ Παραδείσῳ ἢ ἐν τῷ Ἄδῃ, ἐνθα ἀπολαμβάνουσιν ἀνέσεως ἢ ὀδύνης ἀναλόγως τῶν πράξεων, τὰς ὁποίας ἐκάστη διέπραξεν. Ἡ διδασκαλίᾳ αὕτη τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς Γραφῆς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπασ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις» (Ἐβρ. 9'. 27). Ἡ δὲ παραβολὴ τοῦ Πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου δείκνυσιν ὅτι ὑπάρχει ἀμοιβὴ τις εὐθὺς μετὰ θάνατον κατὰ τὰ ἔργα ἐκάστου.

Ἡ μετὰ θάνατον ἕξις αὕτη ἀνταπόδωσις δὲν εἶναι πλήρης καὶ

τελεία, ἀλλ' οἰονεὶ προοίμιον τῆς μελλούσης μακαριότητος ἢ τιμωρίας, διὰ τοῦτο καὶ μερικὴ κρίσις λέγεται. Ἡ πλήρης καὶ ὀριστική ἀναπόδοσις τῶν πράξεων ἐκάστου γενήσεται κατὰ τὴν μεγάλην τῆς κρίσεως ἡμέραν, ὅποτε αἱ ψυχαὶ θὰ ἐνωθῶσι πάλιν μετὰ τῶν σωμάτων. Ἡ μεταβατικὴ αὕτη κατάστασις τῶν ψυχῶν συνίσταται ἐν τῇ ἀναμνήσει τῶν ἐπὶ γῆς πράξεων καὶ ἐν τῇ προαισθήσει τῆς ἀνμενούσης τὴν ψυχὴν μακαριότητος ἢ τιμωρίας κατὰ τὴν καθολικὴν κρίσιν.

Πλὴν δὲ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀτιμῶν ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ, οἵτινες μετενόησαν μὲν ἐνταῦθα ἐφ' οἷς ἐπλημμελήσαν, ἀλλὰ καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ θανάτου δὲν προέβησαν νὰ διαπορῶσιν ἔργα ἄξια τῆς μετανοίας αὐτῶν. Περὶ τούτων πιστεύομεν, ὅτι δύνανται τῇ ἀπειρῷ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγγνίᾳ νὰ σωθῶσι καὶ εἰς τοῦτο συντελοῦσιν αἱ εὐχαὶ καὶ δεήσεις τῆς Ἐκκλησίας, αἱ ἐλεημοσύναι τῶν ἐπιζώντων καὶ δὴ ἡ προσφορὰ τῆς ἀναμάρτου θυσίας, τὴν ὅποιαν ἰδίως ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων συγγενῶν ἕκαστος καὶ κοινῶς ὑπὲρ πάντων ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ (Δοσιθ. ὁμολ. βρ. 18) (1).

§ 71. Ἡ πραγματικότης τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τῶν σωμάτων.

Ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις πάντων τῶν σωμάτων καὶ ἡ ἐνωσις αὐτῶν μετὰ τῶν ψυχῶν εἶναι ἐν τῶν μυστηριωδῶν δογματῶν τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ πῶς ποτε τὸ διαλυθὲν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἰς χροῦ, εἶναι δυνατόν καὶ πάλιν νὰ ἀναστῇ. Διὰ τοῦτο ὅτε ὁ Παῦλος ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐκήρυξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐν ἄλλοις καὶ τὸ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν δόγμα, ἐγχεύθη, ὑπὸ τῶν φιλοσόφων ἐπὶ τούτῳ ὡς σπερμολόγος (Πρᾶξ. ιζ'. 18, 32).

(1) Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία φρονεῖ ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ἣτις ἔλαβε μὲν τὴν ἄρσιν τῶν ἀμαρτιῶν διὰ τῆς μετανοίας, ἀλλὰ δὲν ὑπέστη ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο τὰς προσκαίρους ποινάς, ὑφίσταται ταύτας μετὰ θάνατον εἰς τὸ λεγόμενον καθάρσιον πῦρ πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς θείας δικαιοσύνης. Τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ποινῶν ἀπαλλάσσεται ὁ χριστιανὸς κατ' ἀνάγκην διὰ τῶν λυσιποινῶν ἀρέσεων τοῦ ἄκρου ἀγριερέως τῆς Ρώμης. Τὸ ἐσφαλμένον τῆς θεωρίας ταύτης ἐγκρατεῖ κυρίως εἰς τὸ ὅτι αἱ ποιναὶ τῶν ἀμαρτωλῶν οὔτε ἐνταῦθα, πολλῶ μᾶλλον μετὰ θάνατον δύνανται νὰ ἐξιλέωσιν τὸν Θεόν. Αἱ δὲ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας ἢ αἱ ἐλεημοσύναι οὐδέποτε ἀνάγκη αἰτίως ἐλαττοῦσιν ἢ ἀίρουσι τὰς ποινάς, ἀλλὰ πάντοτε τοῦτο ἐξαρτᾶται ὅπως ἐκ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' ὅ,τι φαίνεται ἀνεξήγητον καὶ ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον δὲν ἔχει οὕτω καὶ εἰς τὴν θείαν παντοδυναμίαν. Ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγε τὸν κόσμον, πολλῶ μᾶλλον δύναται τὰ ὑπάρχοντα σώματα καὶ διαλυθέντα ἤδη νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν. Τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος τούτου μαρτυρεῖ ἡ Γραφή λέγουσα: «Ἐρχεται ὦρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (Ἰωάν. ε'. 28). Ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος κατακρίνων τοὺς ἀπιστοῦντας ζητεῖ δι' ἀναλόγου φυσικοῦ γεγονότος νὰ καταστήσῃ ὅσον οἶόν τε καταληπτὴν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου τὴν μυστηριώδη ταύτην ἀλήθειαν: «Ἄρρον, σὺ ὁ σπείρεις, σὺ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὁ σπείρεις, σὺ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον. . . οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν» (Α'. Κορ. ιε'. 36). Αὐτὴ δὲ ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἶναι, ὡς ἐρρήθη (§ 44) τὸ ἐγγύρον τῆς ἀναστάσεως τῶν ἡμετέρων σωμάτων.

Σκοπὸς τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων εἶναι ὅπως ἀκομισθῆναι ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς τὴν ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν» (Β'. Κορ. ε'. 10). Καθὼς σῶμα καὶ ψυχὴ ὁμοῦ ἠνωμένα εἰσγάσσονται τὸ κακὸν ἢ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, οὕτως ἀμρότερα ἠνωμένα ἀπαιτεῖ ἡ θεία δικαιοσύνη νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἀμοιβῆς ἢ τῆς τιμωρίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως.

§ 72. Ἡ κατάστασις τῶν ἀναστησομένων σωμάτων.

Τὰ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενα σώματα θὰ ὦσι κατ' οὐσίαν αὐτὰ ἐκείνα, μεθ' ὧν ἄλλοτε συνέζησαν οἱ ψυχαὶ ἐπὶ τῆς γῆς· διότι ἄλλως δὲν θὰ εἶναι τότε ἀνάστασις σωμάτων, ἀλλὰ νέα δημιουργία. Ἐν τούτοις τὰ σώματα ταῦτα θὰ ὑποστῶσιν ἀλλοιώσιν τινα ὡς πρὸς τὰς ιδιότητας αὐτῶν, δηλ. θὰ καταστῶσι πνευματικὰ, ὅμοια πρὸς τὸ ἀναστὰν σῶμα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, διότι ὁ Κύριος κατὰ τὴν Γραφὴν ἀμετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ» (Φιλ. γ'. 21). Τὸ παρὸν ἡμῶν σῶμα ἔχει ἀνάγκην τροφῆς, ἐνδυμάτων, ὕπνου καὶ τῶν τοιούτων· πρὸς τούτοις δὲ πρὸς θεραπείαν τῶν κλίσεων καὶ ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ ἀντιπράττει εἰς τὰς διακελεύσεις τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοῦτο ὄν μάζεται σῶμα σαρκικόν. Τὸ ἀνιστάμενον σῶμα θὰ εἶναι ἀπῆλλαχμένον τῶν ὕλικῶν ἀναγκῶν καὶ κατάλληλον πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πνεύματος· καὶ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην καλεῖται σῶμα πνευματικόν.

Τὴν μυστηριώδη ταύτην ἀλλοίωσιν περιγράφει ὁ Παῦλος λέγων: Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

«Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀρθροσίχ᾽ σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν» (Α΄ Κορ. ιε΄ 42—44).

Οἱ δὲ ζῶντες κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς ἀναστάσεως δὲν θὰ ἀποθάνωσι μὲν, ἀλλὰ τὰ σώματα αὐτῶν θὰ ἀλλαγῶσι. Θὰ καταστῶσιν ὅμοιοι πρὸς τὰ ἐκ νεκρῶν ἐγερθησόμενα· «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσονται· πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα» (Α. Κορ. ιε΄ 51).

§ 73. Ἡ καθολικὴ κρίσις.

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν γενήσεται ἡ καθολικὴ κρίσις, ὅποτε ὁ Κύριος θὰ κρίνῃ τοὺς πάντας ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ θὰ ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (Ρωμ. β΄ 6).

Ἡ δευτέρα αὕτη παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἔστιν ὅλως διάφορος τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐλεύσεως, διότι διάφορος εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς ἐκατέρας αὐτῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐμφανείᾳ ἦλθεν ἵνα σώσῃ τὸν ἄθρονον καὶ ὁδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ διὰ τοῦτο ἔρχη ὡς ἄνθρωπος ταπεινός, μὴ ἔχων τοῦ τὴν κεφαλὴν κλίση, συμπύχων ταῖς ἀσθενείαις τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἐκλύσῃ αὐτοὺς εἰς ἑαυτὸν. Κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐλεύσεται ὡς βασιλεὺς ἀδέκαστος ἐν δόξῃ φθορᾷ καὶ κραταίᾳ δυνάμει μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἀγγέλων, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον. Ἡ πρώτη ἔλευσις ἦτο ἡμέρα χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως τοῖς πᾶσι· ἡ δευτέρα φόβου καὶ τρόνου διὰ τοὺς ἀμετανόητους ἀμνηστῶν.

Ὡς μέτρον τῆς κρίσεως, θέλει χρησιμεύσῃ κατὰ τὴν Γραφὴν ἡ πρὸς τὸν Ἰ. Χριστὸν σχέσις ἐκάστου ἀνθρώπου: «Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» (Μαρκ. ιε΄ 16). Τὸν σύ.δεσμον δὲ τοῦτον τοῦ πιστοῦ μετὰ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ ἀποδεικνύουσι μόνα τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης. Ὡστε καθὼς τὰ ἀγαθὰ ἔργα εἶναι τὸ τιμηρικόν τῆς δικαιοῦσας πίστεως (§ 49), οὕτω ταῦτα ὁμοίως ἀποτελοῦσι τὴν χάσιν τῆς θείας κρίσεως. Ὁ Θεὸς «ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ρωμ. β΄ 6). Τὰ ἔργα δὲ δὲν ἐξετάζονται αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ἀρετηρῆς αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν πιστεύσαντες εὐκρινῶς εἰς τὸν Ἰ. Χριστὸν καὶ διαπραξάντες ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν ἔργα ἀγαθὰ, κηρυχθήσονται ἄζιοι τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ μακαριότητος· οἱ δὲ ἀπιστήσαντες ἢ πιστεύσαντες μὲν πλὴν ἐν κακίᾳ καὶ ἀμετανοήσιζ ζήσαντες ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, καταδικασθήσονται εἰς αἰώνιον κόλασιν καὶ τιμωρίαν. «Καὶ ἀπελεύσονται

τα: οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ματθ. κε' 46).

Πότε ἐλευσεται ὁ Σατῆρ, ἵνα κρίνη ζῶντας καὶ νεκροὺς εἶναι ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς «ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτου ἐν νυκτὶ καὶ ὥσπερ ἡ ὥδιν τῆ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ» (Α'. Θεσσαλ. ε' 2, 3). Αὐτὴ δὲ ἡ ἄγνοια τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως, ὡς καὶ τῆς τοῦ θανάτου ἡμῶν, εἶναι λίαν σωτηριώδης διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις διὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ ᾔῃ πάντοτε ἑτοιμος: «Προηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ἧ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται» (Ματθ. κε' 13).

ΚΕΦ. Ζ'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

§ 74. Ἄρθρον ΙΒ'. τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου διδασκόμεθα ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν παγκόσμιον κρίσιν ἐπακολουθήσει ζωὴ αἰώνιος καὶ ἀτελείτητας. Ἐν τῇ μελλούσῃ ταύτῃ ζωῇ θὰ ἐπικρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ ἐκλείψῃ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ παρατηρουμένη δυσαρμονία μεταξὺ ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας, ἥτοι ἡ μὲν ἀρετὴ θὰ ἀνταμειφθῇ ὡς ἐμπρέπει αὐτῇ, ἡ δὲ κακία θὰ τιμωρηθῇ δικαίως «οὐ γὰρ ἐστὶ προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ» (Ρωμ. 6' 11).

§ 75. Ἡ μακαριότης τῶν δικαίων καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ἄποια τις θὰ εἶναι ἡ μακαριότης τῶν δικαίων καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ κατανοήσωμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς.

Ἡ ἀγία Γραφὴ πρὸς παράστασιν ἐκατέραις τῶν καταστάσεων τούτων μεταχειρίζεται διφόρου ἐκφράσεις: οὕτω τὸν τόπον τῶν δικαίων ἀποκαλεῖ Παράδεισον, βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, οἰκίαν τοῦ οὐρανοῦ, Πατρὸς κτλ. τὸν δὲ τόπον τῶν ἁμαρτωλῶν σκοτὸς ἐξώτερον, κάμινον ἢ γέενναν τοῦ πυρός, λίμνην τοῦ πυρός κτλ. Ἐκ τούτων δύναται τις νὰ συναγάγῃ ὅτι οἱ δίκαιοι θὰ ὦσιν ἀπλλαγμένοι πασῶν τῶν θλίψεων καὶ ὀδυνῶν καὶ θὰ εὐρίσκωνται ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Θεοῦ, χαίροντες καὶ εὐφραίνόμενοι. Ἡ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν τιμωρία συνίσταται ἐν τῇ στερήσει πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ πάσης εὐφροσύνης: ἐν τῇ ἀπομικρύνσει αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ

καὶ ἐν τῇ μετὰ τοῦ διαβόλου συμβιώσει. Γενικῶς δ' εἰπεῖν ἡ ψυχὴ ἐ-
 γουσα συνειδησὶν ἐαυτῆς καὶ τῶν περὶ ἐαυτὴν θὰ κρίθῃται ἀναλό-
 γως τῶν ἐπὶ γῆς πράξεων αὐτῆς ἀνέκφραστον χαρᾶν καὶ εὐφροσύνην
 ἢ τῶναντίον, ἀφόρητον θλίψιν καὶ στενοχωρίαν.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν δικαίων καὶ ἡ τιμωρία τῶν
 ἀκαρτωτῶν δὲν θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ διὰ πάντας, ἀλλὰ διάφορος καὶ ἀ-
 νάλογος τῶν ἔργων ἐκάστου (Α'. Κορ. γ'. 8. Ἰωάν. ιδ'. 2) ἔσται
 ὅμως ἐσκέι ἄτρεπτος καὶ ἀμετάβλητος. Οὕτω διὰ τῆς πλήρους καὶ
 ὀριστικῆς ἀνταμοιβῆς τῶν δικαίων καὶ τῆς τιμωρικῆς τῶν ἀσεβῶν καὶ
 ἀμετανοήτων ἀκαρτωτῶν θέλει βασιλεύσῃ ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐπὶ πάντων
 βασιλείαν αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΗΘΙΚΟΝ

§ 76. Περὶ ἠθικοῦ νόμου.

Ἡθικός νόμος καλεῖται ὁ αἰώνιος ἐκείνος γνώμων συμφώνως πρὸς τὸν ὅποιον πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ρυθμίσῃ τὰς ἀποφάσεις, τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ ἐπικρατεῖ ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ὁ ἠθικός νόμος οὐδένα ἀναγκάζει ἄκοντα εἰς τὴν ἐπιτέλειαν τῶν διατάξεων αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπαγορεύει πᾶν ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὄν ἐλεύθερον, δεόν νὰ ἐκτελῇ. Ἔνεκα τούτου ἡ μὲν διάπραξις τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἠθικοῦ νόμου συνεπάγεται ἔπαινον, ἡ δὲ ἀθέτησις αὐτῶν εὐθύνην καὶ καταλογισμόν.

Ὁ ἠθικός νόμος διακρίνεται εἰς ἔμφυτον ἠθικὸν νόμον καὶ εἰς θετικὸν ἠθικὸν νόμον.

§ 77. Ἐμφυτος ἠθικός νόμος.

Ἐμφυτος ἠθικός νόμος, λέγεται ἡ ἰκανότης ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ὁποίας οὗτος οὐ μόνον ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται ἐνυτὸν ὑπόχρεων, ὅπως ἐκεῖνο μὲν ἐκτελῇ, τοῦτο δὲ ἀποφεύγῃ.

Ὁ ἠθικός οὗτος νόμος ἐκδηλοῦται ἐν ἡμῖν διὰ τῆς συνειδήσεως, ἥτις διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τί τὸ πρακτέον καὶ τί τὸ φρενικτέον καὶ ἡ ὁποία πληρεῖ αὐτὸν ἐσωτερικῆς χαρᾶς καὶ ἡδονῆς διὰ τὴν ἐπιτέλειαν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐλέγχει δὲ τὸν ἄνθρωπον πικρῶς μετὰ τὴν διάπραξιν τοῦ κακοῦ. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τῆς συνειδήσεως παρίσταται ὡς τις νόμος τεθείς ἐν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ἵνα ἐξαγγέλλῃ τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς θείας δικαιοσύνης: «Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ

ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμοι· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως» (Ρωμ. β'. 14. 15).

§ 78. Θετικὸς ἠθικὸς νόμος.

Θετικὸς ἠθικὸς νόμος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἔμφυτον καλεῖται ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεὶς νόμος, ἵνα καθοδηγῇ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀποτρέπῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς κακίας.

Ἐδόθη δὲ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ ἠθικὸς νόμος, διότι ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ὁ ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος εἶχεν ἐξασθενήσῃ, μὴ δυνάμενος νὰ καθοδηγῇ τὸν ἄνθρωπον ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὅθεν πρὸς ἀκριβέστεραν διὰγνωσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐδέησεν, ὅπως καὶ ἐξωτερικῶς προδιαγραφῶσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Θεοῦ θελήματος· Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι: «ὁ νόμος τῶν παρχλάσεων χάριν προσετέθη» (Γαλ. γ'. 19).

Ὁ ἀποκλυφθεὶς ἠθικὸς νόμος περιλαμβάνεται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ Π. τε καὶ Κ. Διαθήκῃ, συνοπτικῶς δὲ ἐκτίθεται ἐν τῷ Δεκαλόγῳ, ὅστις συνεπληρώθη καὶ ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ καὶ ἐν ἄλλαις μὲν διδασκαλίαις, ἰδίχ δὲ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους διδαχῇ (Ματ. κεφ. ε'. - ζ'.).

§ 79. Ὁ Δεκάλογος

Δεκάλογος ὀνομάζονται αἱ δέκα ἐντολαί, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Θεὸς παρέδωκεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ διὰ τοῦ Μωϋσέως τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, φεύγουσι τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ δέκα ἐντολαί εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

2) Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

3) Οὐ λυψέι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

4) Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν· ἐξ ἡμέρας ἑργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

5) Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

6) Οὐ φονεύσεις.

7) Οὐ μοιχεύσεις.

8) Οὐ κλέψεις.

9) Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

10) Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἔστι.

§ 80. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ τελειοποιήσις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ συμπλήρωσις καὶ τελειοποίησις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου (1) ἐγκείται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν πρώτοις ἠλευθέρωσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς δουλείας, διδάξας ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐντολῶν δέον νὰ γίνηται οὐχὶ ἐκ φόβου μηδ' ἀνθρώπου παροργισίῃ τὸν Θεὸν καὶ ἐπισύρη καθ' ἑαυτοῦ τὴν θείαν τιμωρίαν, ὡς ἐφρόνουν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὸ ὅποσον εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ Θεοῦ θελήματός. Μόνον ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ μῖσος πρὸς τὴν κακίαν καθίστασι τὸν ἄνθρωπον ἠθικὸν καὶ ἐνάρετον.

Ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ τελείῃ τῶν ἐντολῶν ἐζήτουν μόνον νομιμότητα, ἤτοι ἀπλῶς ἐξωτερικὴν τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου, ὁ Ἰησοῦς διακηρύττει· ὅτι ἡ οὐσία τῆς ἀρετῆς δὲν ἐγκείται ἀπλῶς εἰς

(1) Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος διχρεῖτο εἰς τελετουργικόν, εἰς πολιτικόν καὶ εἰς ἠθικόν νόμον. Ὁ τελετουργικὸς νόμος ἐκάνονε τὰ τῆς θείας λατρείας, ὁ πολιτικὸς ἐρρυθμίζε πῶς ὄφειλον οἱ Ἰσραηλιταὶ ὡς ἔθνος νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ τὸ θεοκρατικὸν καλούμενον πολίτευμα, ὁ δὲ ἠθικὸς ὄριζε τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα τῶν Ἰουδαίων. Καὶ οἱ μὲν δύο πρώτοι, ἅτε τύπος καὶ σκιά τῶν μελλόντων, κατηργήθησαν, τῆς χάριτος καὶ ἀληθείας ἐληούσης, ὁ δὲ ἠθικὸς νόμος ὡς οὐμίζων τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὑπερρωτικὸς διὰ πάντας ἀνεξαιρέτως, διὸ καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ ἔμεινεν ἀμετάβλητος καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ἐρμηνευθεὶς μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ἀληθές αὐτοῦ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Μαθ. ε', 17).

τὴν ἐξωτερικὴν πράξιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀγνόηται τῆς καρδίας, ἥτις εἶναι ἡ πηγή τῶν βουλῶν καὶ διαθέσεων τοῦ ἀνθρώπου (Ματθ. ιε'. 19) Πᾶσα ἀγαθὴ πράξις, γινομένη οὐκ ἐξ ἀγαθῆς διαθέσεως, ἀλλὰ πρὸς τὸ θεαθῆναι, οὐδὲμίαν ἔχει ἀξίαν. Ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου πληροῦται ἢ ἀθετεῖται τὸ θεῖον θέλημα, ἀδιάφορον ἂν βλέπωσιν ὀφθαλμοὶ ἢ μή. Ὅθεν κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν νόμον πράξις τις διὰ νὰ ἔχη ἠθικὴν ἀξίαν ἀπαιτεῖται καὶ ἐξωτερικῶς νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς δικτάξεις τοῦ νόμου καὶ νὰ πηγάζῃ ἐξ ἀγαθῆς διαθέσεως, ἄλλως ἢ πράξις εἶναι ἠθικῶς ἐπιλήψιμος (1).

Τέλος ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὅτι: καὶ ἐντολὴ δέιν νὰ ἐννοῶνται οὐ μόνον κατὰ γράμμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ πνεῦμα ἥτοι δὲν ἄρκει νὰ ἐκτελῶμεν ὅ,τι ἐννοεῖται ἀμέσως ἐκ τοῦ γραμματός καὶ τῆς λέξεως τῆς ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι ἐκ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ σκοποῦ ἐξάγεται. Ὅθεν ἐπιτάσσων ὁ Μωσθεὺς νόμος σεβαστὸν πρὸς τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ ἄλλου, ἐννοεῖ οὐ μόνον νὰ μὴ προσβάλλωμεν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα τοῦ πλησίου, ἀλλ' ὅτι ὀφείλομεν καὶ νὰ βοηθῶμεν αὐτὸν χρεῖας τυγούσης καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ἡμῶν ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ θυσιάζωμεν· διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς ἔλεγεν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ: «Ἐὰν μὴ περισσεύῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ε'. 20).

§ 81. Αἱ ἐν τῷ Δεκαλόγῳ ἠθικαὶ ἀλήθειαι.

Ἐν τῷ Δεκαλόγῳ περιέχονται πάντα τὰ οὐσιώδη καθήκοντα (2)

(1) Οἱ Ἰησοῦται πρεσβεύουσιν ὅτι ὁ σκοπὸς ἀγίαζεῖ τὰ μέσα α. τ. ἔ. πρὸς ἐπίτευξιν ἠθικοῦ τινος σκοποῦ ἐπιτρέπεται ἡ χορῆσις οἰουδήποτῆ μέσου, ἔστω καὶ ἀθεμίτου. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἐὰν εἶχε περιορισμένην σημασίαν καὶ δὲν περιελάμβανε καὶ τὰ ἠθικῶς ἀθέμιτα μέσα, θὰ ἦτο ὑπὸ ἠθικῆν ἔσοφον ἀνεπιλήπτου· διότι ὑπάρχουσι μέσα ἠθικῶς ἀδιάφορα, τὰ ὅποια προσκτιῶσιν ἠθικὴν ἀξίαν ἢ ἀπαξίαν ἐκ τῆς ὀρθῆς ἢ διαστρόφου αὐτῶν χρήσεως, καὶ τοιαῦτα εἶναι ὁ πλοῦτος, ἡ παιδεία, ἡ ὑγεία, ἡ δόξα κτλ. ὡς καὶ τὰ ἐναντία τούτοις. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ ἀξίωμα τοῦτο νοεῖται γενικῶς, περιλαμβάνον πάντα τὰ μέσα θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα, προφανῶς ἀντίκειται πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἠθικὴν. Τὸ κακὸν εἶναι πάντοτε κακόν, καὶ οὔτε τὰ ἀγαθὰ μέσα τὸν κακὸν σκοπὸν, οὔτε ὁ κακὸς σκοπὸς τὰ ἀγαθὰ μέσα δύναται νὰ αγιάσῃ. Ἡ ἠθικὴ αὕτη τῶν Ἰησοῦτῶν ἐστὸ γὰρ ἐπολημήθη ὑπὸ τοῦ Π α σ χ ἄ λ (Lettres provinciales) καὶ ἄλλων πωρρονούτων καθολικῶν.

(2) Κ α θ ἦ κ ο ν λέγεται ἡ ὑποχρέωσις τὴν ὁποίαν ἔχομεν νὰ συμμορφώμεθα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἀ ρ ε τ ἦ καλεῖται ἡ σταθερὰ ἡμῶν γνώμη καὶ ἔξις τοῦ πράττειν πάντοτε τὸ ἀγαθόν· τὸ ἐναντίον ὀνομάζεται κ α ρ ῖ α.

τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον. Εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ θρησκευτικοῦ, τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω αἱ μὲν τέσσαρες πρῶται κανονίζουσι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀπορρέοντα καθήκοντα αὐτοῦ, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐξ κανονίζουσι τὴν πρὸς τὸν πλησίον σχέσιν ἡμῶν καὶ περιλαμβάνουσι τὰ πρὸς αὐτὸν καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἠθικὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου συνώψισεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ ἐντολῇ τῆς ἀγάπης, ὅτε ἐρατηθεὶς ὑπὸ τινος νομικοῦ «ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ» ἀπεκρίθη: «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου· αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ Νόμος καὶ οἱ Περσῆται κρέμανται» (Ματθ. κβ'. 37-40). Ὁ δὲ Παῦλος ἐπιζητῶν τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος, παρίστανει τὴν ἀγάπην ὡς ἀνακεφαλαιώσιν ὅλου τοῦ νόμου, λέγων «πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη» (Ρωμ. ιγ'. 19).

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἢ ἐρμηλεύσωμεν τὰς ἐν τῷ Δεκαλόγῳ ἀναφερομένας ἠθικὰς ἀληθείας ἐν δυοῖσι κεφαλαίοις ἢ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἢ ἀναπτύξωμεν τὰς τέσσαρας πρώτας ἐντολάς, τὰς περιεχούσας τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰς λοιπὰς ἐξ ἐντολάς, τὰς περιεχούσας τὰ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντα ἡμῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Σωτῆρος «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» ὑποδηλοῦνται τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καθήκοντα, διὰ τοῦτο εἰς τὰ δύο προηγούμενα κεφάλαια ἢ προσθέσωμεν καὶ τρίτον ἴδιον κεφάλαιον, ἐν ᾧ ἢ ἐξετάσωμεν τὰ πρὸς αὐτὸν καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΦ. Α'

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

§ 82. Πρώτη ἐντολή.

«Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ».

Διὰ τῆς πρώτης ἐντολῆς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, ὑπομνηστικῶν αὐτοῖς ὅτι εἰς καὶ μόνος ἐστὶν ὁ Θεός, ὅστις θαυμασιῶς ἐλύτρωσεν αὐτοὺς ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ὅτι ἐπομένως οὐδένα Θεὸν ἕτερον πλὴν αὐτοῦ ὀφείλουσι νὰ τιμῶσι καὶ νὰ λατρεύωσι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ ἐντολή αὐτὴ διὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀναφέρεται ἐν μείζονι μίτρῳ καὶ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς, διότι μείζονες εἶναι καὶ αἱ πρὸς ἡμᾶς, τὸν νέον Ἰσραὴλ, εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐλευθερώσας Κύριος τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς δουλείας τοῦ Φαραῶ, ὁ αὐτὸς ἐλύτρωσε καὶ ἡμᾶς διὰ τοῦ ἱ. Χριστοῦ ἐκ τῆς δουλείας τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἀνέδειξεν υἱοὺς καὶ κληρονόμους τῶν θείων ἐπαγγελιῶν. Ὅθεν ὀφείλομεν οἱ Χριστιανοὶ ἀκριβέστερον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ νὰ ἐραρμόζωμεν τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἐκπληροῦντες τὸ θεῖον κῶλυθον. Τὴν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν ἐκδηλοῦμεν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης καὶ δεύτερον διὰ τῆς προσευχῆς.

§ 83. Περὶ πίστεως ἐλπίδος καὶ ἀγάπης.

Πίστις εἶναι ἡ ἀδίστακτος ἀποδοχὴ πάσων τῶν θεησκευτικῶν ἀληθειῶν. Ἰπὸ ἠθικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένη ἡ πίστις συντελεῖ μετὰ λως εἰς τὴν διάπραξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ εἰς Θεὸν πιστεύων ἀποδεικνύει ὅτι ἀπέβαλε τὴν οἴησιν καὶ ἐνεκαλοῦσθ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν πηγὴν πάσης Χριστιανικῆς ἀρετῆς. Ὁ δὲ συναισθανόμενος καὶ ὁμολογῶν τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ἀδυναμίαν, εἰλικρινῶς ἀπεδέχεται τὰς ἀποκαλυφθείσας θεησκευτικὰς ἀληθείας, τ. ἔ. πιστεύει εἰς τὸν Θεόν. Τουναντίον δὲ ὁ μὴ ἔχων πίστιν δὲν δύναται νὰ ἐργασθῆ σπουδαίως διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ τελειοποίησιν καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι «χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ» (Ἐβρ. ια'. 6.).

Ἐκ τῆς πίστεως γεννᾶται ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίς, τ. ἔ. ἡ προσδοκία μελλόντων ἀγαθῶν. Ὁ ἐλπίζων εἰς τὸν Θεὸν δὲν ἀπογινώσκει ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλ' ὑπομένει μετὰ καρτερίας τὰ δεινὰ τῆς παρούσης ζωῆς καὶ οὐδέποτε ἐκτρέπεται ἀπὸ τῆς ἐπιτελείσεως τῶν καθήκοντων αὐτοῦ. Ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς εἶναι ἀρεταὶ ἀδιασπάστως ἠνωμέναι, διότι ὁ μὴ ἔχων πεποιθήσιν εἰς τινά, οὐδὲ νὰ ἐλπίζῃ τι παρ' αὐτοῦ δύναται. Ἀμρότερον δὲ αἱ ἀρεταὶ αὗται τελειοῦνται ἐν τῇ ἀγάπῃ.

Ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ τελεία ἡμῶν ἀφοσίωσις πρὸς αὐτόν, ἐκδηλουμένη κυρίως ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ θείου θελήματος. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει «αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν» (Α'. Ἰωάν. ε'. 3). Ὡς τοιαύτη ἡ ἀγάπη ἀναδεικνύει τὴν μὲν πίστιν ζῶσαν καὶ ἐνεργόν, τὴν δὲ ἐλπίδα σταθερὰν καὶ βεβαίαν. Δικαίως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκάλεσε τὴν ἀγάπην «πρώτην καὶ μεγάλην ἐντολήν» (Ματθ. κβ'. 38), ὁ δὲ Παῦλος «πλήρω-

μα νόμου» καὶ «σύνδεσμον τῆς τελειότητος» (Ρωμ. ιγ'. 10. Κολ. γ'. 14).

Αἱ τρεῖς αὗται χριστιανικαὶ ἀρεταὶ ἀποκτῶνται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, συνεργεῖ τῆς θείας χάριτος, δι' αὐτῶν δὲ ἐκπληροῖ ὁ ἄνθρωπος τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ εἶναι καὶ ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ἐπιγῆς ὑπαρξέως αὐτοῦ.

§ 84. Περὶ Προσευχῆς.

Προσευχὴ εἶναι ἡ πνευματικὴ συνομιλίᾳ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐκχέομεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοὺς πόθους τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ τὰ πληροῦντα αὐτὴν αἰσθήματα ἀγάπης, θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν.

Ἡ προσευχὴ εἶναι στοιχεῖον ἀναπόσπαστον τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τοῦτο μόνος ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν ὁρατῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, ὡς ὂν λογικὸν καὶ ἐλεύθερον, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς προσευχῆς. Ἡ προσευχὴ χαρακτηρίζεται ὡς ἡ ἀναπνοὴ τῆς ψυχῆς. Ὅπως ἡ ἀναπνοὴ εἶναι ὄρατος ἀπαραίτητος πρὸς διατήρησιν τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἡ δὲ ἐπίσχεσις αὐτῆς συνεπάγεται τὸν θάνατον, οὕτω καὶ ἡ προσευχὴ τακτικῶς μὲν ἐπιτελουμένη συντελεῖ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Χριστιανοῦ ἐν τῇ ἀρετῇ, ἐλλείπουσα δὲ ἐπιφέρει τὸν πνευματικὸν μαρasmus καὶ τὴν πρὸς τὰ θεία ἀδιαφορίαν.

Ἡ προσευχὴ γίνεται διὰ λόγων προφορικῶς ἢ κατὰ διάνοιαν ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν καὶ τῶν πληροῦντων τὴν καρδίαν ἡμῶν αἰσθημάτων ἀνιπέμπομεν πρὸς τὸν Ὑψίστον καὶ ἀναλόγους προσευχάς. Τὰ κυριώτερα εἶδη τῆς προσευχῆς εἶναι τρία: ἡ δοξολογία, ἡ δέησις καὶ ἡ εὐχαριστία.

Ἡ Δοξολογία, ὅταν ὁ ἄνθρωπος θεωρῇ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως καὶ πληρούμενος ἐντεῦθεν θαυμασμοῦ ἐξυμνῇ τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ καὶ διηγῆται τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἔργα τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Ἐκ τῶν δοξολογιῶν διακρίνεται ὁ λεγόμενος Προσημακὸς ψαλμὸς (ργ. ') τοῦ Δαυὶδ, ἐν τῷ ὁποίῳ διαζωγραφεῖται θαυμασία εἰκὼν τῆς πανσοφίας καὶ παντοδυναμίας τοῦ Δημιουργοῦ.

Ἡ δέησις, ὅταν μετὰ θάρρους οὐλοῦ καὶ πεποιθήσεως ἐκζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν χορηγίαν πάντων τῶν συντελούντων εἰς τὴν μέλλουσαν καὶ ἐνεστώσαν ἡμῖν εὐημερίαν καὶ μακαριότητα.

Ἡ εὐχαριστία, ὅταν ἐκφράζωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα καθ' ἐλάχιστην δαψιλῶς παρέχει εἰς ἡμᾶς, ὡς καὶ δι' αὐτὰ τὰ κατὰ κόσμον θλίβοντα ἡμᾶς, κατὰ τὸ Ἀποστολικὸν «ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε» (Α'. Θεσ. ε'. 18).

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

§ 85. Ἡ Κυριακὴ προσευχή.

Ὁ Ἰ. Χριστὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ δι' αὐτῶν εἰς πάντας τοὺς Χριστιανούς· ἄριστον τύπον προσευχῆς, τὸ Πάτερ ἡμῶν, ἧς ὡς διδάχθεισα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ὀνομάζεται Κυριακὴ προσευχή καὶ ἔχει ὡς:

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἔλθέτω ἡ βασιλεία σου· γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄσπαστον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· Ἀμήν». (Ματθ. ᾠ. 9-13).

Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ περιέχει σαφῶς καὶ συντόμως πᾶν ὅ,τι ὀφείλομεν προσευχόμενοι νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ συμφῶνως πρὸς τὴν προσευχὴν ταύτην δέον νὰ ρυθμίζωμεν καὶ τὰς λοιπὰς προσευχὰς ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν (1).

§ 86. Ἡ ἐρμηνεία τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐπίκλησεως ἢ τοῦ προλόγου, ἐξ ἑπτὰ αἰτημάτων καὶ ἐκ τῆς δοξολογίας.

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» εἶναι ἡ ἐπίκλησις. Καλοῦμεν τὸν Θεὸν Πατέρα, διότι εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν φυσικὴν ἡμῶν γέννησιν καὶ δευτέρον τὴν διὰ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ πνευματικὴν ἀναγέννησιν τὴν ὁποίαν ἀποκτῶμεν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Λέγομεν Πάτερ ἡμῶν καὶ ὄχι Πάτερ μου, δεῖ νοντες οἱ πάντες ἐσμὲν ἀδελφοί, ἔχοντες ἓνα κοινὸν πατέρα, τὸν ἐν οὐρανοῖς Θεόν, καὶ ὅτι ὅσα αἰτήματα ἀπευθύνει ὁ προσευχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, τὰ αὐτὰ ζητεῖ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ χριστιανῶν. Ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, Ὁ Θεὸς βεβαίως εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ πληροὶ τὰ πάντα, λέγεται ἔρωσ· ὅτι εὐρίσκειται ἐν οὐρανοῖς, διότι ἐκεῖ ἐρμηνιστέρως καθίσταται ἡ παρουσία αὐτοῦ, ἐν οὐρανοῖς πληροῦ-

(1) Πλὴν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ὁ Χριστιανὸς εἶναι ἐλεύθερος ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῶν πληρούντων τὴν καρδίαν αὐτοῦ αἰθημάτων νὰ ἀπευθύνῃ καὶ ἀναλόγους προσευχὰς πρὸς τὸν Θεόν. Ὁμοίως δύναται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν νὰ μεταχειρισθῇ καὶ ἄλλας προσευχὰς, ὕμνους καὶ ᾠδὰς πνευματικὰς, συνθετημένας ὑπὸ εὐσεβῶν ἀνδρῶν καὶ εἰς κοινὴν χρῆσιν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθιερωμένας.

ται τὸ θέλημα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, ἐνῶ ἐν τῇ γῆ πλεονάζει ἡ ἁμαρτία. Ὡστε τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπομιμνήσκει εἰς τὸν Χριστιανόν, ὅτι ἡ ἁμαρτία ἀπεμάρτυρεν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, δι' ὃ καὶ ὁ προσευχόμενος φυσικῶς μεταβαίνει εἰς τὸ πρῶτον αἴτημα καὶ τὰ μετ' αὐτὸ ἕτερα δύο.

Αἴτημα α'. Ἀγιασθῆτω τὸ ὄνομά σου. Εἶθε νὰ γνωσθῆ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀγιότης τοῦ ὀνόματός σου. Πολλοὶ βλέποντες τὴν ἁμαρτιαν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγνοοῦντες ὅτι ὁ παρῶν καιρὸς εἶναι καιρὸς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας, ἀδυνατοῦσι νὰ ἐνοήσωσιν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἅγιος. Ἡ ἀγιότης καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθήσονται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παγκοσμίου κρίσεως. Μετὰ τὴν κρίσιν ἀκολουθήσει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Αἴτημα β'. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Εἶθε νὰ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία σου τ. ε. ἡ μέλλουσα εὐδαιμονία καὶ μακαρία ἐκείνη ζωὴ, καθ' ἣν θὰ εὐρισκώμεθα ἐν στενῇ σχέσει καὶ κοινωνίᾳ μετὰ Σοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τοῦτο εἶναι ἡ ὑψίστη εὐχὴ τοῦ Χριστιανοῦ κατὰ τὸ ψαλμικὸν «χρηστασθήσονται ἐν τῷ ὀρθῆναί μοι τὴν δόξαν σου» (15^ο. 15). Ἴνα δὲ συμμετάσχωμεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐκτελῶμεν ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Αἴτημα γ'. Γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶθε νὰ πραγματοποιηθῆ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς γίνεται νῦν ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Ὅπως δηλ. οἱ ἀγγελοὶ ἐν οὐρανῷ ἀδικλείπτως ποιοῦσι τὸ θεῖον θέλημα (ψαλμ. ρβ'. 20), οὕτως εἶθε καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς θείας χάριτος ἐνισχυόμενοι νὰ ἐφαρμόζωμεν εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ.

Αἴτημα δ'. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Μετὰ τὴν αἴτησιν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ζητοῦμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα παρὰσχῃ ἡμῖν τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον, ἥτοι τὴν τριπλὴν τὴν ἀναγκαίαν πρὸς συντήρησιν τῆς υπάρξεως, τῆς ζωῆς ἡμῶν (2). Τὸ δὲ σήμερον δηλοῖ τὸ ὄριον μέχρι τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ἐπεκτείνηται ἡ μέριμνα ἡμῶν, ἵνα οὕτω ἔχωμεν ἀφορμὴν καθ' ἑκάστην νὰ ὁμολογῶμεν πρὸ τοῦ Θεοῦ τὴν πτωχείαν ἡμῶν καὶ νὰ ἐπικαλώμεθα τὴν βοήθειαν αὐτοῦ.

(2) Ἡ λέξις ἐπιούσιος εἶναι σύνθετος ἐκ τῆς ἐπὶ προθέσεως καὶ οὐσία (ὑπαρξίς), δηλ. ὁ ἄρτος ὁ ἐπὶ οὐσίᾳ λαμβανόμενος. Ὡς ὀρθῶς δὲ παρετήρησε πρῶτος ὁ Ὁριγένης «παρ' οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων οὔτε τῶν σοφῶν ὠνόμασται, οὔτε ἐν τῇ τῶν ἰδιωτῶν συνηθείᾳ τέτριπται. ἀλλ' εἶκοι πεπλάσθαι ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν» (περὶ εὐχῆς § 16).

Αἴτημα ε'. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου ζητοῦμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων ἡμῶν, ἧτις εἶναι ἀπαρσιτήτος διὰ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ σχέσιν καὶ κοινωνίαν ἡμῶν. Ὁρεῖλημα τ. ε. χρέος ἐννοεῖται: ἐνταῦθα ἡ τιμωρία, ἧς εἴμεθα ἄξιοι διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, διότι πᾶσα παράβασις τοῦ Θεοῦ θελήματος εἶναι ἠθικὸν χρέος ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς ἀπόσβησιν τοῦ ὁποίου μέλλομεν νὰ ὑποστῶμεν ἀνάλογον ποινήν. Ὅθεν ἐπιζητοῦμεν, ὅπως ὁ Ὑψίστος χαρίσῃται τὴν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν τιμωρίαν, ὁμολογοῦντες σύναμα ὅτι καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τοὺς εἰς ἡμᾶς πταίνοντας. Ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Αὕτη εἶναι ἡ ἀναγκασία συνθήκη τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Θεός, ἵνα ἐκπληρώσῃ τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, συγχωρῶν τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν (Ματθ. 5', 14, 15).

Αἴτημα ζ'. καὶ ζ'. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἐπικαλεσθεῖς ὁ χριστιανὸς τὴν ἄφεσιν τῶν προγεγεννημένων αὐτοῦ ἀμαρτιῶν, δέεται τοῦ Θεοῦ, ὅπως προφυλάξῃ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων, τὰ ὁποῖα δυνατὸν οὗτος ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διαπραχῇ. Ἡ συναίσθησις τῆς ἀσθενείας τῶν ἡμετέρων δυνάμεων κινεῖ ἡμᾶς εἰς παράκλησιν τοῦ Θεοῦ, ὅπως μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ πειρασθῶμεν ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ νὰ ὀπλισθῇ ἡμᾶς διὰ τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ ἐξέλθωμεν ἀβλαβεῖς ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τοῦ Διαβόλου, ὅστις προτρέπει ἡμᾶς πάντοτε εἰς τὴν ἀμαρτίαν.

Δοξολογία. Ὅτι σαῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἡ ἐνωσια τῆς ἐπιφερομένης δοξολογίας εἶναι ὅτι ζητοῦμεν πάντα ταῦτα τὰ αἰτήματα παρὰ Σοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, διότι Σὺ εἶσαι ὁ ἐξουσιαστὴς τῶν πάντων, Σὺ ἔχεις τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελέσῃς τὰς αἰτήσεις ἡμῶν καὶ εἰς Σὲ ἀνήκει πᾶσα ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν: Εἴθε νὰ ἐκπληρωθῶσι τὰ αἰτήματα ἡμῶν.

§ 87. Ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων.

Ὁ χριστιανὸς δύναται νὰ ἀπευθῆναι προσευχᾶς οὐ μόνον πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους, καὶ νὰ ἐπικληθῆται τὴν μεσιτείαν αὐτῶν παρὰ τῷ Θεῷ.

Ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων οὐδόπως ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πρώτης ἐντολῆς, ἀλλ' ἐστὶ μᾶλλον καθιστᾶ εὐπρόσδεκτον τῷ Θεῷ τὴν προσευχὴν ἡμῶν. Ἀφοῦ οἱ ἅγιοι καὶ ζῶντες καὶ μετὰ θάνατον ἐν οὐ-

ρανοῖς ὑπάρχοντες, δέονται τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, οὐδὲν ὑπάρχει τὸ κωλύον ἡμᾶς νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν μεσιτείαν αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν. Τὸ ἄνταντιον μάλιστα διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων διατηρεῖται ζωηρὸς καὶ ἀκμαῖος ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης, ὅστις συνδέει τὰ μέλη τῆς ἐπὶ γῆς μετὰ τῆς ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ μεσιτεία τοῦ Χριστοῦ (Α. Τιμ. β'. 5) οὐδόλως παραβλάπεται ἐκ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων, διότι ἡμεῖς γινώσκουμεν ὅτι οἱ ἅγιοι ἀφ' ἑαυτῶν δὲν δύνανται νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς ἐπικαλούμεθα ὅμως αὐτούς, ὡς ἔχοντας παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, νὰ ἐνώσωσι τὰς δεήσεις αὐτῶν μετὰ τῶν ἡμετέρων, ὅπως ἀποβῆ ἡ προσευχὴ ἡμῶν μᾶλλον εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ.

Τῖνι δὲ τρόπῳ εἰσακούουσι τῶν δεήσεων ἡμῶν οἱ ἅγιοι, οἵτινες, ὡς ὄντα περιγραφτά, δὲν δύνανται νὰ γινώσκωσι τὰ ἡμέτερα, τοῦτο εἶναι μυστήριον. Ἄλλ' ὡς οἱ ἄγγελοι χαίρουσιν «ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι» (Λουκ. ιε'. 7), οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι κατὰ τρόπον ἄγνωστον ἡμῖν λαμβάνουσι γινῶσιν τῶν δεήσεων, ἃς ἀπευθύνουσιν αὐτοῖς οἱ ἐπὶ γῆς πιστοί.

§ 88 Οἱ παραβάται τῆς πρώτης ἐντολῆς.

Τὴν πρώτην ἐντολὴν τοῦ Δεκαλόγου παραβαίνουσι.

α'.) Οἱ ἄπιστοι, οἵτινες κατὰ τὰς μωρὰς καὶ πεπλανημένας αὐτῶν δοξασίας ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀπιστία εἶναι ποιεῖν ἠθικῆς διαφθορᾶς, ὡς ὁ Προφητᾶναξ λέγει: «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεὸς» (Ψαλμ. 14) διότι ἡ ὑπαρξὶς Θεοῦ νομοθέτου καὶ τιμωροῦ τῆς κακίας ταράσσει μόνον τὸν διεφθαρμένον τὰ ἦθη (1).

β'.) Ὅσοι πιστεύουσι μὲν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀρνοῦνται τὴν θείαν πρόνοιαν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, φρονοῦντες ὅτι τὰ πάντα συμβαίνουσιν ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης, τὴν ὁποίαν ἀποκαλοῦσιν Εἰμαρμένην.

γ'. Οἱ πολυθειστοί, οἵτινες ἀντὶ ἐνὸς Θεοῦ ἀποδέχονται πολλοὺς.

δ'. Οἱ δεισιδαίμονες, οἵτινες λησμονοῦντες τὸν Θεὸν καὶ τὰς θείας αὐτοῦ ιδιότητας, νομίζουσιν ὅτι τυχεῖά τινα καὶ ἀσήμαντα καθ'

(1). Παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχουσι σχεδὸν εἰπεῖν οἱ ἐκ θεωρητικῶν λόγων ἄθεοι καὶ ὕλισται, δὲν ἠλλείπουσιν ὅμως ἔστιν ὅτε οἱ ἐπὶ νεωτεριστικοῦς φρονήμασιν ἢ ἄλλῳ τινὶ τύπῳ ἐπαιρόμενοι, οἵτινες ἀβασανίστως διασύρουσι τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, ἀναμασσῶντες τὰς κακοτρόπους τοῦ ὕλισμου ἐνστάσεις ἐπὶ ἀνυπολόγιστον βλάβην τοῦ ἡμετέρου Γένους.

ἐαυτὰ γενονότα ἔχουσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας αὐτῶν. Ἐπίσης ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι διακρίνουσι τὰς ἡμέρας εἰς ἀποφράδας καὶ μή.

ε'. Οἱ μάγοι καὶ οἱ γόητες, οἵτινες ἀπατῶσι τοὺς ἀμαθεῖς καὶ εὐπίστους, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι διὰ διαφορῶν σημείων καὶ ἀκαταλήπτων ψευθισμῶν διαθέτουσι ἐπ' ἀγαθῶ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ἐπιφέρουσι τὴν θεραπείαν τῶν νοσημάτων καὶ ἀποδιώκουσι τὰ ἐπικείμενα δυστυχήματα ἢ ὅτι προβλέπουσιν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ δι' ἄλλω μέσων τὰ μέλλοντα γενέσθαι. Ἐπίσης ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι προστρέχουσιν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν αὐτῶν.

§ 89. Δευτέρα ἐντολή.

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.»

Ἡ δευτέρα ἐντολή εἶναι συμπλήρωμα τῆς πρώτης. Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος γνωρίσῃ τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, δὲν ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ κατασκευάσῃ ἀπεικάζματα οὔτε τῶν ἀστέρων, οὔτε τῶν ἐπὶ γῆς φυτῶν, ζῶων ἢ ἀνθρώπων οὔτε τῶν ἐν τοῖς ὕδασι ἰχθύων καὶ ἄλλων ὑδροβίων, καὶ νὰ λατρεύῃ αὐτὰ ὡς θεοὺς, διότι ταῦτα πάντα εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἐνός Θεοῦ ἐπ' ἀγαθῶ τοῦ ἀνθρώπου κτισθέντα, καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς Αὐτὸν καὶ μόνον ὀφείλεται πᾶσα τιμὴ καὶ λατρεία.

Ἄρα ἡ ἐντολή αὕτη ἀπαγορεύει τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν προσκύνησιν εἰδῶλων, ἧτοι ὁμοιωμάτων ψευδῶν θεῶν. Ἐδόθη δὲ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, διότι οὗτοι περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ εἰδωλολατρῶν, εὐκόλως ἠδύναντο νὰ ἀποπλανηθῶσι καὶ νὰ λατρεύωσι τὰ εἰδῶλα, λησιμονοῦντες τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθῆ Θεόν. Καὶ ἡ μὲν εἰδωλολατρεία ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐντολῆς, πλὴν δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ χρῆσις ἐν τῇ θεῇ λατρείᾳ γενικῶς πάσης εἰκονικῆς παράστασιως. Οὕτω ἐν μὲν τῇ Π. Διαθήκῃ αὐτὸς ὁ Θεὸς διέταξε τὸν Μωϋσέα νὰ κατασκευάσῃ δύο Χερουβὶμ χρυσαῖα τορευτὰ καὶ νὰ θέσῃ ταῦτα ἐκατέρωθεν τοῦ Ἰακωβίου καὶ ἕτερα ἐπίσης δύο ἐπὶ τοῦ παραπτετάκματος τῆς Σκινηῆς (Ἐξοδ. κε'. 18). Ἐν δὲ τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ-

παντῶσιν εἰς τοὺς τόπους τῆς δημοσίας λατρείας τῶν πιστῶν κατ' ἀρχὰς μὲν διάφορα σύμβολα, εἶτα δὲ καὶ ἱερὰ εἰκόνες (1).

§ 90. Ἡ προσκύνησις τῶν ἱερῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων.

Ἡ προσκύνησις τῶν ἱερῶν εἰκόνων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς Πανάγνου αὐτοῦ μητρὸς, τῶν Μαρτύρων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων οὐδὲν ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς δευτέρας ἐντολῆς. Ἡμεῖς ἐν τῇ προσκυνήσει τῶν εἰκόνων δὲν θεοποιούμεν αὐτάς, οὐδὲ προσκυνούμεν τὴν ὕλην ἢ τὰ χρώματα τῆς εἰκόνος, ἀλλ' ἀποδίδομεν μόνον τιμητικὴν προσκύνησιν εἰς τοὺς διὰ τῶν εἰκόνων εἰκονιζομένους ἁγίους, οἵτινες εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ διὰ τὴν ἁγιότητα τοῦ βίου αὐτῶν καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἁγῶνας καὶ ἐδοξάσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ πεποιθήσις ὅτι οἱ ἅγιοι εἰσακούουσι τῶν δεήσεων ἡμῶν καὶ ὅτι πᾶσα ἐκδήλωσις τιμῆς καὶ σεβάσμου πρὸς τοὺς ἁγίους ἀναφέρεται πάλιν εἰς τὸν δοξάσαντα αὐτοὺς Θεόν, κινεῖσι τὸν Χριστιανὸν εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκονιζομένων ἁγίων. Ἐπίσης αἱ ἱερὰ εἰκόνες συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἐσωτερικῶν αἰσθημάτων εὐσεβείας καὶ διὰ τοῦτο δικαίως κλοῦνται βιβλία τοῦ λαοῦ.

Ὡστε τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὅποια προβάλλουσι κατ' ἡμῶν οἱ πολεμοῦντες τὰς ἱερὰς εἰκόνας τότε θὰ εἶχον ἰσχὺν τινα, ἐὰν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν θεοποιεῖ τὰς εἰκόνας. Τὸ φρόνημα τῆς ἡμετέρας Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων ἀπαδεικνύει ἀρκούντως ὁ ὄρος τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐνθα λέγεται ὅτι «ὡς τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν ἢ διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἀσπα-

(1) Οἱ Χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰώνων ἀπέφευγον ἐν τῇ θεῇ λατρείᾳ τὴν χρῆσιν εἰκόνων καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἰδίᾳ δὲ διότι εἰς τοὺς ἐξ ἔθνων Χριστιανούς καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων οἱ εἰκόνες ἠδύναντο νὰ εἶναι ἀφορμὴ σκανδάλου, ἢ δὲ χρῆσις ἱστορικῶν εἰκόνων, ἐκφραζουσῶν ἀπροκαλύπτως τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐν χρόνοις διωγμῶν θὰ ἦτο ἐπικίνδυνος. Καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ τῶν εἰκόνων κατέφευγον εἰς διαφόρους συμβολικάς καὶ ἀλληγορικάς παραστάσεις, αἱ ὅποια σαφῶς μὲν ἐξέφραζον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ἦσαν ἀκατάληπτοι εἰς τοὺς ἀμυήτους Ἐθνικούς καὶ Ἰουδαίους. Τῷ χρόνῳ δὲ προϊόντι καὶ μάστιγα ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος, τῆς ἐποχῆς τοῦ θριαμβοῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ὅτε ἐξέλιπε καὶ ὁ ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας φόβος, ἀναφαίνεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ εὐρεῖα διάδοσις τῶν ἱερῶν εἰκόνων.

σμόν μόνον καί τιμητικήν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων ἐπιτρέπει, οὐχὶ δὲ καὶ λατρείαν, ἥτις ἀρμόζει εἰς μόνον τὸν Θεόν (1).

Περὶ δὲ τῶν ἁγίων λειψάνων παρατηροῦμεν ὅτι ταῦτα εἶναι ἄξια μείζονος τιμῆς ἢ αἱ εἰκόνες, διότι ἐχρησίμευσαν ὡς σκηνώματα ἁγίων ψυχῶν καὶ ἐγένοντο ὄντως νῦν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς μανθάνομεν, ὅτι ὁ Θεὸς πολλὰς εὐεργεσίας παρέχει δι' αὐτῶν εἰς τοὺς πιστοὺς. Οὕτω τὰ μὲν ὅσπ'α τοῦ Ἐλισσιᾶ ἀνέστησαν νεκρῶν, τὰ δὲ σουδάρια καὶ σιμικίνθια τῶν Ἀποστόλων ἐθεράπευσαν τὰς νόσους (Δ'. Βασ. γ'. 21. Πραξ. ιθ'. 12). Ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων χρόνων τῆς Ἐκκλησίας ἐπεδείξαντο μέγαν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν μαρτύρων, ὡς δεικνύει ἡ περισυλλογὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἱεροῦ Ἰγνατίου ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἡ διάταξις τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι πᾶν θυσιαστήριον δεόν ν' ἔχῃ τὰ ἴδια λείψανα (Καρθαγ. 87) (2).

§ 91. Οἱ παραβάται τῆς δευτέρας ἐντολῆς.

Τὴν δευτέραν ἐντολὴν τοῦ Δεκαλόγου παραβαίνουσι πάντες ὅσοι ἀντὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἰς ὃν καὶ μόνον ὀφείλεται πᾶσα τιμὴ, προσκύνησις καὶ λατεία, θεοποιῶσιν ἄψυχα καὶ ὕλικά ἀντικείμενα ἢ δουλεύουσιν ἐν γένει εἰς τὰ ἑαυτῶν πάθη, καὶ τοιοῦτοι εἶναι :

α'. Οἱ εἰδωλολάτραι, οἵτινες προσκυνοῦσιν εἰδῶλα, ὡς τὸ πάλαι οἱ Ἐθνικοὶ καὶ σήμερον λαοὶ τινες τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

β'. Οἱ πλεονέκται, οἵτινες δουλικῶς προσκείμενοι τοῖς χρήμασι, προσπαθοῦσι διὰ παντοίων μέσων καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ πλησίον νὰ προσπορίσασιν εἰς ἑαυτοὺς ἀθέμιτον κέρδος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δικαίως συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ φεύγωσι τὴν πλεονεξίαν, « ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία » (Κολ. γ'. 5).

γ'. Οἱ κοιλιόδουλοι καὶ οἱ φιλήδονοι, οἵτινες τὰ πάντα πράττουσι καὶ θυσιάζουσι πρὸς κορεσμὸν τῶν ὀρέξεων καὶ τῶν παθῶν αὐ-

(1) Ἡ ἡμετέρα Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέχεται μόνον γ ρ α π τ ᾶ ς εἰκόνας, οὐχὶ δὲ καὶ γ λ υ π τ ᾶ ς ἢ λ σ ζ ε υ τ ᾶ ς, ὡς ἡ Δυτικὴ. Ἡ τῶν Διαμαρτυρομένων ἀπορρίπτει τὴν προσκύνησιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων.

(2) Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῇ προσκύνῃσι τῶν ἱερῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἁγίων λειψάνων συμβαίνουσι ἐνίοτε ἔκτροπά τινα παρὰ τῷ ἀμαθεῖ ὄγλω, πλὴν τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι λόγος ἰσχυρὸς πρὸς κατάργησιν αὐτῶν ἢ κατάχρησις δὲν αἶρει τὴν χρῆσιν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία οὐδεμίαν εὐθύνην ὑπέχει δι' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον οὐδέποτε ἐδίδαξεν ἢ ἀπεδέχθη.

των καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὁ Παῦλος λέγει «ὡν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχρῇ αὐτῶν» (Φιλ. γ'. 19).

δ.) Οἱ ὑπερούφανοι, οἵτινες ὑπερτιμῶσι τὰ ἴδια προτερήματα καὶ ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῇ νομιζομένῃ αὐτῶν ἀξίᾳ περιφρονοῦσι τὰ πάντα, θεῖα τε καὶ ἀνθρώπινα.

ε.) Οἱ ὑποκριταί, οἵτινες στερούμενοι πραγματικῶν ἀρετῶν, προσποιούνται ὅτι κέκτηνται ταιούτας. Ὅθεν πᾶν ὅ, τι πράττουσιν οὐτοὶ εἴτε νηστεύοντες, εἴτε προσευχόμενοι, εἴτε καὶ ἀγαθοεργούντες, δὲν πράττουσι τοῦτο ἐξ ἀγνῆς διαθέσεως καὶ πρὸς δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ μόνον «πρὸς τὸ θεαθῆναι». Περὶ τῶν τοιούτων ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, ὅτι «ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν», ἤτοι λαμβάνουσι καθ' ὀλοκληρίαν τὸ μισθὸν αὐτῶν, διότι ἐπαινοῦνται μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῶν μὴ γνωσκόντων αὐτοὺς ἀκριβῶς, ἀλλ' οὐδεμίαν ἀντιμισθίαν ἔχουσι παρὰ τοῦ Θεοῦ.

§ 92. Τρίτη ἐντολή.

«Οὐ λήψει τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ μὴ καθάρισθαι Κύριος ὁ Θεὸς τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει νὰ μεταχειρίζωμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ, ἤτοι ἄνευ σπουδαίου λόγου καὶ πρὸς ἐπικάλυψιν τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης ἡμῶν.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ πρὸς ἰκανοποίησιν εὐτελῶν συμφερόντων καὶ τῆς διλήξῃς ἡμῶν προαίρεσεως εἶναι δείγμα ἀσεβείας καὶ αὐτόχρημα βεβήλωσις τοῦ ἁγίου ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃ, ἄλλως ὀφείλομεν ἀπόλυτον σεβασμὸν. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐθεώρει βαρὺ ἁμαρτήριμα τὴν ἐπὶ ματαίῳ χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως ἐθεώρει ἀνάχαρτον τὸν ὑποπίπτοντα εἰς τὸ ἁμαρτήριον τοῦτο καὶ οὐδὲ θυσίαν ἐδέχετο παρ' αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα ὁ νόμος ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ψευδεῖς καὶ τοὺς ἄνευ ἀνάγκης γινόμενους ὅρκους καὶ εἰς τὸν παραβάτην δὲν παρεῖχεν ἕρπην, ἐπέτρεπεν ὅμως τὸν ἀληθῆ ὅρκον.

Ὁ ὅρκος λέγεται ἢ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ διαβεβαίωσις ὅτι ἀληθῆ τις λέγει ἢ ὑπόσχεται. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστὸς συμπληρῶν τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὀλοσχερῶς τὸν ὅρκον, χαρακτηρίσας αὐτὸν ὡς ἐπιπόνημα τοῦ διαβόλου, ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἠθικὴν τελειότητα τοῦ Χριστιανοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ λόγοι πρέπει νὰ ἀνταποκρίνονται πάντοτε πρὸς τὴν ἀλήθειαν «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμοσαι ὅλως... ἔστω δὲ ὁ

λόγος ὑμῶν, ναὶ, ναὶ! οὐ, οὐ! τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πανηροῦ ἐστὶ» (Ματθ. ε', 34-37).

Ἄλλ' ὅπως ἕκαστος κανὼν ἔχει τὰ ἐαυτοῦ ἐξαιρέσεις, οὕτω καὶ ὁ κανὼν «τοῦ μὴ ὀμῶσαι ὄρκους» ἐπιδέχεται ἐξαιρέσεις, καὶ ὁ ὄρκος ὁ καθ' ἑαυτὸν ἀθέμιτος ὑπάρχων, ἔστιν ὅτε παρίσταται συγγνωστός καὶ θεωρεῖται ὡς ἀναγκαῖον κακόν. Ἐν ἡ κοινωνία ἀπετελεῖτο ἐκ Χριστιανῶν καὶ τούτων οὐχὶ μόνον ὄνοματι, ἀλλὰ καὶ πράγματι, τότε πᾶς λόγος παντός Χριστιανῶ ἢ ἰσχυρῶναι πλέον τῆς ἐνόρκου διαθεβαιοῦσεως καὶ ὁ ὄρκος ἦτο περιττός. Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε πᾶσα κοινωνία ἀποτελεῖται ἐκ Χριστιανῶν, οὔτε πάντες οἱ χριστιανοὶ πολιτεῦνται κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Εὐαγγελίου ἀλλ' ἐπικρατεῖ τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη, ὁ ὄρκος πολλάκις εἶναι ἀναγκαῖος πρὸς ἄσπιν πάσης ἀμφιβολίας παρὰ τοῖς ἄλλοις, ὅτι πράγματι ἀληθῆ λέγει τις ἢ ὑπόσχετα (1).

Οὕτω ὁ μάρτυς ὀρκίζεται πρὸ τοῦ Δικαστηρίου, ὅτι ἢ ὀμολογήσῃ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ἄνευ φόβου καὶ πάθους· ὁ ὑπάλληλος ὅτι ἢ ἐκτελεῖ πιστῶς καὶ εὐσυνειδήτως τὴν ἀνατεθειμένην αὐτῷ ὑπηρεσίαν κτλ.

Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁμως ὁ Χριστιανὸς δὲν δύναται νὰ θεωρῇ τὴν ὀρκωμοσίαν ὡς τι ἀδιάφορον, ἀλλ' ὑπ' οἰκτιρῆποτε περίστασιν καὶ ἂν ὀρκίζεται, δέον νὰ αἰσθάνηται τοῦτο ὡς βῆρος ἐπὶ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Πρέπει δὲ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ μὴ ἀναγκάζῃ νὰ ὀρκώσιν καὶ οὕτως ὅσον ἐνεστὶ σπανίως νὰ ὀρκίζεται. Ἄλλ' ἐάν ποτε περιέλθῃ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην, ὀφείλει ὀρκιζόμενος νὰ λέγῃ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνον τὴν ἀλήθειαν.

§ 93. Οἱ παραβάται τῆς τρίτης ἐντολῆς.

Τὴν τρίτην ἐντολὴν παραβαίνουσι πάντες· οἱ βεβηλοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τοιοῦτοι εἶναι:

α.) Ὅσοι ἄνευ ἀνάγκης ὀρκίζονται καὶ αὐτογνωμῶς ἐπικαλοῦνται εἰς τοὺς λόγους αὐτῶν μάρτυρα τὸν Θεόν, τοὺς Ἁγίους καὶ

(1) Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατὶ πολλάκις διαπρεπεῖς Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐνώπιον Συνόδων διαθεβαιοῦσιν ἐνόρκως τοὺς λόγους αὐτῶν καὶ ἀπαιτοῦσι τοιαύτην διαθεβαιοσίαν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων. Πρὸ δὲ τούτων ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἠναγκάζετο νὰ ἐπικαλεῖται μάρτυρα τῶν λόγων αὐτοῦ τὸν Θεόν ἢ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνείδησιν (Ρωμ. α' 9, θ' 1 κτλ.). Κατὰ ταῦτα σφάλλονται ἀναντιρρήτως οἱ νομίζοντες ὅτι ὁ Κύριος δὲν ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς τὸν ὄρκον ἀπολύτως, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ κατάχρησιν.

ἐχθέουσιν εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοῦς ἢ ὅ,τι τιμιώτατον κέκτηνται πρὸς κράτουςιν δῆθεν τῶν λόγων καὶ ὑποσχέσεων αὐτῶν.

β'.) Οἱ ψεύδοιοκοί, τ. ἔ. ὅσοι ἐνόρκωσι καὶ ἐν γνώσει ἀποκρύπτουσιν ἢ δικαστρέφουσιν τὴν ἀλήθειαν, καὶ οἱ ἐπίδοκοί, οἵτινες ἀθετοῦσι τὰ ἐνόρκως ὑπεσχημένα. Οἱ τοιοῦτοι καὶ τὸν Θεὸν μυκτηρίζουσι καὶ τὴν συνειδήσιν τῆς πολιτείας ἐξαπατοῦσι.

γ'.) Οἱ ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰς ἔργα ἀνόσια καὶ ἀσεβῆ, ἤτοι κλοπῆν, φόνον καὶ ἄλλας ἐγκληματικὰς πράξεις καὶ οἱ καταρῶμενοι τοὺς ἐχθρούς αὐτῶν.

δ'.) Οἱ βλάσφημοί, οἵτινες ἐξερεύγουσι λόγους ὑβριστικούς κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἐμπνίζοντες πᾶν θεῖον καὶ ἱερόν. Ἡ βλασφημία καὶ ὁ ἐμπαιγμὸς τῶν θεῶν εἶναι τεκμήριον πεπωρωμένης συνειδήσεως καὶ ἐσχάτης ἠθικῆς διαφθορᾶς.

ε'.) Οἱ ποιοῦντες εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μὴ ἐκτελοῦντες αὐτάς· «Ἐάν εὐχῇ εὐχὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, οὐ χρονεῖς ἀποδοῦναι αὐτήν, ὅτι ἐκζητῶν ἐκζητήσει· Κύριος ὁ Θεός σου παρὰ σοῦ, καὶ ἔσται ἐν σοὶ ἀμαρτία» (Δευτ. γγ', 21).

§ 94. Τετάρτη ἐντολή.

Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρῃ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

Ἡ ἐντολή αὕτη συμπληροῖ τὰς τρεῖς προηγουμένας καὶ ἐντέλλεται ὅτι ὀφείλομεν ἐξ ἡμέρας νὰ ἐργαζώμεθα, τὴν δὲ ἐβδόμην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος νὰ καταπαύωμεν ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν καὶ νὰ ἀφιερῶμεν αὐτήν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ κατάπαυσις ἀπὸ τῶν συνήθων ἡμῶν ἐργασιῶν καὶ ἡ ἀφιέρωσις μιᾶς ἡμέρας πρὸς δοξολογίαν τοῦ Ὑψίστου εἶναι κτήριον ἡμῶν ἀπαραιτήτων, διότι εἰς τὸν Θεὸν ὀφείλομεν τὴν ζωὴν ἡμῶν καὶ πᾶν ἐν γενεῇ ἀγαθόν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ἀδιάκοπος σωματικὴ ἢ πνευματικὴ ἐργασία φθείρει καὶ ἐξασθενεῖ τὸν ὀργανισμόν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁθεν ἡ μετὰ ἐξαήμερον συνεχῆ ἀσχολίαν ἀποχῆ ἀπὸ τῶν καθημερινῶν ἔργων ἀπεδείχθη φυσιολογικῶς ὀφελιμωτάτη καὶ ἀναγκασιωτάτη, διότι συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν ἀνακούφισιν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν ἀνάκτησιν νέων δυνάμεων.

Οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τοὺς ὁποίους ἀμέσως ἀντιφέρεται ἡ ἐντολή αὕτη, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ τοῦ Δεκαλόγου, ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως εἰχον τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, τὸ Σάββατον (=ἀνάπυσις). Τὸ Σάββατον ἐωραζέτο ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, διότι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἡμέραν

ταύτην κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας καὶ ἠλόγησε καὶ καὶ ἠγάπησεν αὐτήν (Γεν. β'. 2-3) καὶ εἰς ἀνάμνησιν ὅτι «ἐν χειρὶ κρατικῆ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῶ» ἀπήλλαξεν αὐτούς ὁ Κύριος κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων (Δευτ. ε'. 15). Ἐπίσης Σάββατον ἐκάλουν αἱ Ἰουδαῖοι καὶ πᾶσαν ἄλλην ἑορτὴν αὐτῶν ὠρισμένην πρὸς λατρείαν καὶ τοιαῦται ἦσαν τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοστή, ἡ Σκινοπηγία κτλ. (1)

Ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἦτο πλήρης καὶ αὐτοσχερῶς ἐτηρείτο, ὁ δὲ παραβάτης ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου.

Ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἀντὶ τοῦ Σαββάτου, ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ ἔχομεν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, τὴν ὁποίαν καὶ Κυριακὴν ὀνομαζόμεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερώσεως ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Πλὴν δὲ τῶν Κυριακῶν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἄλλαι ἑορταὶ ἀφιερωμέναι εἰς ἀνάμνησιν μεγάλων χριστιανικῶν γεγονότων ἢ εἰς τὴν μνήμην ἀγίων ἀνδρῶν, καὶ τοιαῦται εἰσὶν αἱ λεγόμεναι Δεσποτικαὶ καὶ Θεομητορικαὶ ἑορταί, αἱ ἑορταὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν Προφητῶν, τῶν Μαρτύρων, τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν λοιπῶν Ὁσίων, οἵτινες διὰ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἐπὶ γῆς βίου αὐτῶν ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ ἐδραίωσαν τὴν Ἐκκλησίαν. Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτοσίμους ἡμέρας ὀφείλομεν νὰ ἀφιερῶμεν τὸ πνεῦμα ἡμῶν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἔχομεν ἀφορμὰς, ὅπως ἐν τακτῇ καὶ ὠρισμένῃ ὥρᾳ, καὶ ὅταν ἀνίστάμεθα τὴν πρωΐαν καὶ ὅταν κατακλινώμεθα τὸ ἑσπέρας καὶ ὅταν τροφῆς μεταλαμβάνωμεν νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν Θεὸν διὰ καταλλήλου προσευχῆς.

§ 95. Τὰ καθήκοντα ἡμῶν κατὰ τὰς ἑορτάς.

Κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἄλλας ἑορτασίμους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέρας ὀφείλομεν πάντες οἱ χριστιανοὶ

(1) Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ Σάββατα καὶ Σάββατον καλεῖται καὶ ὁλόκληρος ἡ ἐβδομάς (Λουκ. κδ'. 1, 14). Τὸ Πάσχα ἑορτάζετο εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἔθυσον τὸν παγάλιον ἄμνον, ὅστις ὑπεμύνησκεν εἰς αὐτούς τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν καὶ ἦτο σύναγμα τυπὸς τῆς θυσίας τοῦ Ἰ. Χριστοῦ. — Ἡ Π ε ν τ η κ ο σ τ η ἑορτάζετο τὴν 50ην ἡμέραν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἡμέρας τοῦ Πάσχα διότι ὁ Θεὸς τῇ πεντηκοστῇ ἡμέρᾳ ἀπὸ τοῦ πρώτου Πάσχα, ἤτοι τῆς ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, κατέβη ἐκ τοῦ Σινᾶ καὶ ἔδωκε τὸν νόμον εἰς τὸν Μωϋσέα. — Ἡ Σ κ η ν ο π η γ ι α εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν σκηναῖς διαμονῆς τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ ἐρήμῳ.

α.) Νά σχολάζωμεν ἀπὸ τῶν συνήθων ἡμῶν ἐργασιῶν καὶ πάσης βιωτικῆς μερίμνης καὶ νά ἀναπαυώμεθα ἀπὸ τῶν καθημερινῶν κόπων δι' οὓς λόγους ἀνεπτύξαμεν προηγουμένως. Ἄλλ' ἡ ἀνάπαυσις αὕτη καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς ἐργασίας δὲν πρέπει νά ἀκηται. Ἰουδαϊκῶς, λ. γ. νά εἶναι αὐστηρὰ ἀποχὴ ἀπὸ πάσης ἐργασίας. Ὁ Ἰ. Χριστὸς ἤλεγξε πολλάκις τὴν δουλικὴν καὶ διεστραμμένην ἐρμηνείαν τῶν Ἰουδαίων περὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ Σαββάτου καὶ ἐδίδουξε λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἐπιτρέπονται ἔργα ἐπείγουσας ἀνάγκης καὶ φιλανθρωπίας εἰπὼν, «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον». (Μαρκ. 6'. 27).

β.) Νά μεταβιβάζωμεν εἰς τοὺς ἱερούς ναοὺς καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαθείας νά ἀκροώμεθα τῶν προσευχῶν, τῶν ὕμνων καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, συμπροσευχόμενοι μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ δοξολογοῦντες τὸν Οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα. Δύναται ὁ χριστιανὸς καὶ κατ' ἴδιαν ἐν τῷ οἴκῳ ἢ ἀλλοῦ νά λατρεύῃ τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι πανταχοῦ παρὼν, ἀλλ' ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ λατρεία, εἶναι ἀναγκασιότατη, διότι ἐνταῦθα καθίσταται καταφανέστερος ὁ πνευματικὸς δεσμός, ὁ συνδέων πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναπτύσσεται καὶ κρατύνεται ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν ἄλλων καὶ τῆς θείας χάριτος, τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ συνηγμένους ἐπὶ τὸ αὐτὸ (Ματθ. 18'. 20). Ἐπειτα ὁ διάκοσμος τῆς Ἐκκλησίας δι' εἰκόνας καὶ ἄλλων ἱερῶν ἀντικειμένων, τὰ κατασκευαστικὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἔσματα, προϊόντα ἐξόχου ποιήσεως καὶ τέχνης, οἱ ὕμνοι, οἱ προσευχαὶ καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου διαθεματίζουσι τὸ αἶσθημα τῆς εὐσεβείας. Καὶ τέλος ἡ ἀπὸ κοινοῦ λατρεία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τελουμένην λειτουργίαν, ἥτοι τὴν προσφορὰν τῆς ἀντικειμένου θυσίας, ἥτις ἀναπαριστᾷ τὴν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ προσενεχθεῖσαν ἱλαστικὴν θυσίαν καὶ προσφέρεται ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

γ.) Κατὰ τὰς ἐορτὰς ὀφείλομεν νά καταγινώμεθα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην πρῶτον μὲν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν βιβλίων, ἐκ τῶν ὁποίων δύναται ὁ χριστιανὸς ν' ἀρυσθῇ ἱκανὸν πλοῦτον ὠφελίμων γνώσεων καὶ νά στηριχθῇ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Ὁμοίως ὀφείλουσι πρὸ παντός οἱ γονεῖς τὴν ἐκ τῶν τοιούτων ἀναγνώσεων ὠφέλειαν νά μεταδίδωσιν εἰς πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ὑπηρετάς, διδάσκοντες αὐτοὺς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ προτρέποντες αὐτοὺς εἰς τὴν εὐμνησιν τῶν καλῶν παραδειγμάτων.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δ'). Καθηκόν ἔχομεν πάντοτε μὲν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὰς ἑορτάς, νὰ καταγινώμεθα εἰς ἔργα ἐλεημοσύνης, ἐπισκεπτόμενοι τὰ νοσοκομεία καὶ τὰ ἄλλα φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα, παρηγοροῦντες τοὺς πάσχοντας καὶ τεθλιμμένους ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ παρέχοντες πρόθυμον τὴν συνδρομὴν ἡμῶν εἰς τοὺς ἀποκλήρους τῆς τύχης καὶ εἰς πάντας τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην τῆς ἡμετέρας βοθηείας.

Οὕτω πράττοντες ἀγιάζομεν τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάσιμους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡμέρας. Οὐδόλως δὲ ἀντίκεινται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐντολῆς ταύτης αἱ ἀθῶα καὶ μεμετρημένα: τέρψεις καὶ διασκεδάσεις τοῦ χριστιανοῦ κατὰ τὰς ἑορτάς, τὸναντιὸν μάλιστα συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνακούφισιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ πνεύματος ἡμῶν, ὅπερ εἶναι καὶ εἰς τῶν σκοπῶν τῆς Κυριακῆς ἀργίας.

§ 96. Οἱ παραβάται τῆς τετάρτης ἐντολῆς.

Παραβαίνουσι τὴν τετάρτην ἐντολὴν καὶ βεβηλοῦσι τὰς ἑορτάς:

α'). "Ὅσοι ἄνευ ἀπολύτου ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἀπληστίας καὶ πλεονεξίας δὲν καταπαύουσιν ἀπὸ τῶν καθημερινῶν αὐτῶν ἔργων, ἀλλ' ἐργάζονται καὶ κατὰ τὰς ἑορτάς. Οἱ τοιοῦτοι εἶναι: δούλοι τοῦ πλούτου καὶ τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν καὶ οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

β'). "Ὅσοι ἄνευ εὐλόγου αἰτίας, ἀλλ' ἐξ ἀκηδίας καὶ ἀδιαφορίας πρὸς τὰ θεία ἢ ἐξ ἐσφαλμένης γνώμης ὅτι δύνανται νὰ λατρεύωσι καὶ κατ' οἶκον τὸν Θεόν, δὲν φοιτῶσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀποστεροῦσιν οὕτως ἑαυτοῦς τῆς στενῆς σχέσεως καὶ συναφείας μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία διὰ συνοδικοῦ Κανόνος (Σ'. καν. 80) ἀφορίζει τοὺς ἄνευ ἀνάγκης τρεῖς κατὰ συνέθειαν Κυριακὰς ἀπολειπομένους τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θείας λατρείας.

γ'). Οἱ μεταβαίνοντες μὲν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπρεπῶς καὶ ἄνευ εὐλαθείας ἰστάμενοι ἐν αὐτῷ. "Ὅσοι κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν φλυαροῦσι μετὰ τοῦ πλησίον, οὐδόλως μετὰ προσοχῆς ἀκροῶμενοι τῶν προσευχῶν, τῶν ὕμνων καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου.

δ'). "Ὅσοι κατὰ τὰς ἑορτάς καταγίνονται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἠθοφθόρων συγγραμμάτων ἢ ἐπιδίδονται εἰς ἀσέμνους διασκεδάσεις, εἰς οἰνοποσίας καὶ τυχερὰ παιγνίδια, ἐνεκεν τῶν ὁποίων πολλὰκις ἐκτρέπονται καὶ εἰς φρικώδη κακουργήματα. Οἱ τοιοῦτοι παραγνωρίζουσι τὸν σκοπὸν τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς ἀργίας τῶν ἑορτῶν, διότι διὰ τῶν πράξεων τῶν βεβηλοῦσι τὴν ἑορτὴν καὶ ἀπεβάλλουσιν ἀντὶ νὰ ἀνακτώσι νέας δυνάμεις.

ε'). "Ὅσοι δὲν ἐλεῦσι τοὺς χρεῖαν ἔχοντας, ὡς ἕκαστος εὐπορεῖ,

ἀλλ' ἀσπλάγγως ἀποστρέφουσι τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν ἐπικαλουμένων τὴν βοήθειαν αὐτῶν, παρὰπέμποντες αὐτοὺς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἀφειδῶς ἀκπνῶσιν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ.

ΚΕΦ. Β'.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΛΗΣΙΟΝ

§ 97. Πέμπτη ἐντολή.

«Τίμα τὸν Πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ πέμπτη ἐντολή ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς τιμὴν καὶ σεβασμὸν πρὸς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, ὑπισχνουμένη εἰς τοὺς τηροῦντας αὐτὴν εὐδαιμονίαν ἐν τε τῇ παρουσίᾳ καὶ τῇ μελλούσῃ ζωῇ καὶ βίον μακράϊωνα.

Ἡ ἐντολή αὕτη ἀριθμεῖται πέμπτη μὲν ἐν τῷ Δεκαλόγῳ, πρώτη δὲ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐντολάς τὰ ἀναφερομένα εἰς τὸν πλησίον ἡμῶν καὶ ἀποτελεῖ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν καθήκοντων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἰς τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν πλησίον. Πανσόφως δὲ ὁ Θεὸς διέταξεν ὡς πρώτην ἐντολὴν μετὰ τὰς εἰς Αὐτὸν ἐντολάς, τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν τιμὴν τῶν γονέων, διότι οἱ γονεῖς ἐτάχθησαν εἰς τὰ τέκνα οἰονεῖ ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ οὗτοι εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν πλησίον ἡμῶν.

Οἱ γονεῖς ἐκάστου ἀνθρώπου, ἦτοι ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, οὐ μόνον δίδουσι τὴν ζωὴν εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ φρονιζουσι οὗτοι ἀκολούθως ἀπὸ κοινοῦ περὶ τῆς σωματικῆς συντηρήσεως καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τῶν τέκνων των. Εἶναι οἱ πρῶτοι παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν τέκνων των, διότι παρὰ τῶν γονέων κατ' ἀρχὰς ὁ παῖς ἐν τῇ τρυφερᾷ ἐκείνῃ ἡλικίᾳ θὰ ὀδηγηθῆ διὰ τε τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ θὰ ἀποτραπῆ τοῦ κακοῦ.

Ἡ οἰκιακὴ ἀγωγή ἐπιδρᾷ μεγάλως εἰς τὸν μετέπειτα βίον τοῦ παιδὸς καὶ ἐκ ταύτης ἐξαρτᾶται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ εὐημερία τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ γονεῖς μόνον ἀισθάνονται ἄδολον ἀγάπην καὶ δεικνύουσιν ἀληθῆ αὐταπάρησιν διὰ τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν οὗτοι οὔτε χρημάτων φείδονται, οὔδ' αὐτῆς τῆς ζωῆς αὐτῶν. Οὕτω δὲ οἱ γονεῖς ἀναδεικνύονται οἱ πρῶτοι καὶ οἱ μέγιστοι μετὰ Θεὸν εὐεργεταὶ ἡμῶν. Ὅθεν εὐλόγως ὁ Ὑψίστος διέταξεν ὡς πρώτην ἐν-

τολήν μετά τὰς εἰς Αὐτὸν ἐντολάς τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν τιμὴν τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.

§ 98. Καθήκοντα τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.

Οἱ γονεῖς, ὡς ἐλέγη, οὐ μόνον ἔδωκαν τὴν ζωὴν εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ φιλοστόργως ἐξέθρεψαν ταῦτα, φροντίσαντες περὶ τῆς σωματικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως, διὰ τοῦτο ἀντὶ πάντων τούτων τὰ τέκνα ὀφείλουσι νὰ ὄσιν εὐσέβῃ πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν.

Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ὀφειλομένη εὐσέβεια ἀπαιτεῖ ὅπως τὰ τέκνα :

α'.) Ὑπακούωσιν εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῶν μετὰ προθυμίας καὶ χαρᾶς ἐκτελοῦντες τὸ θέλημα αὐτῶν ἐν τῇ συναίσθησει ὅτι οἱ γονεῖς πάντοτε ὡς ἐκ τῆς πείρας καὶ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν αἰετοτε θὰ καθοδηγήσωσι ταῦτα εἰς τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ ἀληθές αὐτῶν συμφέρον. Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ὑπακοή τῶν τέκνων εἶναι ἡ κρηπίς τῶν λοιπῶν αὐτῶν καθηκόντων, διὰ τοῦτο ἡ Ἰραφή παραγγέλλει: «Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ» (Κολ. γ'. 20).

β'.) Νὰ τιμῶσι καὶ νὰ σέβωνται αὐτοὺς πάντοτε καὶ ἐν παντὶ καὶ καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον, ἔστω καὶ ἂν τὰ τέκνα ἐπιφανῆ κατέχουσι θέσιν, ἐκείνοι δὲ ζῶσιν ἐν ἀφανείᾳ, ἀπορροῦντα λόγῳ τε καὶ ἔργῳ πᾶν ὅ,τι δεικνύει ἔλλειψιν τῆς πρὸς αὐτοὺς ὀφειλομένης τιμῆς· νὰ προσπαθῶσι νὰ μὴ λυπῶσιν αὐτοὺς, ἀλλὰ νὰ συγκαταβαίνωσι καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν.

γ'.) Νὰ δεικνύωσιν εὐγνώμονα ἀγάπην πρὸς αὐτοὺς, ὡς τοὺς μεγίστους αὐτῶν εὐεργέτας, ἔχοντα ὑπ' ὅσιν τὰς φροντίδας, τοὺς μόχθους, τὰς θλίψεις, τὰς θυσίας καὶ πάντα ἐν γενεῖ ὅσα ὑπέστησαν διὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Ἐκδηλοῦται δὲ ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς εὐγνώμων αὐτῇ ἀγάπη, ὅταν ἐν πάσῃ μὲν περιστάσει περιποιῶνται καὶ βοηθῶσιν αὐτοὺς ἀγογγύστως, ἰδίᾳ δὲ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ κατὰ τὴν γεροντικὴν αὐτῶν ἡλικίαν, ὅτε εἴπέρ ποτε ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς ἡμετέρας συνδρομῆς καὶ περιθάλψεως.

δ'.) Μετὰ τὸν θάνατον τὰ τέκνα ὀφείλουσι πιστῶς καὶ εὐλαβῶς νὰ ἐκτελῶσι τὴν φελευταίαν αὐτῶν θέλησιν, νὰ δέωνται ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ ἐν γενεῖ οὐδὲν νὰ παραλείπωσιν ἐξ ὧν ἡ ἀγία ἡμῶν θρησκεία ἐπιβάλλει καὶ θεωρεῖ ὡς νόμιμα εἰς τοὺς τεθνεῶτα.

Τὸ καθῆκον τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς τιμῆς ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν καὶ τὸ θεμέλιον τῆς εὐτυχίας πάσης κοινωνίας, διότι ὅταν τὰ τέκνα σέβων-

ται εὐσεβῶς καὶ τιμῶσι θεαρέστως τοὺς γονεῖς αὐτῶν, λαμβάνουσι τὴν εὐλογία ἀντὶ αὐτῶν καὶ τότε ὁ οἶκος προάγεται καὶ εὐημερεῖ καὶ ἐκ τοῦ οἴκου ἡ εὐδαιμονία μεταδίδεται· εἰς ἄπασαν τὴν κοινωνίαν, ἥτις εἶναι ἄθροισμα οἰκογενειῶν. Πλὴν δὲ τούτου ὁ ἔθισθαις νὰ σέβηται τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς ταχέως θέλει ἀναχθῆ εἰς τὸν σεβασμὸν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ἡ σπουδαιότης τοῦ καθήκοντος τούτου ἀνεγνωρίσθη παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς καὶ ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς εὐσέβεια ἐθεωρήθη ὡς τὸ μέγιστον τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου (1). Διὰ ταῦτα ὁ Θεὸς ὑπόσχεται εἰς τὰ τέκνα, τὰ τιμῶντα τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς, βίον μακρὸν καὶ εὐτυχῆ «ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς» καὶ ἀλλοχθῆ «εὐλογία πατρὸς στηρίζει οἶκους τέκνων, κατὰρα δὲ μητρὸς ἐκρίζει θεμέλια» (Σ. Σειρ. γ'. 9).

§ 99. Καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τοὺς κατέχοντας θέσιν γονέων ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἡ πέμπτη ἐντολὴ ἐπιβάλλουσα τιμὴν καὶ σεβασμὸν πρὸς τοὺς γεννήσαντας καὶ ἐκθρέψαντας ἡμᾶς γονεῖς, ἐννοεῖ ἐμμέσως καὶ κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν νὰ τιμῶμεν καὶ νὰ σεβώμεθα καὶ πάντα ἐκείνους, οἵτινες ἐπέχουσι θέσιν γονέων ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ διδάσκαλοι, οἱ πνευματικοὶ ποιμένες καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς πολιτείας.

Καὶ οἱ μὲν διδάσκαλοι συμπληροῦσι πολλαχῶς τὸ ἔργον τῶν γονέων καὶ ἀναπληροῦσιν αὐτοὺς, διότι οἱ πλείστοι γονεῖς μὴ ἔχοντες τὸν προσήκοντα χρόνον ἢ καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἰκανότητα νὰ διαπαιδαγωγήσωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, παραδίδουσι ταῦτα εἰς τοὺς ἄρμοδιους διδασκάλους. Οἱ διδάσκαλοι διὰ καταλλήλου διδασκαλίας ἀναπτύσσουσι τὴν διάνοιαν τῶν παιδῶν καὶ μορφοῦσι τὸ ἦθος, διεγείροντες ἐν αὐτοῖς ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν γενεῖ. Διευκαίως δὲ ἐλέγχθη, ὅτι ἂν οἱ γονεῖς παρέχωσιν εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν τὸ ζῆν, οἱ διδάσκαλοι παρέχουσιν εἰς ταῦτα τὸ εὖ ζῆν. Ὅθεν ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα, νὰ ἀγαπῶμεν αὐτοὺς καὶ νὰ εἰμεθα εὐπειθεῖς εἰς τὰς συμβουλάς αὐτῶν.

Ὅμοιως θέσιν γονέων κατέχουσι καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκ-

(1) Καὶ παρ' ἄλλοις μὲν τῶν ἀρχαίων, ἰδίᾳ δὲ παρὰ Πλάτωνα (Νομ. δ'. 747) καὶ Ξενοφῶντα ('Απομν. 1. 22) θαυμασίως διατυποῦνται τὰ καθήκοντα σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς γονεῖς. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος εὐφύμως μνημονεῖ τὸ ἀξιόζηλον παράδειγμα ἀφοσιώσεως πρὸς τοὺς γονεῖς τῶν δύο υἱῶν τῆς ἐν Ἀργεὶ ἱερέας Κυδίππης, Κλεόβιδος καὶ Βίτωνος ('Ἡρόδ. Α. 34).

κλυσίας, οί πνευματικοί ήμῶν πατέρες καί διδάσκαλοι, διότι οὔτοι μεριμνῶσιν ὑπέρ τῆς ψυχικῆς ήμῶν σωτηρίας, ἀδιαλείπτως ἀναπέμποντες δεήσεις εἰς τόν Θεόν ὑπέρ ήμῶν καί νοουθετοῦσιν ήμάς. «Πείθεσθε τοῖς ήγουμένοις ήμῶν καί ὑπαίκετε· αὐτοί γάρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπέρ τῶν ψυχῶν ήμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες· ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καί μὴ στενάζοντες· ἀλυσιτελές γάρ ήμῖν τοῦτο» (Ἐβρ. ιγ'. 17.). Διό καθήκον ήχομεν νά σεβώμεθα αὐτούς, νά ὑπακούωμεν εἰς τὰς συμβουλὰς καί παραινέσεις αὐτῶν καί νά χορηγῶμεν αὐτοῖς προθύμως πάντα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἀξιοπρεπῆ αὐτῶν συντήρησιν.

Οἱ δὲ ἄρχοντες τῆς πολιτείας διὰ τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας καί τῶν κειμένων νόμων κολάζοντες τοὺς κακοποιούς καί προασπίζόμενοι τὸ δίκαιον, καθιστῶσι γαλήνιον καί εἰρηνικόν τὸν βίον ήμῶν ἐν τῇ κοινῶνίᾳ καί συντελοῦσι μεγάλως εἰς τὴν εὐημερίαν ήμῶν. Διὰ ταῦτα ὀφείλομεν νά σεβώμεθα αὐτούς, νά ὑποτασσώμεθα εἰς τοὺς νόμους καί τὰς διατάξεις αὐτῶν, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ὑπέρ τῆς υἰείας καί εὐτυχίας αὐτῶν. Ἡ ἁγία Γραφή ρητῶς ἐντέλλεται πίστιν καί ὑποταγὴν εἰς τοὺς ἄρχοντας, λέγουσα. «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Οὐ γάρ ἐστὶν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὗσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶ» (Ρωμ. ιγ'. 1. Α'. Τιμ. β'. 1-2).

Τέλος δὲ ὀφείλομεν νά ἀπονέμωμεν σέβας πρὸς τοὺς γεροντοτέρους, εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς εὐεργέτας ήμῶν καί πρὸς πάντας ὅσοι ἐφάνησαν πολυειδῶς καί πολυτρόπως ὠφελίμοι εἰς τὴν κοινῶνίαν, τὴν πατρίδα καί τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει.

§ 100. Οἱ παραβάται τῆς πέμπτης ἐντολῆς.

Τὴν πέμπτην ἐντολὴν παραβαίνουσι :

α'.) "Ὅσοι ἀδικηροῦσιν ὄλωσ πρὸς τοὺς γεννήτορας αὐτῶν, οὐδὲν ἐν ἀνάγκῃ προσφέροντες αὐτοῖς ἐκ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐγκαταλείποντες αὐτοὺς ἀπροστατεύτους ἐν ταῖς ἀσθενείας καί ἐν τῷ γήρατι αὐτῶν. Ἐπίσης ὅσοι ἀνευλαθῶς καί ὑβριστικῶς φέρονται πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν. Πάντες οὗτοι, τὰ ἀχάριστα ταῦτα γεννήματα, ἀμνημονοῦσι τῶν ἀπείρων εὐεργεσιῶν, ἃς παρὰ τῶν γονέων αὐτῶν ἔλαβον, καί βαρεῖαν ὑπέχουσιν εὐθύνην πρὸ τοῦ Θεοῦ (1).

(1) Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐτιμῶρει θανάτῳ τοὺς κακολογοῦντας ἢ ἄλλως ἀσεβοῦντας πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν. «Ὁς τύπτει πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ θανάτῳ θανατούσθω· ὁ κακολογῶν πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ τελευτήσει θανάτῳ» (Ἐξοδ. κα' 15-16).

β'.) "Όσοι περιφρονούσι τούς λειτουργούς τῆς Ἐκκλησίας καί τούς διδασκάλους αὐτῶν, λησμονοῦντες τήν πρός αὐτούς ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην, ἀνθ' ὧν ἔτυχον καί τυγχάνουσι παρ' αὐτῶν πολυτίμων πνευματικῶν ἀγαθῶν.

γ'.) "Όσοι ἀπειθοῦσιν εἰς τὰς πολιτικάς ἀρχάς καί δὲν ὑπέκουσιν εἰς τούς νόμους τῆς πολιτείας ἢ δεικνύουσιν ἀντίστασιν κατὰ τῆς ἀρχῆς καί διεγείρουσι στάσεις καί ταραχές. Οἱ τοιοῦτοι ἀσεβοῦσι κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἠδεδόκησε νά ὀρίσῃ αὐτούς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ. «Ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται» (Ρωμ. ιγ'. 2).

δ'.) Πάντες ἐν γένει οἱ ἀχάριστοι. Ἡ ἀχαριστία εἶναι ἐν τῶν μεγίστων ἀμαρτημάτων καί εἶναι δεῖγμα ψυχῆς ἀναισχύντου καί ἀνικάνου πρός πᾶν ἀγαθόν. Ὁ ἀχάριστος πρός τοῦ; ἑαυτοῦ εὐεργέτας φερόμενος, πῶς δύναται νά ἀγαπήσῃ τὸν πλησίον αὐτοῦ καί ἐν ἀνάγκῃ νά βοηθήσῃ αὐτόν;

§ 101. Ἐκτὴ ἐντολή.

«Οὐ φονεύσεις».

Ἡ ἕκτη ἐντολή ἀπαγορεύει τὸν φόνον, τ. ἔ. τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον ἡμῶν καθ' οἷονδήποτε τρόπον. Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἀγαθόν, τὸ ὅποιον ἔδωκεν ὁ Θεός εἰς τὸν ἄνθρωπον, διότι συντελεῖ μεγάλως πρός πραγμάτωσιν τοῦ ἐπὶ γῆς προορισμοῦ ἡμῶν, ἡ δὲ ὀρθὴ καί λελογισμένη χρῆσις τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ παρασκευάζει τὴν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ εὐδαιμονίαν ἡμῶν (Γαλ. 5'. 7-10).

Ὁ φονεὺς διαπράττει τὸ μέγιστον τῶν κακουρημάτων, διότι ἀφαιρεῖ τὸ πρῶτιστον καί τιμαλφέστατον ἀγαθόν τοῦ πλησίον, τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἐξουσιάζει μόνος ὁ Θεός, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὔτε ἔδωκεν, οὐδ' ἀφαιρεθεῖσιν δύναται νά ἀποδώσῃ. Ἐπειτα ἀσεθεῖ πρός τὸν Θεόν, διότι καταστρέφει τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχουσαν θεϊαν εἰκόνα· καί τέλος βυθίζει εἰς θλίψιν τοὺς οἰκείους τοῦ φονευθέντος καί στερεῖ τὴν πατρίδα μέλους, τὸ ὅποιον ἠδύνατο ἴσως νά φανῇ αὐτῇ ἐν καιρῷ χρήσιμον καί ἐπωφελές.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς συμπληρῶν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον καταδικάζει οὐ μόνον τὸν φόνον, ἀλλὰ καί αὐτὰ τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τὸν φόνον, οἷα εἶναι ἡ ἄτοπος ὀργή, ἡ μὴ ἀποθλέπουσα τὴν διόρθωσιν τῶν ἄλλων, ὡς ἐπίσης καί πᾶσα ὑβριστικὴ καί περιφρονητικὴ ἔκφρασις κατὰ τοῦ πλησίον. «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὅς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέννην τοῦ πυρός» (Ματ. ε', 21-22) (1).

Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰ ἐκ τοῦ φόνου προκύπτοντα δεινὰ εἰς τὴν κοινωνίαν, εὐλόγως δικάζει καὶ τιμωρεῖ αὐτεπαγγέλτως τὸν φονέα. Τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ δὲ αὐτὴ θανατικὴν ποινὴν εἰς τοὺς κακούργους εἶναι δικαίωμα δὸθεν οὐτῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. ιγ', 4) πρὸς τιμωρίαν τῶν κακῶν καὶ πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἄλλων καὶ ἀποτροπὴν αὐτῶν ἀπὸ ὁμοίων πράξεων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ἐν ἀμύνη φόνον, ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου δὲν κρίνει αὐτὸν ὡς εἰ θύραθεν νόμοι. Ὁ Χριστιανὸς ὁ εὐεθεὶς ἐν ἀμύνη ὀφείλει ὑπεραπίζόμενος τὴν ζωὴν αὐτοῦ νὰ προσπαθήσῃ, ὅσον ἔνεστι καὶ ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀποφύγῃ τὸν φόνον τοῦ ἐπιτεθέντος· ἀλλ' ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, τότε ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀνάγκῃ ἀφαιρῶν τὴν ζωὴν τοῦ ἐπιτεθέντος φονέως δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος πάσης εὐθύνης, ἀλλ' ὑποβάλλεται ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτίμων (Μ. Βασιλ. καν. 43), καίτοι κατὰ τοὺς πολιτικοὺς νόμους θεωρεῖται ἀνεύθυνος ὁ τοιοῦτος. Καθῆκον δὲ ἔχομεν οὐ μόνον νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερασπίζωμεν ταύτην ἐναντίον πάσης προσβολῆς.

§ 102. Οἱ παραβάται τῆς ἑκτῆς ἐντολῆς.

Παραβάται τῆς ἑκτῆς ἐντολῆς λογίζονται πάντες ὅσοι κατὰ πολ-
λοὺς καὶ διαφόρους τρόπους συντελοῦσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς
ζωῆς τοῦ πλησίον εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἠμέσως καὶ τοιοῦτοι εἶναι:

α) Ὅσοι ἐπιβάλλουσι χεῖρα φονικὴν κατὰ τοῦ πλησίον καὶ ἀφαι-

(1) Πᾶσα εὐλογία καὶ δικαία ὀργὴ ἀποσκοποῦσα τὴν διόρθωσιν τοῦ πλη-
σίον οὐ μόνον δὲν ἀπαγορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται ἡμῖν. Οὕτω αὐτὸς ὁ
Κύριος ἡμῶν ὤργισθη καὶ ἐξέβαλε διὰ φραγγελίου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦν-
τας καὶ ἀγοράζοντας (Ἰωάν. β', 15. Ματθ. κα', 12), ὡς ἀκολούθως ἔπραξαν
καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἰς ὀρισμέναις περιστάσεσι (Πράξ. γ', 20. ιγ', 10). Δι-
καίως δὲ καὶ μετὰ λόγου ὀργίζονται πολλάκις οἱ γονεῖς κατὰ τῶν ἀπειθῶν
τέκνων καὶ οἱ διδασκαλοὶ ἐναντίον ἐκείνων, ὧν ἀνέλαθον τὴν ἀνάπτυξιν καὶ
ἠθικὴν διαπαιδαγωγίαν, ὅσάκις οὗτοι ἐκκλίνουσι τῆς εὐθείας ὁδοῦ. Ὅσοι δὲ
γονεῖς χαμπύρομενοι ὑπὸ ὑπερβάλλοντος φίλτρου ὑποχωροῦσιν εἰς τὰς οἰασθή-
ποτε ἀπαιτήσεις καὶ ἰδιοτροπίας τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ ὅσοι τῶν διδασκάλων
καὶ παιδαγωγῶν δεικνύουσι ἀδιανομίαν διὰ τὰς παρεκτροπὰς ἐν γένει τῶν
παιδαγωγουμένων, πάντες οὗτοι ἐλέγχονται παραβάται τοῦ πρωτίστου καὶ
θεμελιωδেষτάτου αὐτῶν καθήκοντος, ὅπερ ἀναντιλέκτως ὀλέθεια ἐν τῷ μέλ-
λοντι συνεπάγεται ἀποτελέσματα.

ροῦσιν οὕτω τὴν ζωὴν αὐτοῦ δι' ὄπλου ἢ διὰ δηλητηρίου ἢ διὰ πυγμοῦ ἢ καθ' οἰονδήποτε ἕτερον τρόπον.

β') Οἱ ἐν μονομαχίᾳ φονεύοντες, διότι καὶ οὗτοι παρὰ πάσας τὰς φερομένας δικαιοδογίας λογίζονται ὡς φονεῖς. (1)

γ') Οἱ συνεργοὶ τῶν φονέων, τ. ἔ. ὅσοι παρέχουσι βοήθειαν ἢ συμβουλὴν ἢ ἐξίφρεθίζουσι τινα εἰς διάπραξιν φόνου. Ἐπίσης καὶ ὅσοι παρέχουσιν ἄσυλον εἰς τοὺς φονεῖς ἢ δὲν κατογγέλλουσιν αὐτοὺς ἢ ὑποβοηθοῦσι τὴν ἀπόδρασιν τῶν φονέων ἐκ τῶν χειρῶν τῆς ἐξουσίας, συντελοῦντες οὕτω εἰς τὸν πολλαπλάσισμὸν τῶν ἐγκληματικῶν πράξεων.

δ') Οἱ ἄδικοι δικασταί, οἵτινες ἐξ ἀμαθείας ἢ ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου καταδικάζουσιν αὐτὸν εἰς θάνατον.

ε') Οἱ δυνάμενοι καὶ μὴ παρέχοντες βοήθειαν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν ζωὴν τοῦ πλησίον.

ζ') Ὅσοι διαφοροτρόπως συντελοῦσιν εἰς τὴν βλάβην τῆς υγείας τοῦ πλησίον. ἐξ ἧς ἐπέχεται βαθμιαίως εἰς αὐτοὺς ὁ θάνατος, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ ἐπιβλάλλοντες βαρεῖαν ἐργασίαν εἰς τοὺς ἄλλους· οἱ σκληρῶς καὶ ἀπειθῶς τιμωροῦντές τινα· ὅσοι στεροῦσι τὸ εἰσόδημα τοῦ πλησίον, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀπέζη οὗτος. Πάντες οὗτοι ἐπιφέροντες διὰ τῶν πράξεων των προῶς τὸ τέρας τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον, θεωροῦνται παραβάται τῆς ἐκτῆς ἐντολῆς.

(1) Ἡ μ ο ν ο μ α χ ί α, κληροδοτήμα βάρβαρον τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διὰ νόμου ἀπαγορεύεται ὑπὸ πάντων τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν· διὰ τοῦτο βαρέως ἀμαρτάνουσιν ὅσοι προκαλοῦσιν ἢ προκαλοῦμενοι ἀποδέχονται τὴν μονομαχίαν. Καὶ ἐάν μὲν ὁ φονεύσας ἐν τῇ μονομαχίᾳ εἶναι ὁ προσβληθεὶς εἶναι ἀξίοποιος· διότι παρὰ τὴν ἐντολήν τῆς ἀγάπης ἐκδικεῖται, καὶ δευτέρου γενόμενος αὐτὸς κριτὴς καὶ ἐκτελεστής τῆς ποινῆς, ἐξασκεῖ αὐτοδικίαν, ἣτις γενικευμένη, εἰσάγει τὴν ἀναρχίαν ἐν τῇ κοινότητι. Ἐὰν δὲ ὁ ἐξυβρίτας φονεύσῃ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, ὅπερ καὶ τὸ συνήθεστον, τότε τὸ ἀμαρτήμα προδήλως εἶναι διπλοῦν. Οὐδὲν δὲ κέρδος δύναται τις νὰ ἀναμένῃ ἐκ τῆς μονομαχίας διότι ἐκτίθησι τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς προφανῆ κίνδυνον θανάτου καὶ ἐπιζητηῶν νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν προσβληθεῖσαν αὐτοῦ τιμὴν, προσπολλοῦσι συνήθως καὶ τὴν ζωὴν. Ἐὰν δὲ τις, τυχόν, ὡς προσβληθεὶς, ἀναγκάζηται νὰ ζητήσῃ ἱκανοποίησιν. ὀφείλει νὰ πράξῃ τοῦτο διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς αὐτοδικίας. Ἐὰν δὲ, ὡς προσβληθὼν τις τινα, προκαλεῖται εἰς μονομαχίαν, ὀφείλει νὰ δώσῃ προθύμως τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις, εἰ δὲ ἐνοχος καὶ τὴν δέουσαν ἱκανοποιήσιν. Ἐὰν δὲ δὲν δυναθῇ, κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν δῆθεν προσβληθέντα καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τοῦ προτεινομένου, τότε ὁ φρονιμος οὐδὲν ἔχει· νὰ ἀντιτάξῃ πρὸς τοιοῦτον ἀιμομαχίᾳ, εἰμὴ ἀδιαφορίαν, ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ τὴν προστασίαν τοῦ νόμου καὶ τῶν ἀρχῶν.

ζ'). Ἐπίσης παραβάται τῆς ἕκτης ἐντολῆς εἶναι καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες διὰ τῆς διαδόσεως διεστραμμένων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν ἐγγέουσι τὸ δηλητήριον τῆς διαφθορᾶς εἰς τὰς καρδίας τῶν πολλῶν καὶ παρασκευάζουσι τὸν πνευματικὸν αὐτῶν θάνατον, γινόμενοι οὕτω ἠθικὸί φρονεῖς τοῦ πλησίον. Ὁ Ἰ. Χριστὸς προφυλάττων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἠθικῶν τούτων φρονέων λέγει: «Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνάμενων ἀποκτεῖναι: φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γένεσιν» (Ματθ. ι'. 28).

§ 103. Ἐβδόμη ἐντολή.

«Οὐ μοιχεύσεις».

Ἡ ἑβδόμη ἐντολή ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, ἥτις τὴν ἀθέμιτον ἐκείνην προῆξιν, ἥτις προσβάλλει τὴν ἰερότητα τοῦ γάμου.

Ἡ ἰερότης τοῦ γάμου, ὃν αὐτὸς ὁ Θεὸς διέταξε, συνίσταται εἰς τὴν ἀμοιβαίαν πίστιν καὶ ἀφροσύωσιν τῶν συζύγων. Ὅταν δὲ διασαλευθῆ ἡ συζυγικὴ πίστις καὶ προσβληθῆ ἡ τιμὴ τοῦ οἴκου, τότε μεταίτουται ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου, κατστρέφεται ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς οἰκογενεῖς καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐγκαθιδρύεται ἡ διχόνοια, καὶ ἐντεῦθεν ἀνυπολόγιστοι ζημίαι ἐπέρχονται εἰς τὴν κοινωνίαν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς συμπληρῶν τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, κατακρίνει μετὰ τῆς μοιχείας καὶ αὐτὴν τὴν ἀπλὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν εἰς τὴν διαπράξιν αἰσχροῦς πράξεως λέγων. «Ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. ε'. 28). Ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἐπιζητεῖ νὰ ἀποκόψῃ ἀπ' αὐτῆς τῆς ρίζης τὸ κακόν, διότι ἡ ἐσωτερικὴ τῆς καρδίας ἡμῶν ἐπιθυμία εἶναι τὸ κίνητρον πρὸς πᾶσαν ἀμαρτίαν, ἥτις πραγματοποιεῖται καὶ ἐξωτερικῶς, καταλλήλου περιστάσεως δοθείσης.

Ἡ ἀπαγορευτικὴ διατάξις τῆς ἐντολῆς ταύτης δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν μοιχείαν ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἀλλὰ καὶ γενικῶς ἀφορᾷ πᾶσαν ἀσελγῆ καὶ αἰσχρὰν προῆξιν, ἥτις προσβάλλει ἢ συντελεῖ εἰς τὴν προτροπὴν τῆς τιμῆς καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν διαφθορὰν τοῦ πλησίον. Ἡ ἁγία Γραφὴ λίαν αὐστηρῶς καταδικάζει διὰ πολλῶν χωρίων τοὺς ἐργάτας τῶν ψυχολέθρων καὶ ἠθιοθόρων τούτων ἀμαρτημάτων καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν θάνατον ὑποδεικνύει ὡς τιμωρίαν. (Κολ. γ'. 5. 6. Α'. Κορ. σ'. 9).

Διὰ ταῦτα ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἐγκρατεῖς, σώφρονες, ἄγνοί, νὰ μὴ συνάπτωμεν σχέσεις μετὰ διεφθαρμένων ἀνθρώπων, νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶσαν αἰσχρολογίαν, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ἀνύγνωσιν ἀνθρῶπων βι-

βλίων, τὰς ἀσέμνους εἰκόνας καὶ τὰ προκλητικὰ θεάματα καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ σκανδαλίσῃ καὶ νὰ διεγείρῃ ἐν ἡμῖν αἰσχρὰς ἐπιθυμίας, αἵτινες καὶ τὸ σῶμα μολύνουσι καὶ τὴν ὑγιάν τοῦ ἀνθρώπου καταστρέφουσι.

§ 104. Ὁγδὴ ἐντολή.

Οὐ κλέψεις.

Ἡ ὀγδὴ ἐντολή ἀπαγορεύει τὴν κλοπὴν, ἥτοι τὸν σφετερισμὸν διὰ παντὸς τρόπου τῆς ἄλλοτριος περιουσίας.

Περιουσία λέγεται πᾶν ὅ,τι τις νομίμως καὶ δικαίως κέκτηται. Εἶναι ἀγαθὸν πολῦτιμον τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι τὸ ὄργανον καὶ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἱκανοποιεῖ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὰς τε σωματικὰς καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας καὶ εὐχερέστερον ἐκπληροῖ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Πᾶσα προσβολὴ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἄλλων καλεῖται γενικῶς κλοπὴ καὶ διακρίεται εἰς τρία εἶδη, εἰς φανεράν, εἰς κρυπτὴν καὶ εἰς ἀπατηλὴν.

Φανερὰ κλοπὴ λέγεται ἡ διὰ τῆς βίως καὶ ἀναφανδὸν ἀρπαγῆ τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον, ὡς πράττουσιν οἱ ληστὰί, καθ' ὅδον διὰ βιαιῶν μέσων καὶ κακώσεων ἀφαιροῦντες τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἄλλων. Εἰς τοὺς ληστὰς καταλέγονται: Οἱ ἀρπάζοντες δι' ἀδικιῶν καὶ πιέσεων τὴν περιουσίαν τῶν πτωχῶν καὶ ἀδυνάτων. Οἱ τοκογλύφοι, οἵτινες ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀνάγκην τοῦ πλησίον ἀπαιτοῦσι καὶ λαμβάνουσι παρ' αὐτῶν τόκους βάρεις, καὶ ἀντὶ μικρᾶς πρὸς ὄραν εὐκολίας ἐκφυλάσσει καὶ τὴν ἐσχάτην ἰκμάδα τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον. Οἱ δανειζόμενοι καὶ μὴ ἐπιστρέφοντες τὰ δανεισθέντα, ἀλλὰ διὰ διαφόρων μέσων σφετεριζόμενοι τὸ ξένον χρῆμα.

Κρυπτὴ κλοπὴ εἶναι, ὅταν ἀφαιρῇ τις τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ ἄνευ τῆς θελήσεως αὐτοῦ, ὅπερ καὶ κυρίως κλοπὴ λέγεται. Ὑπὸ τὴν κλοπὴν ταύτην ὑπάγονται: Οἱ λαθρέμποροι. Οἱ μὴ καταβάλλοντες εἰς τὴν πολιτείαν τοὺς νομίμους φόρους (Μαθ. κβ' 20. Ρωμ. ιγ' 7). Οἱ ἱερόσυλοι, οἵτινες ἀφαιροῦσιν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἱερά σκεύη καὶ ἄλλα ἀντικείμενα προωρισμένα εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν. Οἱ εὐρίσκοντες καὶ μὴ ἀποδίδοντες τὸ ἀπολεσθὲν εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην κτλ.

Ἀπατηλὴ κλοπὴ ἢ σφετερισμὸς λέγεται ὅταν τις διὰ δόλου καὶ ἀπάτης περιποιῆται εἰς ἑαυτὸν κέρδος ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἄλλων. Εἰς ταύτην κατατάσσονται: Οἱ πωλοῦντες τὰ πράγματα εἰς τιμὰς ὑπερόγκους καὶ ἀνωτέρας τῆς πραγματικῆς αὐτῶν ἀξίας. Οἱ μεταχειριζόμενοι ἐν τῷ ἐμπορίῳ μέτρα καὶ σταθμὰ ἐλλιπῆ. Οἱ νοθεύοντες τὰ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πρὸς πόλῃσιν πράγματα. Οἱ κυκλοφοροῦντες νομίσματα κίβδηλα. Ὅσοι ἐργαζόμενοι ἐπὶ μισθῷ δολιεύονται ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἢ καταναλίσκουσι τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας εἰς ἀργίαν. Οἱ ἐπαίται, οἵτινες ὑγιεῖς ὄντες προσποιοῦνται ἀσθένειαν ἢ σωματικὴν τινα βλάβην. Καὶ ἐν γενεῇ ὅσοι ἀπατῶντες τοὺς ἄλλους πορίζονται εἰς ἑαυτοὺς ὠφέλειαν.

Εἰς τὴν κλοπὴν ὠθεῖται κυρίως τὸν ἀνθρώπον ἡ πλεονεξία, ἡ σπατάλη καὶ ἡ ὀκνηρία. Ὁ πλεονέκτης μὴ ἀρκιούμενος εἰς ὅσα ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἔδωκέν σοι αὐτῷ, ἀλλὰ φλεγόμενος ὑπὸ ἀκοράστου ἐπιθυμίας πρὸς ἀπόκτησιν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων ἀγαθῶν, θεωρεῖ θεμιτὰ πάντα ὅσα ἱκανοποιῶσι τὸ πάθος αὐτοῦ. Ὁ σπάταλος δαπανῶν ἐρ' ἃ μὴ δεῖ καὶ συγχάκις περιεργόμενος εἰς ἀπορίαν, ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν κλοπὴν. Ἐπίσης καὶ ὁ ὀκνηρὸς, ὅστις ἀποφεύγων τὴν ἐργασίαν, ἥτις μόνη δύναται νὰ παρήσχη αὐτῷ τὰ μέσα πρὸς τὸ ζῆν, καὶ στεριούμενος τῶν ἀναγκαίων, παρασύρεται λεληθῶτως καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν κλοπὴν.

Ἀποφεύγει τις τὴν κλοπὴν, ἐὰν ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὰ προκαλοῦντα ταύτην αἰτία καὶ ἐγκαλοπῶθῃ τὴν ἐντιμὸν ἐργασίαν. Διὰ τῆς ἐργασίας ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος τὰ μέσα πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν, καθίσταται ἀνεξάρτητος τῆς ἰδιοτροπίας τῶν ἄλλων καὶ εὐχερέστερον δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγάπης, βοηθῶν τοὺς ἐν ἀνάγκῃ εὐρισκομένους. «Ὁ κλέπτης μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιᾷτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι» ('Εφ. δ'.: 28).

Ὅστε καθήκον ἔχομεν οὐ μόνον νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ μὴ βλάπτωμεν τὴν περιουσίαν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ πλησίον, ἀλλὰ καὶ νὰ προάγωμεν ὅσον ἔνεστι ταῦτα, καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ἡμῶν νὰ παρέχωμεν βοήθειαν προθύμως εἰς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ ἀπόρους.

§ 105. Ἐνάτη ἐντολή.

«Οὐ ψευδομαρτυροῖσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.»

Ἡ ἐνάτη ἐντολή ἀπαγορεύει κυρίως τὴν ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου ψευδῆ μαρτυρίαν ἡμῶν ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων, ἔπειτα δὲ καὶ πᾶσαν προσβολὴν ἐν οἰαδήποτε περιστάσει τῆς ὑπολήψεως τοῦ πλησίον.

Ἡ ἐπὶ Δικαστηρίου ψευδὴς ταπείνωσις τοῦ μάρτυρος δύναται νὰ παραβλάψῃ καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ καθ' οὗ ἢ ψευδομαρτυρία. Ὁ δὲ διασχυρὸς τοῦ καλοῦ ὀνόματος τοῦ πλησίον μετὰ πειστικότητος ἐνώπιον τῶν ἄλλων γινόμενος, σπουδαίως καὶ μεγάλως ζημιοῖ αὐτόν. Ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος τὸν κατὰ τοῦ

πλησίον γλωσσαλγοῦντα παραβάλλει πρὸς πῦρ, ὀλίγον μὲν κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ τὸ ὅποιον μεταδιδόμενον προξενεῖ μεγάλην καταστροφήν (γ'. 5 κ. ἐξ.).

Ἡ ὑπόληψις ἢ τὸ καλὸν ὄνομα εἶναι ἀγαθὸν πολῦτιμον τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἢ μετὰ τῶν ἄλλων συμβιώσει ἡμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιτιμήσεως καὶ ἐμπιστοσύνης καὶ ἐπομένως ἄνευ ἀγαθῆς φήμης ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶν χριστιανὸς οὐδὲν ἔργον εὐδοκίμως δύναται νὰ μετέλθῃ, οὐδὲν οὐδαμῶς ἀγαθὸν δύναται νὰ διαπραχῇ. Ἡ ἁγία Γραφή ἐξαιρούσα τὴν σημασίαν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου λέγει: «αἰρετώτερον ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολὺς» (Παροιμ. κβ'. 1). Ἄρα ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐπιβάλλει σέβος πρὸς τὴν ἀγαθὴν φήμην καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τῶν ἄλλων. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπηγόρευσε πᾶσαν κατὰ-κρῖσιν καὶ δυσφημίαν, εἰπὼν: «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε» ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεσθε ὑμῖν» (Ματθ. ζ'. 1).

Κατὰ ταῦτα ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς καθήκον ἔχει οὐδέποτε νὰ ζητῇ νὰ μειώσῃ τὴν ὑπόληψιν τοῦ πλησίον, κατακρίνων αὐτὸν κρύφα ἢ φανερώς, δι' ὑπαινιγμῶν ἢ διαρρήθην. Ἐπίσης δεόν νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶσαν ὑβριστικὴν ἢ περιφρονητικὴν λέξιν κατὰ τοῦ πλησίον, ὡς καὶ πάντα χλευασμὸν διὰ τὰ τυχόν σωματικά ἢ πνευματικά ἑλαττώματα αὐτοῦ (Ματθ. ε'. 22), ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔχομεν ἑλλείψεις, ἐνδεχόμενον δὲ καὶ εἰς μεγαλειτέρας ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ὑποπέσωμεν.

Ὅθεν ἀποφεύγοντες πᾶσαν κατὰκρῖσιν, ὀφείλομεν νὰ κρίνωμεν ἐπιεικῶς τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων (Γαλ. 5'. 1-2), νὰ ἐπαινώμεν τοὺς ἄλλους προθύμως διὰ τὰς καλὰς αὐτῶν πράξεις καὶ νὰ λέγωμεν πάντοτε τὴν ἀληθεῖαν ἀποκρούοντες τὸ ψεῦδος (Κολ. γ'. 9) (1).

(1) Ὁ χριστιανὸς εἰς τὰς διαφόρους σχέσεις τοῦ βίου αὐτοῦ ὀφείλει νὰ λέγῃ τὴν ἀληθεῖαν, ὑπάρχουσιν ὅμως περιστάσεις, καθ' ἃς ἐπιβάλλεται ἡ σιγή καὶ ἡ ἀπόκρυψις τῆς ἀληθείας. Ἐάν ὁ χριστιανὸς πάντοτε καὶ πανταχοῦ, κλητὸς ἀκλήτος ἐξαγγέλλῃ τὴν ἀληθεῖαν καὶ ἐλέγχῃ πᾶν ψεῦδος τῶν ἄλλων, τοιαύτη ἀγροίκος παρρησία καθιστᾷ αὐτὸν φορτικὸν καὶ σκατὸν εἰς πάντα, καὶ ἀντὶ νὰ διορθώσῃ τὸν πλησίον, ἔτι μᾶλλον ἐρεθίζει αὐτόν. Ἡ δὲ ἀποσιώπησις τῆς ἀληθείας ἐπιτρέπεται ἐν ἀνάγκῃ ὡς ἀναγκαῖον κακὸν πρὸς ἀποφυγὴν ἀνεπανορθώτου ζημίας καὶ μείζονος κακοῦ καὶ ὅσκις δὲν προσβάλλεται ὁ ἠθικὸς νόμος, διότι πολλάκις ἡ ὁμολογία τῆς ἀληθείας προσκρούει εἰς ἀνώτερα καθήκοντα καὶ κατανατᾷ ἀπιστίαν καὶ προδοσίαν. Τὸ δὲ ψεῦδος οὐδέποτε καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

§ 106. Δεκάτη ἐντολή.

«Οὐκ ἐπιθυμίσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἔστι.»

Ἡ δεκάτη καὶ τελευταία ἐντολή τοῦ Δεκαλόγου ἀπαγορεύει τὴν ἐπιθυμίαν παντὸς ὅ,τι ἀνήκει τῷ πλησίον.

Ἡ ἐντολή αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὰς τέσσαρας προηγουμένας ἐντολάς καὶ συμπληροῖ αὐτάς, διότι αἱ ἐντολαί: οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις καταδικάζουσι τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις, ἐνῶ ἡ δεκάτη ἐντολή ζητεῖ νὰ ἐξαλείψῃ αὐτὸ τὸ αἴτιον τὸ προκαλοῦν τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις, κατακρίνουσα πᾶσαν ἔκνομον ἐπιθυμίαν.

Ὁ ἐπιθυμῶν τὸ κακὸν οὐδόλως διαφέρει ἠθικῶς τοῦ διαπράττοντος αὐτό. Ἡ ἀληθὴς χριστιανικὴ ἀρετὴ μετρεῖται οὐχὶ κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις, αἵτινες πολλάκις δύναται νὰ ὦσιν ἀποτελέσματα φόβου ἢ ἀνάγκης, ἀλλὰ κατὰ τὰς διαθέσεις τῆς καρδίας.

Ἐκαστος ἄνθρωπος διαπράττει πᾶσαν κακὴν πράξιν, ἐξευκόμενος καὶ δελεαζόμενος ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας· «Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται: διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνείαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι» (Ματθ. 15'. 19). Ἐπομένως πρέπει πρῶτον νὰ καθαρισθῇ ἡ καρδία, ἡ πηγὴ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τότε οὐ μόνον δὲν πράττει τὸ κακὸν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἰδέαν τινὰ σχηματίζει περὶ αὐτοῦ. «Ὅταν ἡ ρίζα ἐκλείψῃ, τότε καὶ οἱ κλάδοι συνεκλείπουσι μετ' αὐτῆς.

Ὡστε διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης συνιστᾶται ἡ καθαρότης τῆς καρδίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὀφείλομεν πάση δυνάμει νὰ ἐκρίζωσωμεν πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν, ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὰ καθήκοντα ἡμῶν, ἅτινα ἔχομεν πρὸς τὸν πλησίον, ἥτοι νὰ ἀγαπῶμεν αὐτὸν ὡς ἡμᾶς αὐτούς.

ΚΕΦ. Γ'.

ΤΑ ΠΡΟΣ ΕΑΥΤΟΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ§ 107. Βάσις καὶ διαίρεσις τῶν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς
καθηκόντων.

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελούμενος ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ὀφείλει πρὸς εὐχερεστέραν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ νὰ ἐπιμελήται: ἐλλόγως καὶ δικαίως ἀμφοτέρων τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀποφεύγων πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ παραβιάσῃ τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Ὁ χριστιανὸς διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νοῦ αὐτοῦ, τῆς μορφώσεως τῆς καρδίας, τῆς ἐνισχύσεως τῆς βουλήσεως αὐτοῦ εἰς τὸ ἀγαθόν, ὡς καὶ τῆς ἐλλόγου περιποιήσεως τοῦ ἑαυτοῦ σώματος, δύναται, ἐνισχυόμενος ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, νὰ ἐκτελέσῃ τὰ μεγάλα καὶ πολλαπλᾶ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν πλησίον, τὰ ὅποια ἐπιβάλλει αὐτῷ ὁ ἠθικὸς νόμος καὶ νὰ ἀναδειχθῇ ὄντως εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὅθεν τὰ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς καθήκοντα ἀναφερόμενά α'.) εἰς τὴν ψυχὴν καὶ β'.) εἰς τὸ σῶμα.

§ 108. Καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Τὸ εὐγενέστερον καὶ πολυτιμότερον μέρος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι ἡ ψυχὴ ἢ τὸ πνεῦμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται ἀτελής καὶ διεσθαρμένος τὰς πνευματικὰς δυνάμεις, διὰ τοῦτο καθήκον μέγα καὶ ἀπαραίτητον ἔχομεν, ὅπως διηκνεῶς μεριμνῶμεν περὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀσκήσεως τοῦ πνεύματος ἡμῶν πρὸς κατόρθωσιν τοῦ ἀγαθοῦ. «Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδίσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; (Μαρκ. γ'. 36. 37.) Ἡ μόρφωσις δὲ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ γείνη διὰ τῆς ἐλλόγου καὶ ἁρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν ἡμῶν δυνάμεων, ἧτοι ὅταν ὁ μὲν νοῦς τοῦ ἀνθρώπου φωτισθῇ, ἡ δὲ καρδιά καὶ ἡ θέλησις αὐτοῦ ἐνισχυθῇ ἐν τῇ διαπραξίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ.

Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἡμῶν ἀναπτύσσεται διὰ διδασκαλίαν ὕγιους καὶ εὐσεβοῦς παιδείας, περιστρεφομένης εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἐξακριβῶσιν τῆς ἀληθείας. Ὅθεν ὁ χριστιανὸς πρωτίτως ὀφείλει νὰ καταγίνεται εἰς τὴν γνῶσιν τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἡ ἁγία Γραφή ὡς ἀγαθὸν πολυτιμὸν καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν συνιστᾷ (Λ. Κορ. ιδ'. 20 Ἐφ. ε'. 17 Κολ. α'. 9-10 Α'. Πέτρ. β'. 2). Ἐπειτα δὲ δὲν πρέπει νὰ ἀμελῇ καὶ τὴν ἄλλην ἀνθρωπίνην γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην, διότι μία εἶναι ἡ ἀλήθεια, παρὰ Θεοῦ τὴν πηγὴν αὐτῆς ἔχουσα (Γάλ. α'. 17), ἡ δὲ ἀλήθης ἐπιστήμη, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, οὐδέποτε ἀντιμάχεται πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος μορφώσῃ τὸν νοῦν αὐτοῦ ὀρθῶς καὶ εὐλαβῶς καὶ ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἀμβλύνῃ τὸν νοῦν καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ χρῆσιν τότε καὶ μόνον κατανοεῖ τίς ὁ προορισμὸς αὐτοῦ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη πνευματικὴ ἀνάπτυξις εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ἑτεροζυγος, ἐὰν δὲν ἀποβλέπῃ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς καρδίας.

Ἡ μόρφωσις καὶ ἠθικὴ διάπλασις τῆς καρδίας εἶναι ἀπαραίτη-
 τας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Τότε δὲ ὁ Χριστιανὸς ἔχει μεμορφω-
 μένην καρδίαν, ὅταν βασιλεύῃ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὸ αἶσθημα τῆς
 ἀγάπης πρὸς τὸν Λυτρωτὴν ἡμῶν καὶ εἰς τὸ ἄγιον αὐτοῦ θέλημα.
 ἦται ὅταν εἶναι εὐαίσθητος πρὸς πᾶν εὐγενὲς καὶ θεάρεστον, μισῇ δὲ
 καὶ ἀποστρέφεται πᾶσαν κικλίαν. Ἡ μόρφωσις τῆς καρδίας κατορ-
 θύεται διὰ χρηστῆς ἀγωγῆς, δι' εὐλαβοῦς διδασκαλίας, δι' ἀναγνώ-
 σεως ἠθικοθηρησκευτικῶν βιβλίων, διὰ συναναστροφῆς μετὰ ἐναρέτων
 ἀνδρῶν, διὰ τακτικοῦ ἐκκλησιασμοῦ καὶ ἐν γένει δι' ἔργων ἀγάπης
 καὶ φιλανθρωπίας.

Τέλος δὲ ὀφείλει ὁ Χριστιανὸς ὅλκας δυνάμεις νὰ ἐνισχύσῃ καὶ στη-
 ρίξῃ τὴν θέλυσιν αὐτοῦ εἰς τὴν διάπραξιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἵνα ἀποβῇ
 ἀνεξάρτητος καὶ ὄχι δούλος τῶν παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν τοῦ σώματος
 αὐτοῦ. Πολλάκις αἰσθινώμεθα καὶ ἐπιθυμοῦμεν τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ
 στερούμεθα τῆς ἀπαιτουμένης ἰσχύος πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, διότι ἡ
 ἔμφυτος πρὸς τὸ κικλὸν κλίσις, ὁ νόμος τῆς σαρκός, ὡς ἀποκαλεῖ
 ταύτην ὁ Παῦλος, ἀντιστρατεύεται τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἡμῶν καὶ
 παρσύρει ἄκοντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν διάπραξιν ἐκείνου, τὸ ὅποιον
 ἐνδομύχως ἀποδοκιμάζει (Ρωμ. ζ'. 15 κ. ἐξ.). Ἐν γένει δὲ ἡ μόρ-
 φωσις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου ἄρχεται ἐν τῷ οἴκῳ
 ὑπὸ τῶν γονέων, αὐξάνει ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τελειοποιεῖται ἐν τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συνόψει τὰ πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καθήκοντα τοῦ
 Χριστιανοῦ.

§ 109. Καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ.

Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὰ ὄργανα τῆς ψυχῆς, εἶναι τὸ μέ-
 σον διὰ τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα δρᾷ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ πραγματοποιεῖ
 τὸ ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο ἐφ' ὅσον ὁ σύνδεσμος τοῦ σώματος καὶ τῆς
 ψυχῆς διατηρεῖται μακρότερος, ἐπὶ τοσούτου καὶ ὁ ἄνθρωπος δύναται
 νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς. Ἐχὼν δὲ
 ἐν νῷ ὁ Χριστιανὸς ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ «ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ἁγίου
 Πνεύματος ἐστὶ» (Α'. Κορ. τ'. 19) καὶ ὅτι «Εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ
 Θεοῦ φθειρῇ, φθειρῇ αὐτὸν ὁ Θεὸς» (αὐτοθ. γ'. 17), ὀφείλει νὰ δια-
 τηρῇ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀκμαῖον καὶ ὑγιές, ἀποφεύγων πᾶν τὸ δυνάμε-
 νον νὰ βλάψῃ καὶ ἐξασθενίσῃ αὐτό.

Ὅθεν τὸ πρῶτιστον καθήκον τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ
 συνίσταται εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν πάντων τῶν θεμιτῶν μέσων τῶν
 συντελούντων εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τελειοποίησιν τῆς σωματικῆς

ζωῆς καὶ υγιείας. Τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν υγιάν τοῦ σώματος εἶναι ἡ προσληψὶς τῆς ἀναγκαίης τροφῆς καὶ ἡ ἀποφυγὴ πάσης ἀμέτρου χρήσεως φρῆγτῶν καὶ ποτῶν, ἧτις δύναται νὰ βλάψῃ σπουδαίως τὴν υγιάν τοῦ σώματος.

Ἐπίσης ὀφείλει ὁ Χριστιανὸς νὰ γαλιναγωγῇ τὰς ὁρμὰς τοῦ σώματος καὶ τὰς ἀτάκτους αὐτοῦ ἐπιθυμίας, νὰ ἀποφεύγῃ τὰς υπερβολικὰς θλίψεις καὶ στενωγῶρας, τοὺς ὑπὲρ δύναμιν κινήτους καὶ ἐν γένει πᾶσιν ἀρχαίαν καὶ κατ'ἄρχρῃσιν, ὡς ὑποκαττόντα κτὰ μικρὸν τὴν υγιάν τοῦ σώματος καὶ ἐπιτεχνῶντοτα πρῶτως τὸ τῆς ζωῆς τέρμα (1).

Ἄν δὲ οἱ ζῶντες βίον ἀτακτον καὶ ἀκόλαστον φεύρουσι, τὸ σῶμα καὶ περιθιάνουσι τὰ πρὸς τὸ σῶμα αὐτῶν καθήκοντα, πολλῶ βεβύτερον καὶ θανασιμώτερον ἀκροτάνουσιν οἱ διακροττόντες τὸ μέγα τῆς αὐτοκτονίας ἐγκλήμα. Ὁ αὐτόχειρ δεικνύει ἀσέθειαν πρὸς τὸν Θεόν, ἀδιανοσίαν πρὸς τοὺς σικείους καὶ τὴν πατριδαν, δειλίαν δὲ καὶ ἀνανδρίαν, ἀντὶ τῆς ὀφειλομένης καρτερίας καὶ ὑπομονῆς πρὸς τὰς τυχόν ἀντιζῶου καὶ ἀνιάρως περιστάσεις τοῦ βίου (2). Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκ-

(1) Ἡ ἐγκράτεια ἐν γένει περὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου εἶναι τὰ μάλιστα ἀξιοσιώτατος ὑπὸ τῆς υγιεινῆς καὶ ἠθικῆς ἔποψιν, διότι καὶ τὴν υγιάν τοῦ σώματος διατηρεῖ καὶ τὰς ἀτάκτους σωματικὰς ὁρμὰς περιστέλλει. Ὁ ἐθισθεὶς δὲ νὰ ὑποβάλληται εἰς κανόνας καὶ περιορισμούς ὡς πρὸς τὰς φυσικὰς ἀνάγκας τοῦ σώματος, περιστάσεις ὁμοίους δὲν ἔχῃ θεωρεῖ δυσχερὲς καὶ ἀνιάρως νὰ ὑποβληθῇ καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἠθικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ νόμου. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ Ἐκκλησία προνοοῦσα ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς εὐεξίας τῶν τέκνων αὐτῆς ἐπιβάλλει τὴν νηστειαν πρὸς καταστολήν τῶν ὁρμῶν τοῦ σώματος καὶ δουλαγωγίαν τοῦ σώματος ὑπὸ τὸ πνεῦμα (Ἄποστ. 19, 5, ἡβ, Γαγγρ. 19, Τιμ. Ἀλεξ 10). Ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἐξεταζομένη ἡ νηστεία δὲν πρέπει νὰ περιορίζηται μόνον εἰς τὴν τυπικὴν ἀποχὴν ἀπὸ τινῶν βρωμάτων ἐκκλησιαστικῶς ἀπιγορευμένων καθ' ὥρισμένας ἡμέρας, ἀλλὰ δεόν νὰ ἐπεκτείνηται καὶ εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ παντός δυναμένου, ὡς ἐκ τῆς συχνῆς αὐτοῦ χρήσεως, νὰ κατακυριεύσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ ἀποβῇ πάθος δυσκαλλήλακτον.

(2) Τινὲς ἐμβλέπουσιν ἐν τῷ αὐτόχειρι ἡρωισμόν καὶ μεγαλοφυγίαν, ἐν τοῖτοις παρ' ὅλην τὴν γενναϊότητα, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκτόνος δεικνύει, καταπατῶν τὴν ἰσχυρὰν ὁρμὴν τῆς αὐτοσυντηρησίας, ἡ γενναϊοφυγία αὐτῆ εἶναι αὐτόχρημα δειλία καὶ ἀνανδρία. Ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης λέγει περὶ τῶν αὐτόχειρων «τὸ ἀποθνήσκειν φεύγοντα πένιαν ἢ ἔρωτα ἢ τι λυπηρὸν οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ καὶ οὐχ ὅτι καλόν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν» (Ἠθικ. Νικ. β, 7). Ὁ ἀληθὴς ἡρωισμὸς καὶ ἡ μεγαλοφυγία τοῦ χριστιανοῦ ἐγκρίται οὐχ ἐν τῇ ἀπέλπιδι καὶ ἀβιαιρέτῳ κατατροπῇ τῆς ἰδίας ζωῆς, ἀλλ' ἐν τῇ ὑπομονῇ καὶ τῇ καρτερίᾳ εἰς τὰ δεινὰ τοῦ βίου. Οὐδέποτε δὲ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ γενναίως ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου τοσοῦτον ἐπισκο-

κλησία αποκηρύττουσα τὸν αὐτόχειρα ὡς ἀγχρίστον υἱόν. ἀρνεῖται αὐτῷ πᾶσαν ἐπικλήθειον τιμὴν καὶ μνήμην (Τίμ. Α' εἰξ. 14).

Ἐν γένει δὲ ἡ ἐγκράτεια εἰς πάσας τὰς ἀπολαύσεις, ἡ λιτότης περὶ τὴν βρωσὴν καὶ πόσιν, ἡ μεμετρημένη καὶ ἀνάλογος ἐργασία, ἡ γυμναστική, ἡ καθαρὸτης τοῦ σώματος καὶ ἡ σκληρογυγία μεθάλως συντελοῦσιν εἰς τὴν σωματικὴν υγείαν καὶ καθιστῶσιν ἥττον εὐπρόσβλητον τὸν σωματικὸν ὄργανισμὸν ἀπὸ διακρόρους νόσους καὶ ἀθηνείας. Οὐδεμία δὲ πλέον ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ἡ υγεία τοῦ σώματος ἀσκεῖ εὐεργετικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πνεύματος, διό καὶ οἱ ἀρχαῖοι καταννοοῦντες τὴν ἐκ τῆς ἐλλόγου θεραπείας τοῦ σώματος προερχομένην ὠφέλειαν, ἔλεγον καὶ ἐφήρμοζον ἐν τῇ ἀγωγῇ τὸ γνωστὸν ἀξίωμα «νοῦς υγιὴς ἐν σώματι υγιεῖ», ἢ κατὰ τὸ Λατινικὸν «Mens sana in corpore sano».

τίζεται ἡ διάνοια, ὥστε ἰλιγγιῶν ἀπέναντι τῶν ἐπελθόντων δεινῶν καὶ μὴ δυνάμενος νὰ σκεφθῇ ὅτι τὸ νῦν ἀφόρητον φαινόμενον κακὸν δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ διὰ παντός τὴν αὐτὴν ἔντασιν, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ προϊόντι θὰ καταστῇ ἀνεκτὸν καὶ εὐφόρητον, ποσιμῶ τὸν στιγμιαῖόν θάνατον. Ἡ αὐτοκτονία θεωρεῖται ὡς τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε καὶ ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει ἐπιτρέπεται. Τινὲς ἐθεώρησαν ὡς συγγνωστὴν ἐξαίρεσιν τὴν αὐτοκτονίαν ἐκείνην, ἣτις γίνεται πρὸς διάσωσιν τῆς τιμῆς τοῦ σώματος ἐν τούτοις καὶ ἡ ἐξαίρεσις αὕτη δὲν εὔρε παρὰ πᾶσιν ὁμόφωνον ἐπιδοκιμασίαν, διότι, ὡς λίαν ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, «τῆς ἡγνεύας ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ὄχι ἐν τῷ σώματι οὕσης, δυνατὸν τηρεῖν ἡγνήν καὶ ἀμίαντον τὴν ψυχὴν, ὑβρίζομένης τῆς σαρκός» (De Civ. Dei 1, 26).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

§ 110. Ασφαλής βάση πρὸς ἠθικοποίησιν τοῦ Χριστιανοῦ

Τὸ ἀντικείμενον περὶ ὃ διακρίβει, ἡ Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις εἶναι, ὡς εἶδομεν, ἡ συνοπτικὴ καὶ συστηματικὴ ἔκθεσις τῶν τε δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς θρησκείας, καὶ ὧν ἡ γνώσις κατ' ἀνάγκην ἐπιβάλλεται παντὶ ἀνήκοντι εἰς τὴν μεγάλων ἡμῶν Ὀρθοδοξίαν.

Ἀλλὰ μόνη αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀποβῆ ὠφέλιμος τῷ διδασκόμενῳ ταύτῃ, τῆς πράξεως μὴ ἐπακολουθούσης. Δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωσκώμεν ἀπλῶς μόνον τὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ μέγα οἰκοδόμημα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐφαρμόζωμεν ταύτας εἰς τὸν βίον ἡμῶν, νὰ καταστήσωμεν τὴν θρησκείαν ἀπὸ θεωρίας προᾶξιν. Τὸ τοιοῦτον δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ, ὅταν διαθερμαίνῃ τὰ στήθη ἡμῶν πῖστις ἀνυπόκριτος καὶ ἐνεργὸς πρὸς τὸν Θεόν, τὸν Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν ἡμῶν, καθολικῆ δὲ τὰ διαθήματα ἡμῶν ἐν τῇ πράξει τοῦ ἀγαθοῦ ὁ ἠθικὸς Αὐτοῦ νόμος.

Πίστις καὶ ἠθικὴ στενωὸς καὶ ἀρρήκτως μετ' ἀλλήλων συνδέονται, ὡς οἱ καρποὶ μετὰ τοῦ δένδρου. Γνησίᾳ ἠθικῇ ἄνευ πίστεως εἰς τὸν Θεὸν ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ, διότι τὰ παραγγέλματα τῆς ἠθικῆς δὲν δύναται νὰ ἔχωσι κύρος καὶ ἰσχὺν τινα ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀκράδαντου πίστεως, εἰς Θεὸν νομοθέτην καὶ ἀνταποδοτὴν δίκαιον. Ὡς δὲ ἡ ἀψευδὴς ἱστορία μαρτυρεῖ, ἡ πίστις ἀπεδείχθη πάντοτε ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἔθνων βᾶσις καὶ ἔρεισμα τῆς ἠθικότητος. Ὅσῳκις τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐπανθῆ καὶ ἀκμάζει, τότε ἠθικότης καὶ ἀληθὴς πρόοδος παρατηρεῖται· τὸναντίον δὲ ὅπου ἡ θρησκευτικότης ἐξησθένισε καὶ ἐμαρᾶνθη ἐκείναι αἱ κοινωνίαι κατέπεσον καὶ ἀπωλέσθησαν. Οὐδεὶς τῶν Χριστιανῶν δεῖν νὰ λησμονῇ τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν διδάσκει ἐν πάσῃ αὐτῆς σελίδι ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου.

Ἢ ὅθεν γνώμων καὶ ὁδηγὸς ἀσφαλῆς ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν ἔστω ἡ ἀρμονικὴ σύζυγος τοῦ δόγματος καὶ τῆς ἠθικῆς, τῆς γνώσεως μετὰ τῆς προᾶξεως, ἐφ' ἧς καὶ μόνης ἐδράζεται ἀρραγῶς ἡ τελειοποίησις καὶ ἡ ἠθικὴ ἀναμόρφωσις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὁ θρίαμβος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

ΤΕΛΟΣ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀφιέρωσις
Πρόλογος

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἐννοια τῆς Κατηχήσεως
2. Ὁρισμὸς τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως
3. Περὶ θρησκείας
3. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα
4. Τὰ διάφορα θρησκεύματα
5. Θεία ἀποκάλυψις
6. Ἁγία Γραφή. Ὁρισμὸς καὶ διαίρεσις αὐτῆς
7. Ἡ πρωτότυπος γλῶσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ αἱ κυριώτεραι αὐτῆς μεταφράσεις
8. Ἡ θεοπνευστία τῆς Ἁγίας Γραφῆς
9. Ἱερὰ Πράξις
10. Ἀναγκαιότης τῆς χριστιανικῆς Κατηχήσεως
11. Διαίρεσις τῆς χριστιανικῆς Κατηχήσεως

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

12. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως
13. Αἰτία τῆς συγγραφῆς τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
14. Περιεχόμενα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως

Κεφ. Α΄.

Περὶ Θεοῦ ἐν γένει.

15. Ἄρθρον Α΄ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
16. Περὶ πίστεως
17. Περὶ υπάρξεως Θεοῦ
18. Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ
19. Ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ ὡς τελείου ὄντος
20. Ἰδιότητες τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ
21. Ἰδιότητες τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ
22. Ὁ Θεὸς ἐστὶν εἷς
23. Ὁ Τριαδικὸς Θεός
24. Περὶ δημιουργίας ἐν γένει
25. Δημιουργία κοράτου κόσμου
26. Δημιουργία ὄρατου κόσμου
27. Πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου
28. Πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου
29. Περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου

- 30. Σκοπὸς τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ
- 31. Πτώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας
- 32. Ἡ καθολικότης καὶ ἡ οὐσία τῆς ἁμαρτίας

Κεφ. Β'.

Περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

- 33. Τὰ ἄρθρα Β'—Ζ' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
- 34. Σκοπὸς τῆς ἐλευσεως τοῦ Σωτῆρος
- 35. Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ
- 36. Ἡ ἐκ τῆς Παρθένου γέννησις τοῦ Ἰ. Χριστοῦ
- 37. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τέλειος Θεός
- 38. Ὁ Ἰ. Χριστὸς τέλειος ἄνθρωπος
- 39. Ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων
- 40. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος
- 41. Ἡ ἀναμαρτησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ
- 42. Ὁ Σταυρικός θάνατος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ
- 43. Ἡ εἰς τὸν Ἄδην κάθοδος τοῦ Χριστοῦ
- 44. Ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ἡ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ
- 45. Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις καὶ ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καθέδρα

Κεφ. Γ'.

Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

- 46. Ἄρθρον Η' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
- 47. Ἡ θεότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
- 48. Ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
- 49. Ἡ εἰς τὸν κόσμον ἀποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πιστῶν
- 50. Ὁριον τῆς ἀγιότητος τοῦ ἀνθρώπου
- 51. Σχέσις τῆς θείας χάριτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου

Κεφ. Δ'.

Περὶ Ἐκκλησίας.

- 52. Ἄρθρον Θ' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
- 53. Ἐννοια τῆς Ἐκκλησίας
- 54. Αἱ ιδιότητες τῆς Ἐκκλησίας
- 55. Σκοπὸς τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας
- 56. Ἀνωτάτη ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας

Κεφ. Ε'.

Περὶ μυστηρίων.

- 57. Ἄρθρον Ι' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
- 58. Ἐννοια τῶν μυστηρίων
- 59. Ἀριθμὸς τῶν μυστηρίων
- 60. Τὸ βάπτισμα
- 61. Τὸ χρίσμα
- 62. Ἡ θεία εὐχαριστία

- § 63. Μετάνοια καὶ ἐξομολόγησις
- § 64. Ἡ Ἰερωσύνη
- § 65. Ὁ Γάμος
- § 66. Τὸ Εὐχέλαιον

Κεφ. ΣΓ'.

Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

- § 67. Ἄρθρον ΙΑ'. τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
- § 68. Ἐννοία τοῦ θανάτου
- § 69. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς
- § 70. Ἡ μετὰ θάνατον κατάστασις τῶν ψυχῶν
- § 71. Ἡ πραγματικότης τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τῶν σωμάτων
- § 72. Ἡ κατάστασις τῶν ἀναστησομένων σωμάτων
- § 73. Ἡ καθολικὴ κρίσις

Κεφ. Ζ'.

Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

- § 64. Ἄρθρον ΙΒ'. τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως
- § 75. Ἡ μακαριότης τῶν δικαίων καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἀμαρτωλῶν

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΗΘΙΚΟΝ

- § 76. Περὶ ἠθικοῦ νόμου
- § 77. Ἐμφυτος ἠθικὸς νόμος
- § 78. Θετικὸς ἠθικὸς νόμος
- § 79. Ὁ Δεκάλογος
- § 80. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ τελειοποίησις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου
- § 81. Αἱ ἐν τῷ Δεκάλογῳ ἠθικαὶ ἀλλήθειας.

Κεφ. Α'.

Καθήμενον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.

- § 82. Πρώτη ἐντολή
- § 83. Περὶ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης
- § 84. Περὶ Προσευχῆς
- § 85. Ἡ Κυριακὴ προσευχή
- § 86. Ἡ ἐρμηνεΐα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς
- § 87. Ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων
- § 88. Οἱ παραβάται τῆς πρώτης ἐντολῆς.
- § 89. Δευτέρα ἐντολή
- § 90. Ἡ προσκύνησις τῶν ἱερῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων
- § 91. Οἱ παραβάται τῆς δευτέρας ἐντολῆς
- § 92. Τρίτη ἐντολή
- § 93. Οἱ παραβάται τῆς τρίτης ἐντολῆς
- § 94. Τετάρτη ἐντολή
- § 95. Τὰ καθήμενα ἡμῶν κατὰ τὰς ἐορτὰς
- § 95. Οἱ παραβάται τῆς τετάρτης ἐντολῆς

Κεφ. Β'.

Τὰ καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὸν πλησίον.

- § 97. Πέμπτη ἐντολή
- § 98. Καθήκοντα τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς
- § 99. Καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τοὺς κατέχοντας θέσιν γονέων ἐν τῇ κοινότητι
- § 100. Οἱ παραβάται τῆς πέμπτης ἐντολῆς
- § 101. Ἑκτη ἐντολή
- § 102. Οἱ παραβάται τῆς ἕκτης ἐντολῆς
- § 103. Ἑβδόμη ἐντολή
- § 104. Ὀγδόη ἐντολή
- § 105. Ἐνάτη ἐντολή
- § 166. Δεκάτη ἐντολή

Κεφ. Γ'.

Τὰ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ.

- § 107. Βάσις καὶ διαίρεσις τῶν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καθηκόντων
- § 108. Καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
- § 109. Καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

- § 110. Ἀσφαλὴς βᾶσις πρὸς ἠθικοποίησιν τοῦ χριστιανοῦ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	24	στιχ.	32	ἀντὶ	ὁ	Κλήμης,	γράφει	ὁ	Κλήμης		
»	31	»	28	»	φύλα	»	»	φύλα			
»	34	»	38	»	ἐν	τῷ	ἀνθρώπῳ	»	πρὸς	τὸν	ἄνθρωπον
»	36	»	18	»	ἀνχορνδῶν	»	»	ἐκπεφασμένως			
»	85	»	1	»	οὐς	»	»	ὁ			

Σημ. Τὰ λοιπὰ τῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων ἀφίενται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου.

